NAZIONALE
8
32 — C
8
VITT. EMANUELE
ROMA

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

45. 45
f f
8. 8

6 - 36 - a 23

H $\frac{4}{4}$

4/4 H

Digitized by Google

BIBLIOTHECÆ ALEXANDRINÆ

ICONES SYMBOLICÆ

P. D. CHRISTOFORI GIARDÆ
CLER. REG. S. PAVLI
ELOGIIS
ILLVSTRATÆ

ILLVSTRISSIMO
IOANNI BAPTISTÆ
TROTTO PRÆSIDI,
ET REG. CONSILIARIO
DICATÆ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

S. PAVLVS. AP. S. ALEXANDER. M.

*Ex Typographia Hered. Melchioris
Malatestæ Impreſſoris
Regij Ducalis*

Baſſanus F. *Pars Prior*

D. Eliſeus Turrianus Congregationis Cler. Reg. S. Pauli in Capitulo Generali Præſes.

Cum Opuſculum inſcriptum, Icones Symbolicæ Bibliothecæ Alexandrinæ, à P. D. Chriſtoſſoro Giarda Congregationis noſtræ Theologo compoſitum, duo eiuſdem Congregationis eruditi viri, quibus id commiſimus, recognouerint, atq; in lucem edi poſſe probauerint, facultatem concedimus, vt typis mandetur, ſi Superioribus, quibus id competit, ità placuerit. In quorum fidem has manu noſtra ſubſcriptas, ſigilloq; noſtro munitas dedimus. Mediol. die 13. Maij. 1626.

D. Eliſeus Turrianus Præſes.

IMPRIMATVR.

Fr. Paulus Maria Ritius de Garrexio Sac. Theol. Lect. & Prouicarius Sancti Officij Mediolani.

Hier. Septala Can. Ord. Pœnit. pro Ill.mo Card. Archiep.

V. Saccus pro Excellentiſs. Senatu.

BIBL. SE. COLL. ROM. SOC. IESV.

ILL.MO D. D. COL.O

IO. BAPTISTÆ TROTTO

MAGISTRATVS ORDINARII REGIO, ET INTEGERRIMO PRAESIDI.

ACHATEM, *ſeu Dactiliothecam inuenimus Præſes Illuſtriſſime non illum Pyrrhi, neq; vero illam Pompeij, ſed magni alterius, & regij prorſus animi. illum quidem ſuo natura ingenio cælauerat; hunc vero ars ſua induſtria perfecit. in illo Muſas omnes ſuis decoras plectris, medium Apollinem cum Cythara vidiſſes; in hoc liberalium diſciplinarum Icones Symbolicas elegantiſſimè pictas non inuitus ſpectes. nam Dactiliothecam affinitas nominis in Bibliothecam facile mutauit. Illam enim vero, quæ fuerat Regis Mithridatis, in Capitolio Romanæ Magnificentiæ Pompeius dicauit: hanc autem, quam ſuis parauerat ſtudijs, Charitum Præſul in Collegio Alexandrino Clericis Regularibus S. Pauli tui amantiſſimis deuouit. Conſueuerunt gemmæ Principibus maximis; Dactiliothecæ ſapientiſſimis hominibus dicari; hæc, ſeu gemma, ſeu ſit Dactiliotheca, omnibus de cauſis debuit tuo inſigniri, ac præmuniri nomine Bibliotheca. ſi enim gemma, quod aliud ſcrinium tuo ſapientiſſimo pectore nobilius? ſin Dactiliotheca, quam aliam*

gemmam tua mente eruditiſſima pretioſiorem exoptet? nam, quæ Mediolani nata, dicitur nihilominus Alexandrina, vindicem ſibi parare neminem illo aptiorem potuit, quem è clariſſimo ſtipite Alexandria genuit, Mediolanum è Senatorio genere ſuſcepit, plenum illius ardoris, & animi, à quo ſuam magnitudinem Alexander inuenit. porro Integerrimi Præſidis olim eiuſdem magiſtratus è ſapientiſſimo filio neptis Bibliotheca an potuit melius collocari in matrimonium honoris, quam ſi ei donaretur, qui non multos poſt annos eiuſdem Præſidis & virtuti, & dignitati ſucceſſit? quod ſi Muſas gratiſſimo hoſpitio exceptas ab Herodoto litteris conſignatum eſt; illiberaliter faceret, ſi quis forte crederet Iconibus Symbolicis aditum fore difficilem ad eum Præſidem, eius in animo liberales diſciplinæ domicilium ſibi æternum iam pridem delegerunt. Illa tantum reliqua eſt dubitatio, ne minus idcirco grata ſit quia mittitur ab egenis pupillis. Sed, ò Dulcem prouidentiam æterni numinis, dum te vnum ex ampliſſimo ordine delegimus, cui hanc Bibliothecam mitteremus, in pupillorum, & viduarum parentem beata neſcio qua ſorte incidimus.

Quamobrem neque Pietas, neq; humanitas, quæ duæ in te ſingulares prorſus, & admirabiles ſunt, precibus à nobis diutius fatigandæ. vt enim illa, vel nulla euocata oratione pupillorum, & viduæ defenſioni; ita hæc liberalium diſciplinarum venienti choro, & Agmini benignior occurret. Vale.

Tuæ Dominationis

ſerui humillimi

Hæredes Melchioris Malateſtæ Pupilli.

AD

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AD CANDIDVM LECTOREM.

HABES, Candide Lector, breui hoc opere, tanquam Homeri nunc liberalium diſciplinarũ ſimul concluſas Icones Symbolicas, Elogia, explicationes. Hæ quidem poſtremæ longiori oratione ſcientiarum, & artium naturá mentibus exprimunt; media breuiori, ſed tamen grandiori ſtylo eandem animis innuunt; primæ verò illæ varia, & multiplici figurarum ſupellectile oculis penè ſubijciunt. Quamobrem Icones Symbolicas ſic intuere, vt in his tãquam cæleſtibus in ſpeculis emicantem pulcherrimam facultatum vim, & ſplendorem contempleris. Elogia ſic lege, vt earundem Maeſtatem non ſublimiter expreſſam (nulla enim, verborum magnitudine ſatis exprimi nunquam poſſet) ſed minus demiſſe adumbratam recorderis. Explicationes eò percurre, quò ſunt animo propoſitæ. Illud enim hac in re meũ fuit conſilium, vt ſi minus cum Aquilis volitarem altius, ne ſaltem cum cortis auibus prorſus humi ſerperem. Verùm ita me attollerem Iconum Symbolicarum explicatione, vt medium, & proindè regium iter tenerem. Nam, qui adhoc vſq; tempus res Symbolicas litteris conſignarunt, hi omnes, non tàm verborum ſplendori, quàm rerum ſtuduiſſe pulchritudini videntur. Mihi enim vero, dum has explicationes in mentis vtero conciperem, tàm ornamenti, quàm rei exornandæ delectus arriſit. Semper enim iudicaui hominis eſſe & ſuo, & alieno ingenio abutentis, ita ſuas cogitationes, licet præclariſſimas, ſcriptis mandare, vt ad eas legendas nulla voluptate Lectorem inuitaret. Neq; tamen illorum authorum natio florentiſſima mihi eſt omninò

amica,

amica, quos nimia florum cupiditas à fructibus auertit. Qui ſua ſcriptione cedros æmulantur, vt conſpiratione gratiſſima flores fructibus decorem, fruges floribus honorem concilient: illos ego non ſolùm mihi legendos præ alijs deligo; ſed, vt idem alij efficiant, pro viribus contendo.

Cæterum, quas legis, explicationes, abortiuæ ſunt; non modò, vt artis Poeticæ Magiſter præceperat, nonum in annum preſſæ; ſed ne quidem nonum in menſem dilatæ, cum tamen nouem Lunæ curſibus maturitatem humanis partibus afferri ſciamus. Abortum prouocarunt Sacra Congregationis noſtræ comitia, quæ hoc anno Mediolani in Collegio Sancti Barnabę habita ſunt. Cum enim ſcirem rationi, ac fidei eam legem, & conſuetudinem acceſiſſe, vt qui litterarum magiſterium profitentur Comitiorum tempore aliqua ingenij ſignificatione gratificarentur patribus, qui ad illa ex omnibus locis confluxere; nec haberem quid in oculis conſpectuq; illorum dignum ipſis ſtatuerem, ad hunc me Portum contuli.

Intellexeram Alexandrinæ Bibliothecæ, celeberrimæ illius, & antiquiſſimæ, quæ Alexandriæ incendio perijt, heredis, nunc quidem nomine, & ſpe, aliquando etiam (opinor) ipſa re, munus planè regium ab Illuſtriſſimo Don Carolo Boſſio factum huic noſtro Collegio Alexandrino vehementiſſimè omnibus gratum eſſe. multitudo varietas, delectus, ordo, ſimilis omnium ornatus, pulchritudo voluminum, quæ in illa continentur, facilè perſuadebant. Adiecti duo maximi globi, Terræ alter, alter Cæli, & Sanctiſſimorum, Sapientiſſimorumque virorum Tabulæ, quorum inſignes animæ in ijſdem libris loquuntur, dubitationem omnem auferebant.

Huc ego vix oculos corporis, multoq; magis illos animi Sapientiæ cupidos inflexi, cum liberalium diſciplinarum Icones Symbolicæ in ipſius Bibliothecæ ſcrinijs expreſſæ, ijs me vocibus tacitè compellarunt. Quas vides coloribus pictas, varijs inſignibus decoras in hac medica animorum officina vigiles excubare: illæ nos ſumus Filiæ numinis, cælo delapſæ, ingeniorum Cultrices LIBERALES DISCIPLINAE. Huc nos eius munificentiſſima liberalitas attraxit, qui ſui pectoris honeſtiſſimum Templum nobis ſemper apertiſſimum eſſe voluit. Cæterùm, vti maximè laudabiles eos reddimus, quos

noſtris

noſtris muneribus cumulamus, ita noſtræ dignitatis emblemata à te vellemus explicari, vt laudatæ noſceremur magis, amaremurue. Nam illud pollicemur te relaturum plus ornamenti, quàm collaturum.

Detrectandi oneris cauſas afferrenti, difficultatem tantæ prouinciæ, ingenij tenuitatem, in concinnitatem ſtyli, anguſtias temporis ſubingreſſæ illicò reſponderunt; ſuæ liberalitati à me notam inuri, qui dubitarem, ne ſingulæ preſtò eſſent ad ſuas ipſarum laudes breuiter explicandas.

Excuſantem iterum, quod ij ſint hominum mores, vt curioſius inquirant in alienis libris quod vituperent, quàm quid laudent, acri oculorum ſupercilio redarguerunt, quod hominum iudicia quàm ipſarum pluris facerem. Nobis enim Magiſtris, & Ducibus nihil prorſus timendum. ingenio, ſi tardum eſt alas; ſin aridum: auctorem Caballini fontis pedem admouebimus. Deniq; tuum erga nos ſtudium oſtendiſſe, ſatis plane operi tuo feciſſe eſt. Itaq; his conſilijs impulſus Quadrageſima ineunte has explicationes apparaui, pœnè media ſuſepi, quindecim à Paſchatis diebus confeci, & publicè recitandas curaui. Publicus omnium ſapor, qui eaſdem audiere, coegit, vt eorundem votis, & poſtulationibus reſponderem, qui me omnes rogarunt, vt quas ſemel auribus bibiſſent non ſine voluptate illas oculis ſæpius perlegendas, ac deguſtandas tranſmitterem. feci ſat citò, magis autem, quàm ſat malè. Verùm gratificandi alijs cupiditas, ſi quæ ineſt culpa, veniam promeretur. alienam enim quiſquis voluptatem, & voluntatem ſuæ glorię anteponit, is profectò, ſi minus laudem obtinet, iuſtam ſaltem vituperationem effugit.

LIBERALIVM DISCIPLINARVM ICONES SYMBOLICÆ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PROLVSIO.

CVM omnis de ſcientia, & virtute doctrina hominibus eſt vtilis, tùm longè omnium maximè Imaginum ſymbolicarum Inuentrix, & Architecta, cuius beneficio animus è cælo in hanc obſcuriſſimam corporis ſpecũ depreſſus, ſuisq; in actionibus miniſterio ſenſuum addictus, virtutum,& ſcientiarum pulchritudinem, & formam ab omni licet materia ſecretam, coloribus tamen adumbratam ſi minus perfectè expreſſam intuendo, in amorem,& illarum cupiditatem vehementius excitatur. Amor enim cognitionem, tamquam parentem amplexatur ſuam, cui, niſi per intimam coniunctionem, pulchrum,& bonum nubant, pulcherrimam amoris prolem in cuiuſpiam mente nunquam procreant. Quid autem, aut à natura pulchrius fictum, aut ab immortali Deo conceſſum melius ipſis virtutibus,& ſcientijs? quæ ſi oculis,

vt res aliæ, cernerentur, profectò tàm admirabiles ſui amores in omnium cordibus gignerent, vt ſpretis voluptatibus, dominandi libidine neglecta, extincta diuitiarum cupiditate ad illarum proſecutionem omnes conuolarent. Nunc autem ſcientiæ, rerum cognoſcendarum Dominæ, ac Reginæ, agendarum vero Iudices, & Arbitræ, quamquam eius ſint naturæ, vt ſua luce, non minora ſolum aſtra, verum ipſum etiam Solem in contentionem adductæ inumbrarent: mens nihilominus humana domicilio corporis incluſa, noctuæ perſimilis, immenſum ſplendorem haud poteſt irretortis occulis ſuſtinere. Eſt enim mens oculus animi. Itaque, quemadmodum ignis, ſi craſſioris huius materiæ paſtu alatur, à nobis videtur; ſin ſuam in patriam purior remearit, omnem effugit ſua puritate oculorum aciem: ita prorſus nobiliſſimæ artes, & diſciplinæ abſtractæ ſenſibus, quo ſunt in ſe clariores, eò a nobis minus cognoſcuntur, concretæ autem ratione aliqua, & præcellenti colorum temperamento noſtris mentibus accomodatæ, facilius, melius, clarius ſuſpiciuntur. Quod ſi vna omnium ſapientiſſimorũ virorum conſpiratione, & ſuffragio amari minime id poteſt, quod, aut ratione, aut ſenſu aliquo non cognoſcitur; cognoſci autem ſenſibus nihil poteſt, quod non ſit veluti corpus, nihil intelligi mente ſic depreſſa, quod non habeat corporis ſimilitudinem; quis eſt, qui ſatis æſtimet, quantum ijs debeamus, qui, dum ſcientias ipſas, & artes præclariſſimas imaginibus expreſſerunt, illud ſunt aſſecuti, non modo, vt illas cognoſceremus, ſed vt oculis quodammodo intueremur, verſaremur ſimul, atq; cum ipſis pæne familiariter varijs de rebus colloqueremur.

Bene

Bene de ſacrarum literarum monumentis meritus eſt Moyſes, qui illas primus à Deo accepit, & tabulis conſignatas ad omnem poſteritatem tranſmiſit. Magiſtrum ſententiarum omnis Theologorum ſchola ad cælum vſq; ſuſtollit, quod ante alios omnes doctrinam cælo ſubmiſſam ad ſeueriorem diſputationis methodum reuocarit. Nam ſapientiſſimis legum latoribus, diuinos honores à populis decretos varijs legimus, quod ſuas vrbes melioribus temperarint inſtitutis. Quis enim ignoret Socratem, eam potiſſimum ob cauſam, ſapientiſſimum virorum Apollinis oraculo declaratum, quod princeps è cælo philoſophiam euocaſſe crederetur? Vt interim omittam Æſculapium medicæ artis inuentorẽ, quem tamquam numen antiquitas omnis venerata eſt: Quo in honore Chyrurgorum parens Chyron, qui etiam huic arti nomen dedit, ab omnibus ſemper habitus eſt? Te vero, Euclides, principem ſuum profitentur Mathematici: te ſuum ducem Aſtrologi, Ptolomæe, vocant; tibi adhærent vni & Geometræ, & Coſmographi: Nam Architectos, non tam imitatores ſuos, quam laudatores habet Vitruuius. Nihil dicam, Poeſis, quemadmodum conditores tuos Deorum filios nuncuparis. Quid enim eſſe ad laudem oratoriæ facultatis illuſtrius poteſt, quã, vt Demetrio Phalareo eloquentiæ profeſſori ſupra trecentas ſexaginta ſtatuas Athenienſes ſoli excitarint? Iam hiſtoria, & hiſtoriæ ſoror eruditio dici vix poteſt, quibus laudationum generibus ſuos parentes fuerint proſequutæ. omnes deniq; quotquot vnquam poſt liberalium diſciplinarum inuentum genus, aut illas cogitatione animi fœcunda apud ſe concepere, conceptas, in orbem inuexere, aut alieno ex capite naſcentibus ſunt obſte-

tricati,aut natas ſua induſtria educarunt, educatas meliorem ad formam prouexerunt, ampliſſimam ſuorum laborum mercedem, ac præmium, nominis immortalitatem retulerunt.

At enim Doctrinæ ſymbolicæ magiſtri, qui has ipſas facultates præſtantiſſimas oculis potius, quam animis ſubijciendo, familiares illas, & quadam ratione domeſticas hominibus effecerunt, ſoli omnium fraudabuntur debito laudis præconio? mihi vero, quemadmodum nulla alia videtur,aut ad doctrinam aptior,aut elegantior ad ſuauitatem, aut ad perturbationem validior, hac ipſa,quæ Icones ſymbolicas expreſſit: ita,qui primi artem hanc excogitarunt, non illos cum earumdem diſciplinarum primis auctoribus confero, ſed ipſi rerum omnium molitori, ac opifici Deo ſimillimos iudico.

Viguerunt ante omnium ſæculorum memoriam, vigent, vigebuntq; ſemper in mente numinis opulentiſſima filiæ eiuſdem pulcherrimæ virtutes, neq; tamen à matre vllo modo diſtinctæ,ſapientia,bonitas,vis cunctorum effetrix, pulchritudo, iuſtitia, dignitas, ac reliquæ eiuſmodi plurimæ. Quæ noſcerentur,amarenturue plurimum, digniſſimæ omnes erant: tamen, vt præ nimia ſui generis claritudine intelligi: ita prorſus ignoratæ nulla poterant ratione amari. Quid hic faceret earundem parens Deus? pati, vt tam illuſtres filiæ ab omni hominum notitia penitus ſeiunctæ æternum prorſus occultæ ſuamet in luce deliteſcerent, haud videbatur decorum. eas vero in adſpectum, oculosq; mortalium adducere quî poterat id fieri, cum illinc diuinarum virtutum præcellens fulgor, hinc noſtrorum ingeniorum craſſior hebetudo vehementius officeret?

Dixit,

Dixit, ac vnius prolatione Verbi quot elementa, ac in elementis, quot rerum genera, quot in terris quadrupedum ſpecies, quot formas piſcium in aquis, quot in aere volucrum diſcrimina, quot in ſphæra ignis prodigia, quot in cęlo ſtellas, & lumina, tot quaſi perfectionum ſuarum Icones ſymbolicas, ſemel, ac ſimul delineauit, effinxit, & in hac orbis Bibliotheca, niſi malis Theatro contemplandas hominibus propoſuit.

Eant nunc mortales, querantur modò, negent, ſi poſſunt, aditum ſibi ad rerum diuinarum contemplationem facillimum patere, quando res omnes, quæ ſenſibus percipiuntur, illarum ſunt imagines, & quamquam imperfectæ, quarum tamen adſpectu, & contentione, earumdem dignitas conijci ſatis poſſit.

Mihi credite; ratione haud abſimili, hoſpites, & quaſi peregrinæ in hominum cætibus artes, & ſcientiæ verſatæ fuiſſent. Nemo illas facie, pauci etiam nomine illas nouiſſent: memoratum ſæpius, repetitumq; nunc philoſophiæ nomen, iam eruditionis, aliarumq; diſciplinarum, ſed vix prolatum, tamquam vmbra euanuiſſet; neq; quiſpiam apud ſe notitiam illarum retinuiſſet, præter eruditos, ſi tamen hoc eruditi homines ipſi aſſequuti fuiſſent, niſi cæleſte hoc inſtitutum ſymbolicarum imaginum, præſtantiſſimam illarum naturam clarius exprimendo in oculis, animiſq; omnium defixiſſet, ſuauitatemq; oſtendendo ad earum beneuolentiam, ac ſtudiũ, vel imperitos pertraxiſſet. Quid enim eſt, per cælitum, hominumq; fidem, quod harum optimarum facultatum vim demonſtret validius, ſuauius recreet, commoueat vehemẽtius hoc ipſo vſu Iconum ſymbolicarum doctiſſimo, eodemq; pleniſſimo eruditionis?

Cætera probationum momenta, quæ poſſunt afferri, & numero multa, nec virtute quidem ſunt infirma; tamen acutiſſima ingenia, vt intelligantur, requirunt: at Icones ſymbolicæ occurrunt ipſæ contemplantibus, ac oculis intuentium ſe ſe ingerunt, per hos autem, ſe animis inſinuant, declarant, quæ nam ſint, antequam perquirantur, hancq; ſuam ipſarum humanitatem adeo prudenter temperant, vt imperitis tantum perſonatæ, reliquis vel mediocriter eruditis, operto vultu, omni perſona exutæ videantur. Quanta porrò voluptate id efficiant, ipſa ſi loqueretur ſuauitas, oratione ſua haud aſſequeretur.

Primum enim habet hoc omnis imago,& ſimilitudo, ſeu verbis efficta, ſeu coloribus expreſſa, vt auditores plurimum, ſpectatoresq; delectet. Itaq; ſapientiſſimos Poetas,& Oratores, quorum illud munus, ac inſtitutum eſt, vt in oratione ſuauitatem vtilitati admiſceant, Poeticis ſæpius, ac oratorijs imaginibus vſos reperimus. Deinde maximus voluptati cumulus accedit,cum eſt alicuius imago rei, aut perſonæ, quæ à nobis maxime diligatur. Tunc enim quemadmodum vicaria fungitur tacitè illius munere, quæ abeſt, ac ſi adeſſet. Poſtremò,niſi vis hæc ſimulachris maxima indita eſſet, vt animos intuentium ad eorum pollicerent amorem, & imitationem, quos exprimunt: an Græci, an Romani, omnium populorum ſapientiſſimi publicas ædes, priuataſq; virorum præſtantiſſimorum imaginibus compleuiſſent? an etiamnum Principes viri filiarum ſuarum, quas habent nubiles, tabulas diligenter elaboratas ad ad alios Principes tranſmitterent?

Hic igitur laudare verear illorum conſilium, qui has

artium,

artium,& ſcientiarum Icones ſymbolicas primi omnium confinxerunt. Quid enim in illis deſideres, quod ſi haberent, appoſitas crederes ad oſtendendam cæleſtium virginum præſtantiam, ad oblectandos ſpectantium animos, ad mentes omnium deſiderio, ac flammis earumdem incendendas? An vim probationis? quæ ſunt veluti elingues nuntiæ, mutæ interpretes, teſtes vero omni fide, & auctoritate digniſſimæ? An voluptatis elegantiam? quod vnquam perſpicillum, quod ſpeculum vnquam, quis arcus in nube rorida effictus tanta cum intuentium voluptate Solem expreſſit, quanta ſymbolicæ imagines, perſpicillis clariores, nitidiores ſpeculis, floridiores Iride, ſcientiarũ formas elegantiſſimas oſtendunt? An deniq; perturbandorum affectuum gratiam? aureæ catenulæ, quæ ex ore Herculis profluentes dicebantur hominum,& aures,& animos vincire, ac poſt ſe vinctos trahere, ſi cum Iconum gratia conferantur, nullius momenti in hac trahendi arte iudicentur.

Intellexere arcanum hoc ab ipſius naſcentis mundi origine priſci illius ſæculi homines ſapientiſſimi, à quibus primum hic efformandarum imaginum vſus profluxit, atq; cunctorum ſæculorum interuallis labentibus per omnium pæne auctorum nationes peruagatus ad hanc vſq; noſtram ætatem dimanauit. Quis enim in memoria vetuſtatis ita peregrinatur, qui duas illas memorabiles columnas, lateritiam alteram aduerſus vim ignis, alteram marmoream aduerſus impetus aquarum excitatas olim non audierit, aut legerit, in quibus diſciplinæ omnes effictæ, ac ſculptæ poſteris ſuperſtites tranſmitterentur?

Nam ab illis præclaram Hyerogliphycorum doctrinam,

nam, quam nos tantopere admiramur, Ægyptij mutuati ſunt. quorum inſiſtentes veſtigijs Græci, nullam plane artem, ac diſciplinam reliquerunt, quam imaginibus ſymbolicis non decorarint. Quod enim lapidis, aut metalli genus eſt, in quo illi ſcientiarum formas non expreſſerint? Quæ ſpecies coloris, quam in ijſdem effingendis omiſerint? Res erat, quæ non vulgarem ſaperet eruditionem, ſingularem maieſtatem præſeferret, compleret incredibili voluptate. Cernere Græcas ciuitates liberali ſub cælo, feraci ſolo, ſalo amico circumfuſas, pleniſſimas ſignorum, imaginum, tabularum, in quibus virtutum, & ſcientiarum decor, quamquam pictus, ac fictus adeò emicaret, vt ignes caſtiſſimos in omnium oculos, perq; oculos in animos omnium iacularetur, quibus inflammarentur ad illarum cultum, quas ex Iconum adſpectu pulcherrimas conieciſſent.

Vtrum igitur ſapienter illos feciſſe, an imprudenter arbitramur? ſi imprudenter: ò ſapientiæ nomen inſaniens, ò demens philoſophia, ò leges imperitæ, ò ſcientiæ omnes ignaræ, quæ ſectatores ſuos in re tam clara, tam turpiter allucinari paſſæ fuiſſent. ſin vero prudentiſſimè illos egiſſe dicamus: illud etiam, quod inde ſequitur, admittamus oportet, tanto illuſtriori laude honeſtandum eſſe harum Iconum Auctorem, quanto hęc ſymbola omnibus, quæ circumferuntur, nobiliora, atq; omni ex parte abſolutiora ſunt. quæ dum percurrimus, fauete linguis, & animis. nam Icones non prius viſas Muſarum Alumni doctiſſimis, eruditiſſimisq; viris breuiter explanando in mentem reuocamus.

NVME-

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE
MATHEMATICA

QVANTARVM MATER DISCIPLINARVM,

QVANTITAS CVI OMNIS NOTA,

DISCRETA, CONTINVA,

QVÆ AB IPSA NOMEN INVENIT DISCIPLINA?

HVIVS PARENTIS FILIÆ

MAGISTRÆ HVIVS DISCIPVLÆ SVNT

MODERATRIX VOCVM

EXCITATRIX MACHINARVM

PRÆSES NVMERORVM

OCVLORVM DVX CERTIOR

MENSVRATRIX TERRARVM

SPECVLATRIX CÆLORVM

QVANTARVM MATER DISCIPLINARVM

NVMERVS.

AT è florentiſſimis nobilium diſciplinarum ordinibus, cur ſupra decem ſex tantum delectæ ſunt? quia hæ potiſſimum illæ ſunt, quæ hominum vitæ & ſuſtinendæ, & regendæ, & prouehendæ non vtiles non modo, verum etiam neceſſariæ communi ſententia exiſtimantur. Finis autem in omni delectu, quis neſciat, præcipuè rationem haberi ſolere? Deligit Imperator milites ad peculiare certamen: deligit magiſter diſcipulos ad literariam exercitationem. Deligit Rex oratores ad legationem illuſtrem; An ex omnibus vnuſquisq; illos non deligit, quos obeundis muneribus aptiores cernit? cum igitur, quemadmodum Imperatori victoria, magiſtro ſcientia, Regi gloria: ita Bibliothecæ Alexandrinæ Conditori propoſita fuerit pij, ac litterarij hominis ſufficiens vita, metam ab illo rectè tactam fuiſſe opinari debemus, ſi has præ alijs omnibus dum accepit, Religioſis, ac eruditis viuendi rationibus ſatis plane fecit. Reliquum eſt hoc loco, ſingula vt ſingulis conferamus; ex hac enim contentione facilius perſpicietur, an ſibi vniuerſa reſpondeant.

Primum ſacris litterarijs vir initiatus, ſi Platonis magiſterio edoctus intelligit, primum Deo, deinde rationi, ac æquitati, tum ſibi, poſtremo cæteris hominibus ſe natum eſſe, ad horum omnium officiorum debitum perſoluendum nihil hic deeſſe prorſus comperiet.

Res diuinæ, tum quæ ad veram fidem, tum quæ ad caſtam Religionem, purumq; ſanctiſſimi numinis cultum

ſpectant, non cognoſcendæ ſolum, ſed explicandæ latius etiam, ac ſæpius ab inimicis defendendæ? Præſto adſunt duæ cæleſtes Matronæ, an Virgines? ſacra Scriptura, & ſacra Theologia, illa mater, hæc filia; diuinior altera, altera paulo humanior, quæ aureo diuinæ reuelationis filo, inter varios huius vitæ errores, & ambages cæca regant fideliſſime veſtigia, donec victo Satanæ, carnisq; Minotauro, fęlicior Theſeo, non Athenas redeat victor, ſed in Cęlum triumphator aſcendat.

Suum cuique, & ſæcularibus, & ſacris Principibus, ac omnibus hominibus reddendum? Non huic in Delphos, vt oraculum conſulat, enauigandum: hic duæ caſtiores Sybillæ cæleſti lumine afflatæ, lex Ciuilis, & lex Canonica pro conſulentium bono veriſſime omnibus reſpondent. Nunc obſcuritas naturæ ad ingenij exercitationem illuſtranda: nunc recta morũ, & optima viuendi ratio, ſibi, alijsque præſcribenda? quid opus eſt, aut cum Plinio, flammarum, quæ è Veſuuio erumpunt, miracula curioſius perſcrutari, aut cum Platone, non ſine ingentibus periculis in Ægyptum, in Siciliam ſæpius nauigare? cum hinc à naturali, inde à morali Philoſophia pleniſſimè omnia doceantur. atqui perfectum hominis bonum quam ſapienter, tam verè aſſerebat Diogenes mentem ſanam ſano in corpore: quid ſi hoſpite incolumi domicilium ruinas minaretur? Neque perfugium hoc deſiderari voluit, qui artem medicam, & Chyrurgiam hunc in numerum cooptauit, quas curandis, & ſeruandis corporibus Deus humaniſsimè præfecit.

Iam vero Cæli, terræq; cognitio, ſi abſit, difficile videtur, quin tuis in actionibus, Niciæ Athenienſium

Ducis

Ducis,& Thaletis Aſtrologi turpiſſimos caſus imiteris, quorum ille, cum Syracuſas obſideret, laborante luna, Deos indignari arbitratus, re infecta inglorius receſſit; hic cum è cælo ſeruaret,in foueam ob oculos poſitam infęliciter prolapſus eſt. laudandus igitur Aſtrologiæ, & Geographiæ occurſus,quarum illa nos cæli,hæc vero terræ ſpectatores efficiat.

Hic ne ſub dio, & vt ait Venuſinus,ſub Ioue frigido pernoctemus infęlicis cuiuſdam Aſtrologi monet inſperata mors, qui, cum ſpectandorum ſyderum ingenti deſiderio teneretur, in aperta planitie ſolus morabatur. Aquila, quæ tunc forte teſtudinem vnguibus in ſublime elatam tenebat, ſaxum diu ſpeculata, ad quod illam dimittendo, magno cum impetu frangeret, ſummi verticis os caluum, album rata lapidem, ob lapidis, quam præferebat ſimilitudinem, tanta vi,& tam ſecurè demiſit, vt ictu caput Aſtrologi percuſſerit, fregerit, in varias partes diſcerpſerit. Quare meritò inter alias facultates Mathematica etiam figurarum,& numerorum Magiſtra, & ædificiorum Præſes Architectura ſedem ſibi vindicarunt.

Ægre ferunt extremo pœne ſe loco ſeruari Rhetorica, & Poeſis, atq; illas producunt rationes,& cauſas, ob quas, licèt artes ſint, proximos honores ſcientijs nihilomninus ambiant.

Cui bono,inquiunt,maximarum,& pulcherrimarum rerum notitia pectus veluti ærarium complere,niſi,cum res tulerit,in priuatas, publicasq; vtilitates poſſis non ſine gloria erogare? Nos illæ ſumus; Nos,quæ noſtrorum ornamentorum ſplendoribus ſcientias omnes, & artes illuſtramus; Nos res omnes ſtylo proſequimur,pe-

deſtris altera, altera vero equeſtris, ambæ nobiles, & honeſtiſſimæ facultates. Nam Hiſtoria,& eruditio,poſt nos ſubingreſſæ idcirco ſunt, illa, vt memorabilium exemplorum copia mater eſſet prudentiæ, lumen vitæ, præſidium eloquentiæ, hæc,vt lectiſſimorum verborum, ac rerum mundum non tam muliebrem, quam virilem vbique locorum nobis ſuppeditaret. Subſtitere foris aliæ, loci anguſtias indignatæ, ac eximiæ liberalitatis oleum ſtetit, quoniam illi, quo caperetur, vas defuit. At nunc, prò domus anguſtijs angu-ſtè hoſpitamini Muſæ; cum domus auguſta fuerit, templum, in quo præſideatis, auguſtiſſimum eſto.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

. SACRA VOCOR SCRIPTVRA .

. SIMPLEX NOMEN, MVLTIPLEX OMEN .

: SCRIPTA, NON NATA .

. VIRTVTVM LITERA, VITIORVM LITVRA, .

. A DEO EXARATA, NON AB HOMINE INVENTA, .

. FILIA NVMINIS, MATER LVMINIS, .

. COLVMBA PVRIOR, PVLCHRIOR COLVMBA .

. NORMA FIDEI, SPEI REGVLA, BENEVOLENTIAE FORMA.

. QVI SEGETEM GRATIAE, QVI MESSEM GLORIAE.

. CVPIS COLLIGERE .

. ME LEGE .

SACRA SCRIPTVRA.

QVÆ prima tempore, vtilitate prima, prima dignitate omniũ artium, & ſcientiarum eſt: eadem iure Principem & in hac Bibliotheca ſedem, & in oratione noſtra locum ſibi merito vindicat Sacra Scriptura. Nam ſi ex Arati poetæ ethnici ſententia ab Ioue muſarum initia ſunt; certe nobis, qui diuiniori ſumus colluſtrati lumine, vt agendi, ita etiam dicendi ab ea facultate, quæ diuina tota eſt, ſunt capienda hodiè primordia.

Hæc igitur, ſi vocis, ac linguæ donaretur vſu, ita profecto loqueretur. Quid me taciti, ac hærentes intuemini? Virginem è Cælo demiſſam, cæleſtis formæ; verum ingenuæ, modeſto, ſimpliciq; habitu; non fluenti, ac vndanti ſinu, ad mamillas præcinctam, librorum magna volumina pedibus conculcantem, læua quidem libellum, dextera vero regentem calamum, aptatis digitis in morem ſcribentis, caput eximium diuinis circumquaque redimitum fulgoribus attollentem, capillis incomptis, ac ſine lege effuſis, ſublatis in Cælum oculis, erectis auribus ad ſecreta murmura diuinioris columbæ? Hic niſi quiſpiam indecorum exiſtimet à profanis auctoribus ad res ſacras exornandas verborum elegantiam

lege

lege repetundarum transferre,illa Æneæ verba mihi lubentiſſimè vſurparem, quibus matri Spartanæ Virginis os,ac habitum gerenti apud Virgiliū in primo reſpondit.

O quam te memorem Virgo? namq; haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat; ò Dea certè,
Numinis an ſoror, an Diuini ſanguinis vna?
Sis felix, noſtrumq; leues quæcunq; laborem,
Et quo ſub Cælo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas ignari, hominumq;, locorumq;
Erramus, vento huc, & vaſtis fluctibus acti,
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.

Qui enim hominum genus ab ea ciuitate diuitiarum, in qua collocatum ab initio fuerat,expulſum, & in hanc ærumnarum patriam miſerrimè detruſum reminiſcitur; haud inficiabitur, cæcum noſtri exilij genus Æneæ fuga poſt euerſam Troiam,& incenſam, ac maris iactatione rectè declarari.

Hęc enim vero,vt Venere caſtior,& pulchrior,ita etiā humanior blande mihi videtur his verbis ſubtexere.

Haud quidem meum genus mentiar; haud natalitiam domum, & ciuitatem mihi ſubfurabor. Ad populum phaleras aliæ. non ego fictitia gentium Pallas, quam ſtultiſſimi Poœtæ armatam ex Iouis cerebro proceſſiſſe ſuis fabulis temerè cōfixerunt. Procul ò procul à me nō ſolum nugæ, mendacia,fabulæ,ſed erroris cuiuſcunq;, vel minima ſuſpicio, ac vmbra. Nam ipſius veritatis ſum Mater,ac Filia. Veritas me peperit; mox in omnium mentibus ex me procreatur. me igitur videtis Cælo natam, delapſam Cælo, non alio, quam Deo gaudentem auctore

auctore,& Parente,cuius ex ore ſapientiſſimo verè prodiui. Nam vti illa Mineruæ admirabilis origo ficta; ita hæc mea facta eſt. longa eſt annorum ſeries, quibus procreata ſum. longæ orationis ambages neceſſariæ forent ad omnem hanc meæ naturæ ſupellectilem explicandam. Verum breuitatis Amaſia rerum ſumma faſtigia tantum ſequar.

Primum, qui in ore, in oculis, toto in corpore micat caſtimoniæ nitor, is me totius expertem maculæ, ab omni vitio liberam, æterni candoris ſpeculum ſine labe arguit. quæ vero me veſtis modeſtè ornat, ac tegit, ſtyli genus exprimit non nimis reciſum, neq; diffluens, ſed mediocriter collectum, vt diligentia quædam negligens, & negligentia quædam diligens in eo appareat, quæ omnium votis, ac intelligentiæ reſpondeat. Nodus ipſe, quo fluentes ſinus colligo, eiuſdem ſtyli formam præſcribens, eiuſmodi eſt, vt Veneris fabuloſus ille cæſtus, quo gratiam omnium conciliari ſtultiſſimè veteres exiſtimabant, etiamſi opinione ſua veritati proximi fuiſſent, merito huic inuideret. Quibus enim me vel ad tempus conceſſi, ij ſermonem publici ſaporis conſequuti ſunt. Teſtis eſt, qui ab orationis ſuauitate melliflui cognomen inuenit, qui, non tam ipſe, quàm ego per illius os videor locuta.

Neq; tamen procaci, aut ſuperbo pede ſubiectos humanæ mentis partus his voluminibus concluſos protero modeſtiæ, ac obſeruantiæ Magiſtra; cæterum Imperatrix omnium diſciplinarum ſubiectis quidem, tanquam ancillis vtor; at rebelles, ac ſuperbas iuſtiſſimè debello. Idcirco enim ſum Cælo demiſſa, veræ lucis parens, vt tenebras inferis emiſſas meo ſplendore diſſiparem.

Ideo

Ideo æternæ veritatis Dux, & Adminiſtra in hunc ſublunarem orbem cum imperio legata ſum, vt omnes errorum phalanges, ac impijſſimos mendaciorum exercitus profligarem. ſin aliquod naturæ bonum inuenirem, fouerem amica, non inuida contemnerem. ſin ingenij lumen aliquod detegerem, non modo non extinguerẽ, ſed magis, ac magis meo fulgore accenderem. Quã in re illud mihi planè accidit, quod inter olerum ſemina ſinapi contingit, vt quæ minima omnium initio videbar, dum me Apoſtolici ſatores prædicatione terris omnibus committerent, poſtquam in mortaliũ cordibus radices egi, maxima omnium, altiſſimaq; ab omnibus iudicer,& verè ſim.

Confer, libellum hunc, quem læua ſuſtineo, cũ oratorum, cum philoſophorum libris; ſi in ferenda ſententia molem ſpectas,vel nunc cauſſa lubens cado. Sin virtus intima extimæ moli tuo iudicio præcellit; Philoſophorum ingentes libri,parui; Iuris peritorum innumeri codices, pauci; oratorum, magnæ chartæ, vel à tergo ſcriptæ,inanes; Mathematicorum immanes tabellæ,minutæ, omnium deniq; auctorum, qui vnquam fuerunt, ſunt, erunt, ſcripta immodica, & etiam, ſi plura his adijcerentur, tenuuia, ac nullius ſunt momenti, ſi mea cum vi, ac nobilitate conferantur.

Neq; id mihi à ſuperba Titulorum cohorte, quam auctor in fronte præſcripſerit,importunè arrogo. commendatitijs hiſce litteris ad Beneuolum lectorem munitæ proficiſcantur aliæ facultates. Mihi ſat commendationis apud omnes dat ſimplex auctoris nomẽ. Egregia commendatio, quæ alias omnes in compendium mittat, tantò carior habenda, quantò verior, &

ſoli-

ſolidior. quis enim Deum audit, quin illico præſtantiam operis non arguat à nobilitate Auctoris? Nam ſanctiſſimi, ijdemq; ſapientiſſimi viri, quibus adſcribor, ſcribæ ipſi, ſeu potius calami, non Principes, aut mei conditores fuerunt. ſcripſere homines, Numen dictauit. Itaq; ob hanc etiam cauſam in Cælum oculos ſuſtollo, vt locum indicem, vnde nanciſcor lumen, quod ſapientiſſimo è capite, in radiorum ſimilitudinem circumquaq; vibrans Soli me ſimillimam reddit. Aures erigo ad ſuſſurrantis columbæ ſecretum murmur, quo diuini ſpiritus cæleſtis reuelatio adumbratur. Fęlix columba, fortunata volucris, auis Beata, cui olor cedat, inuideat Pauo, luſcinia non contendar, quam Aquila, quam Phœnix ipſa neſcio quodam liuore admiretur. Ergo, dum mihi in aurem ſuſſurras, cæleſtem declaras afflatum, quo viam monſtrante, & dirigente per ſanctiſſimum veritatis callem ſemper recta gradior; nec vnguem quidem ab illa in alteram partem vnquam deflecto. Nam commutatis, ac perturbatis omnibus naturæ legibus, quæ ſemper Cælum petit flamma, potius deorſum feretur, ac ſuis ponderibus in altum tellus librabitur; potius impoſitas ſibi à Deo leges tranſilient vndæ, & ad ſuos fontes recurrent; obliquum ſignorum ordinem, in quo ſibi currendum ex Imperio Numinis intelligit, potius Sol deſeret, quàm, vt ipſa ab eo, quod cæpi, diuinæ, eiuſdemq; certiſſimæ veritatis magiſterio, vllo aut loco, aut tempore, aut cauſſa, aut vllam ob rem tranſuerſum agi poſſim. Abſunt à me, quæ adſunt alijs ſcientijs cauſſæ, quibus non ortum maculant ſolum, ſed etiam progreſſum omnem. Nam, vt arborum fructus vitiatæ radicis ſigna referunt, & filij debiles paren-

tum imminutum vigorem teſtantur; ratione haud abſimili ingeniorum fœtus auctorum vitia contrahunt. etenim ab hominis ingenio quod eſt maximè imperfectum quid eſſe poterat ab omni parte perfectum?

Tu mihi ingenium aſſeris, cui ſcientiarum, & virtutum ſemina ab initio natura prorſus nulla crediderit, conceſſerit tamen igniculos quoſdam, quos, niſi malis moribus, prauisque opinionibus maturius extinxiſſet, veritatem ſine labore percepiſſet; ingenium, quod antiqui ſceleris pœna, ignorationis atra caligine circumſepſerit, violentis perturbationum, odij, amoris, iræ, aliarumq; tamquam furijs obſederit; ab hoc deinde vis putem gigni poſſe liberos ingenuos, nobiles, ſapientiæ, ac veritatis amantiſſimos?

Videte, cum humanis diſciplinis quàm agam humaniter, Nuntia diuinitatis. Principis auctoritas, qui me legauit, tanta eſt, vt vel ipſius dicto firmiſſimè ſit adhærendum, ſtandumque. Attamen, cum ijſdem nolo auctoritate contendere, pugnabo ratione, & ita pugnabo, vt victas, & ſuperatas ſe ipſæ fateantur.

Primum enim meta illis propoſita, niſi aberrent, eſt felicitas temporaria: mihi vero Beatitudo animorum æterna: illæ res caducas; ego nunquam intermorituras. terrenas illæ; cæleſtes ego. illæ humanas contemplantur; ego altiſſimas, & planè diuinas.

At enim vero lumen illæ ſecurius reſpiciunt, tutiorem in hac inueniendæ veritatis nauigatione omni Cynoſuram ſequuntur? An ventos tam varios, tam diſſidentes inter ſe, & contrarios Homerus excogitauit, vt Vlyſſi tot errores probabiliter affingeret, in quot homines impegêre, dum ignoratione Duce, Comite ſu-

perbia

perbia in ampliſſimo ſcribendarum rerum Oceano remis, velisq; omnibus nauigarunt? ſed tolerandi adhuc eſſent, ſi poſt tot caſus, poſt tot diſcrimina, aureũ vellus veritatis, vt Argonautæ, reportaſſent: nunc quis illos ferat, cum Plato poſt immenſos,& diuturnos labores, eam ipſam, cuius deſiderio tantopere flagrabat, veritatem in ſpecu obſcura cõcluſam aſſerat; cum alij eidem oculos, veluti cornici inhumaniter perfodiant; cum Democritus crudelior omnibus in altiſſimum puteum præcipitem eandem mittat?

Ego, quæ nihil temporis contriui in verbis cudendis, in ijſdem, quaſi monilis aurei coniungendis annulis nihil laboris inſumpſi, nihil in argumentis illuſoriæ artis prorſus adhibui, tamen in obſcuris clara, in ambiguis certa, in humilibus ſublimis, in maximis plana, in arduis facilis, in facilibus digna, in omnibus decora, honeſta, perfecta, communem, & omnibus gratiſſimum ſaporem aſſecuta ſum. Me pueri legunt, intelligunt viri, ſenes conſulunt. Ego lac paruulis; mel viris palati delicatioris; panis hominibus validis; inualidis medicina; in occaſum vergentibus vinum.

A me ignari peritiam, ſapientiam docti, modeſtiam diuites, egeni tolerantiam, virtutem clari, obſcuri nobilitatem, plebs ſubiectionem, obſequium miles, ſenatus prudentiam, veram adminiſtrandi rationem Princeps refert. Venio ad emblemata ſimilitudinum quibus me plures exornarunt; tellus frugum, & metallorum ferax mihi collata ſterilis iudicata eſt. non enim omnis fert omnia tellus. Atqui ego ſub vnius literæ cortice omnes ſenſus perfectiſſime complector. Alij Oceanum vndarum,& gemmarum ditiſſimum parentem me-

cum in contentionem adductum inopem, & egenum arbitrati ſunt. Plura enim ex me volumina, quàm ab illo flumina profluxerunt. Aerem non pauci, quo viuunt homines, haud tam neceſſarium exiſtimarunt; quam mea ſit omnibus doctrina ad diuinioris vitæ genus ſuſtinendum. me ignem plures non clam ſubductũ, vnde magna febrium cohors terris incubuiſſe falſo dicta, creditaq; eſt, ſed ab ipſo numinis pectore, tanquam ab æterni amoris pleniſſima fornace delapſum ad inflammandos mortalium animos probarunt, vt nemo iam ſit, qui me pulchriorem animis, quam flamma ſit oculis; vtiliorem probandis, purgandisq; mentibus, quam ſit ignis metallis, ardentiorem incendendis cordibus, quam corporibus exurendis ſit eiuſdem elementi vigor, & apud ſe non ſentiat ingenuè, & apud alios libere non prædicet. Neq; ijs, quamquam ampliſſimis regionibus præclaram laudum mearum ſeriem concluſerunt.

Nam, inquiunt, uon quemadmodum Reges cupidiſſimos reperiendę originis Nili celeberrimi fluminis aſperitas viarum, & difficultas ab incepto reuocauit: ita nos à proſequendis tuis immenſis laudibus cælorum ſublimitas retardabit, clariſſima ſcientiarum Imperatrix. quin tuis pennis ſubnixi, te vſq; ad eum, à quo profluxiſti, diuinitatis fontem cæleſtibus argumentis decorè comitabimur.

Quid enim nobis opus eſt luna menſtruis defectibus laborante, qui te ſemper plenam ſuſpicimus? quid terræ vmbras patiente, qui te nullis terrenis caſibus ſubiectam habemus? quid lucente aliena tantum luce, qui te, non emendicata, ſed tua ſplendentem videmus? quid inconſtanti, ac erratica, qui te firmam, grauem,

fixam

fixam ſingulari numinis beneficio poſſidemus? Nam eloquentiæ Præſes Mercuri, quæ de te fabula narrabatur, proiecta virga aurea duos inter ſerpentes triſulcis linguis rizantes repente illos ad concordiam, amicitiamq; reuocaſſe, vnde pacis inſigne Caduceus apud Græcos habitus eſt, veriſſima minorem hiſtoria fateare, quæ ab hac cæleſtis facundiæ Diua, non ſemel, atq; iterum, ſed millies quotidie frequentiſſima inimicorum conciliatione perficitur.

At tu amoris ſydus, & pulchritudinis, ſeu Solem præeas lucifer, ſeu Heſperus eundem ſubſequaris, ne tibi, nè nimium placeas, quando hæc non ſolum pulchrior, ſed multò honeſtior Virgo ipſum, cui modo præfers, nunc poſt gradum facis, ſua claritate Principem lucis inumbrat. Quòd ſi eadem natura ſyderibus quæ militibus, vt quemadmodum hi, Duce ſublato, cuncti ſtatim aufugiunt: ita deuicto Sole, aſtra illico recondantur: non ſuus Martem bellicus furor, cum armorum Regina in ſingulare certamen ad probandam, oſtendendamq; fortitudinem adducat; non Iouem auxiliaria virtus, à qua nomen inuenit, in ſalubritatis diſceptationem; non ſua tarditas Saturnum in contentionem prudentiæ; non ordo pulcherrimus ſtellarum Cælum illud, in quo illa ſita ſunt, in ornamentorum comparationem; non deniq; omnium reliquarum motricem ſphæram, in huius virtutis probationem vis illa trahat omnium rapidiſsima. Quid pluribus?

Domui, quæ te genuit, altiſsimæ omnium, quæ plus accipit ornamenti à Domino, quam conferat, es ſimillima; ambæ enim ardentioris eſtis naturæ; ambæ pulcherrimæ, ambæ pleniſsimæ incolarum, quin ambæ

ſedes

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſedes numinis: niſi, quod alteram clarior, tu paulo obſcurior; Beatorum illa, tu viatorum: altera quieſcit, tu graderis. Itaque in eam delabor ſententiam, vt non tam ſis aula, quam Dei Rheda. Perſuadent animantes miſticæ quatuor Euangeliorum conditoribus, qui tibi comites aſsiſtunt, vel tuo iudicio ſapienter attributæ, duoq; Reges ſanctiſsimi, ac ſapientiſsimi Dauid, & Salomon, de quibus, vti es optime merita, ita illi vices rependunt gratiſsimi dum ouantem inſoliti gaudij ſignificationibus maximis proſequuntur. At tu Cæli prior, ſeu aula, ſeu verior Dei es Rheda, illud precamur, vt cæleſtis dominationis arcana ne claudas, vtque tuis quadrigis, quibus vera ſalus promittitur, ſublatos opportuno tempore in Cælum transferas.

SACRA

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITT. EMANUELE

Digitized by Google

. SAPIENTIÆ CÆLESTIS, AC HVMANÆ .

. GEMINÆ VELVT PARENTIS .

. PROPAGO BIFORMIS, NEC DEFORMIS .

. MINOR ALTERA .

. ALTERA GENITRICE MAIOR .

· THEOLOGIA ·

. DIVINARVM LITERARVM IANITRIX .

. IMPERATRIX HVMANARVM .

. DEBELLATRIX HÆRESVM .

. CATHOLICORVM DOGMATVM PROTECTRIX .

. HOMINIS LAVREA, NVMINIS LINGVA .

. QVAM HÆRETICIS FORMIDANDVM .

. IMPERII TVI SCEPTRVM .

. TAM CATHOLICIS AMANDVM .

. TVI SACRAMENTI POCVLVM .

SACRA THEOLOGIA.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVAS Deus coniunxit, homo non ſeparet. Coniunxit plane haſce Duas facultatum Reginas,& arctiſſimo vinculo coniunxit Numen verax,non homo mendax. Quod enim arctius vinculũ, quam ſeruam inter, ac Dominam,magiſtram,& diſcipulam, matrem inter, ac filiam? Sacra Theologia, ſi cæleſtis ſcripturæ diuinitas ſpectetur, ſerua; ſi oraculum,& magiſterium, Diſcipula; ſi generationis ordo, ac ſeries, eiuſdem filia meritò habenda eſt. Sacræ Scripturæ ad nutũ in omnibus ſemper obſequi, ingenuæ ſeruitutis eſt; pendere ab eiuſdem docentis ore, ſeuerioris diſciplinæ eſt: ab illa proficiſci, in naturæ ſimilitudinem, & formam, ea demum perfecta filiatio eſt.

Quiſquis igitur Dominam admiratus es, ſeruam ne deſpice: quiſquis atentas aures magiſtræ præbuiſti, diſcipulam audi: quiſquis ornamenta matris curioſius inſpexiſti, ſacrum, ac humaniſſimum ornamentorum filiæ mundum contemplare.

Reginam indicant inſignia planè Regia, ſceptrum, quod præfert læua,& aureum, quod regio capite ſuſtinet, Diadema. Cæleſte porrò illius genus arguit lux

cæleſtis,

cæleſtis,quæ inoffenſa Virginis tempora, ſuis ſplendoribus circum lambens dum velat, reuelat. acceptam è Cælo lucem, oculis in terram defixis, videtur in mortales, quibus docendis,& illuſtrandis eandem accepit, regerere. Quibus calicem aureũ crucis ſigno nobilitatũ dextera oſtentans ad diuinorum arcanorum communicationem inuitat. Nam veſtis infra latior ad pedes,arctior vero ſupra ad mamillas ſtyli diſcrimen adumbrat, quo nunc ad Chriſtianum populum ſacris fidei documentis imbuendum vberiori,& latiori in concionibus, nunc in ſcholis ad ſuorum alumnorum mentes peritius erudiendas preſſiori, ac limatiori vſa eſt. At ſepticeps Draco, quid incaſſum venenata attollis capita, inuictæ Virginis pede ſuppreſſus? erunt hæreſes, donec fides; verum, donec erunt hæreſes, infectas illarum radices,& peſtifera capita conteret Sacra Theologia.

Sic enim cum ſapientiſſimis viris ſtatuere debemus, præter Sacras, ac diuites litteras, quas è Cælo dedit ad nos Deus, præter diſciplinas, quas varias, ac multiplices hominum ingenijs excogitatas, natas, auctas, expolitas, perfectas multis laboribns, ac induſtria ſcimus, hanc etiam ſcientiam neceſſariam prorſus fuiſſe, quæ primas illas explicaret, has vero extremas, multis erroribus expurgaret, regereret in multis, in omnibus perficeret.

Nam diuinarum litterarum altius profundum quis, niſi ventis ludibrium, fluctibus iocum, piſcibus cibum deberet, ingenij ſui cymba ingreſſus ſecurè vmquam fuiſſet, ſi ad clauum omni inſtructior nauta non ſediſſet cæli, marisq; plagarum omnium peritiſsima gubernatrix Theologia? an qui ſine illius conſilio,& regimine

ſoluerunt

ſoluerunt à littore, ſacram nauigationem adorti, omnes, aut in fide non ſunt naufragati, aut pro ſanis optimorum conſiliorum mercibus peſtiferas, & inſanas opiniones ex ipſo mari ſacrarum litterarum non ſunt expiſcati? neq; enim natura prodigiorum mater ad ſuorum diſcrimen operum tot in vndis ſcopulos, tot ſyrtes, tot inſulas, ac promontoria, neq; tot ventorum genera inimica, & inter ſe contraria ad marinæ plebis fluctus, & ſeditiones excitandas conſtituit, quot Numinis prouidentia, occultis quidem, verum ſapientiſſimis, ijſdemq; iuſtiſſimis de cauſis impulſa, locos arduos, & difficillimos in ſcripturis ad ingeniorũ exercitationem, & tentamentum fidei reliquit. quibus collatæ Charybdis, & Scylla, faciles; Syrtes, nullo modo pertimeſcendæ; æſtus maritimi, optabiles; in quibus enauigandis doctiſſimarum frontium labor, & induſtria deſudaret.

Quod, ſi quis naui ſe crederet orbatæ velis, remis deſtitutæ, nudatæ omnibus præſidijs, quæ fęlix nauigatio requirit, ſinè nauta, ſine Tabula Regionum obſeruandarum magiſtra, ſine annona, ſine magnete poli certiſſima indice, ſolus abſq; comite, ſolus abſque ſocio, ſuo tantum nixus ingenio, quid, hunc ſapientem homines, an inſipientem exiſtimarent? ſi ſapientem; inſanirent ipſi, qui perturbata nominum æquiſſima ratione, inſipienti ſapientis nomen adſcriberent. Sin vero inſipientem, quod ſine cauſa in extremum diſcrimen rem, corpus, animum, fęlicitatem ſuam adducat: dubitatur adhuc, ſapientes, an inſipientes fuerint hæreſum parentes nefandi, qui in ſacrarum literarum explanatione, ſuorum ingeniorum erraticis, diuulſisq; puppibus fiderunt adeò, vt neq; diuinæ reuelationis Cynoſuram re-

ſpexerint. neq; diuini ſpiritus auram explorarint,neq; ſanctiſſimis afflatibus captandis ſuarum mentium vela expanderint, neq; remos cæleſtium donorum inſtruxerint,neq; Patres eruditiſſimos,hocq; in genere præſtantiſſimos ſecum voluerint, neque Sacram Theologiam admiſerint, quæ, dum exponendorum locorum legitimam methodum præſcribit, ſacræ huius nauigationis tabula rectè dici poteſt; dum mentem exponentis regit, & quò illam cunque vult ducit, ac deducit, nauta; dum ipſo in curſu procellas inter,ac tempeſtates maximarum difficultatum recreat, annona; dum eccleſiam, veritatis magiſtram, & tamquam polum immobilem in omni diſputatione reſpicit, magnes cæleſtis, haud dedecet vt appelletur?

Mihi vero non fęliciter minus,quam ſapienter ſuam illi nauigationem videntur inſtituiſſe, qui te in omnibus Arbitra, ac Duce, emenſo humanæ contemplationis pelago, in Oceanum diuinitatis expedite penetrarunt, mutatiſque remorum,& velorum ordinibus, quemadmodum qui noſtris oppoſitum pedibus mare ingrediuntur, non tam rationi, quam fidei, non tam humanæ, quam auctoritati diuinæ ſemper obſecundantes,nouos orbes, eosque cæleſtium diuitiarum pleniſſimos, ſacris in litteris detexerunt, recluſerunt, facillimum ad illos aditum omnibus reſerarunt.

Neq; ſuis ſe in Cælum ſuſtollat gloriæ alis Chriſtophorus Columbus, qui ſpreto Herculis Imperio, ne Gaditani freti columnas plus vltra quiſpiam auderet, conſulentis, vt Columba volucrum prima oliuæ viriſcentem ramum in arcam detulit, argumentum ſerenitatis,& pacis: ita primus mortalium remis, non pennis delatus,

delatus, ſui interpretationem nominis compleuit, ac Chriſtum nouo orbi ſua nauigatione primus inuexit. Sed neq; nauis illa, quæ deinde totum orbem permenſa Victoriæ nomen obtinuit, tanquam immenſi maris victrix, ac dominatrix ſuperbiat. longe enim minus eſt, quod à vobis terræ optatum eſt, quàm quod à Cæli ſacris Argonautis detectum, recluſumque eſt.

Quid? cæleſtis ſolum diſciplina ſacrarum literarum tantæ interpretis magiſterio, ac voce, vt hominibus explanaretur, indigebat, reliquæ vero à mortalibus inuentæ facultates, ſuis contentæ adiumentis, nihil præterea ad ſuam perfectionem requirebant? ecquis hoc dicat, niſi plane deſipiat? eſt enim id veriſſimum, quod tamquam aliquid incredibile putantur affirmare homines doctiſſimi, eum, qui animo Sacram Theologiam percepiſſet, reliquas omnes diſciplinas, tutiùs aſſequi, intelligere faciliùs, meliùs amplecti. Quantam enim ſecuritatem attulit multis, maximiſque rebus, quæ antea dubiæ videbantur? quàm porrò iter ad ſcientias facile, & planum reddidit, dum innumeros errores ſuſtulit, quibus ſtudioſorum animi ſine fructu, immo non ſine magni laboris, & temporis iactura detinebantur? Etenim, poſtquam rebelles ancillæ ad huius Reginæ obſequium, ac imperium reuocatæ ſunt, multo ſolertiori diligentia comparantur; comparatæ autem longè illuſtriori cum honore ab omnibus habentur.

Antea humanæ artes, cum excuſſo iugo, ſpreta cæleſtis imperij dominatione, more Scytharum mulierum vagarentur, ſquallidæ, incultæ, diſcordes, ac deformes erant. Effloruerat in ijs decor, elanguerat vigor, emarcuerat vis omnis, ac forma interierat. At vbi ſceptrum

hoc exoſculatæ, tamquam vitalis quædam poteſtas eo incluſa eſſet, confeſtim reuixerunt, mouerunt lacertos; neq; ſolum; verum longè ad excellentiorem formam redierunt. Illud enim à veſtra mihi petendum eſt humanitate, vt qui pictam in tabula ſacram Theologiam pulcherrimo veſtitu, ac ornatu regali, ac ſceptro ſtantem videtis, quas tabula capere omnes non potuit, vos cogitatione veſtra exiſtimetis præſto eſſe ſcientias omnes, & artes humanas, vt ancillulas, quarum vnaquæq; nihil aliud agat, nullum ſuum officium ducat, niſi, vt diuinæ huic Imperatrici miniſtret, & eam humiliter ſic roget (ſi modo coloribus id exprimi poteſt.)

tuus, ò Regina, quid optas,
Explorare labor; mihi iuſſa capeſſere fas eſt.

Nam, ſi eo veſaniæ proceſſit Attila Gothorum Rex, vt Mediolanum ingreſſus tabulam pingi iuſſerit, in qua Romanorum Imperatores, & cæterarum gentium Reges cernerentur, qui ante illum ſupplices prouoluti ſaccos auri, argentiq; pleniſſimos ad eius pedes effunderẽt, eaq; ſignificatione, quaſi alterum Ditem opulentiæ numen profiterẽtur: quis, tanquã pręcellentis iuſtitiæ argumentum non putet, ac laudet id, quod non inuitè, ſed iam ſpontè deferunt Reginæ nobiliſſimarum artium liberales, ac nobiles diſciplinæ?

Primum, quæ prima eſt generationis ordine, ſuæ oblationem ſeruitutis auſpicatut Grammatica. Tibi, inquit, ò Imperatrix, verborum, ac nominum opifex, & fabra in eorumdem inuentione, ac iunctura dicendi elaboro. Excipit Poeſis, meus etiam in hunc numerum

procedat

procedat venuſtior ornatus. ſubſequitur eloquentia. Ecquis laborum meorum ſcopus in concinnanda oratione, quam, vt in excitandis hominum cordibus tua ſim adminiſtra? Veri, falſiq; diſceptatrix attexit Dialectica. Diſperеam, niſi omnes differendi rationes perire omnino ſinerem, niſi intelligerem, his meam Dominam probationum generibus ad omnem quæſtionem vti. Quid venatrix arcanorum naturæ, atq; indagatrix phyſica? quaſi ego pedem vnquàm domo efferrem, vt veritatem aliquam, tanquam feram inter vepres, & ſpinas difficultatum deliteſcentem aſſequerer, niſi ad id me tuus honeſtiſſimus famulatus impelleret. At morum arbitra facultas tantò id liberiùs aſſerit, quanto cognitio hæc humanarum actionum eſt diuinæ proximior. Concludunt reliquæ ſimul omnes, ac vna tum voce, tum animorum conſpiratione profitentur, ſe, ſi corporum tuendæ valetudini ſtudent; ſi Cælorum ſeruandis motibus, ac conuerſionibus vacant; ſi terrarum ſitus, regionum interualla, opportunitates locorum ſpeculantur; ſi ædium fabricandarum, ac muniendarum arcium rationem præſcribunt, ſi dictis, exempliſq; antiquorum vitam informant, ſi animum hominis pretioſiſſima eruditionis ſupellectile locupletant, id omne, vt ſuæ Reginæ famulentur, libentiſſimè præſtare.

Gratificatur oculis obſequentium ancillarum votis Theologia, atq; his comitibus, & ſocijs, mortalium genus ad tanti poculi ſacramentum deguſtandum hortatur. Cicutam, & venenum omne, quod in Calicibus Athenienſes propinabant, abeſſe ab hoc calice Crux ipſa ſignificat. Non enim cauſſa mortis ibi poteſt vlla eſſe, vbi dominatur ſignum vitæ. Parum eſt abeſſe

virus

virus niſi adſit virtus,qua homines deguſtata in Numinis filios commutentur. eſt enim Theologicæ doctrinæ poculum, non quemadmodum illud Sacræ Scripturæ prorſus merum, ſed è fide diuina, atq; ex humana ratione præcellenter mixtum ad alliciendos, trahendosq; hominum animos maxime accomodatum. Quibus enim ex vuis, quibus ex botris præſtantiſſimus hic liquor expreſſus eſt? potiſſimum ex eo, quem in vineis Engaddi natum, canticorum ſponſa ſibi gratiſſimum aſſeuerat. Botrus omnium ſuauiſſimus eſt Deus, huius botri grana innumera eiuſdem, perfectiſſimaq;, vt cum Theologis loquar, ſunt attributa. Simplicitas, Perfectio, Bonitas, Immenſitas, Æternitas, Sapientia, Amor, Miſericordia, Iuſtitia, virtus rerum omnium procreatrix, generandi vis, facultas ſpirandi, cæteraque eiuſmodi plura: quæ omnia, cum à natura diuina profluere noſtro more intelligamus, dubitare profecto non licet poſt grauiſſimum Seruatoris teſtimonium, quin eadem natura diuina ſit vitis: palmites vero, præter intimos, ac eiuſdem generis diuinos, tot ſunt, quot ab huius virtute rerum ſpecies profluxerunt. Palmites, ab omni materia ſecretæ mentes. Palmites, animæ corporibus alligatæ,rationis compotes. Palmites,ſpheræ cæleſtes. Palmites denique res aliæ omnes ſenſu præditæ, motu affectæ, vita diuites,mutæ,ac inanimes.

Verũ inter alias omnes,magnitudine, pulchritudine, ſuauitate,atq; alia omni virtute tantum eminet palmes ille eidem naturæ diuinæ in perſona Verbi cohærens, quantum inter botros ille non præſtitit, quem duo robuſtiſſimi homines è promiſſionis terra vix poterant referre.

Cum

Cum igitur Theologiæ beneficio in vnum quaſi poculum coaleſcat omnis ferè liquor eius doctrinæ, quæ Dei naturam, vim, poteſtatem, arbitrium, fœlicitatem, res geſtas, ſalutem hominibus allatam, virtutes, cæleſtis gratiæ ſigna, & munera vberrime complectitur; Babylonica meretrix, quæ veluti noua Circes dementas homines, ac in feras, & animantes brutas turpiſſime commutas, proijce Hæreſis, proijce iniquitatis poculum, ac rationibus Theologicis plane deuicta, tandē quieſce.

Quieſcam ais? (mihi enim iam videor Hæreſim loquentem audire) quieſcere, neque, ſi vellem, poſſem, neque, ſi poſſem, vellem, neque, ſi vellem, & poſſem, deberem. A parentibus irrequietis ſum procreata, irrequietæ nutricis magiſterio educata, ad quietem perturbandam nata, & facta, vis deinde quieſcam?

Quieſcet ante rerum inimicarum vis, & rabies omnis; antea frigus calori, caligo luci, peſtis valetudini, interitus ortui, amicum erit vitium virtuti, quam vt odia vnquam deponam mea, & inuiſæ veritati remis, velisq; non aduerſer? quis enim illius ſenſus, quæ mens fuit, hæreſis monſtrum qui ſub imagine feracis Hydræ aduerſus Theologiam multis capitibus inſurgentis expreſſit? Illud profecto voluit, illud egit, vt me Lernæ crudeli monſtro numerioſius adhuc malum omnes intelligerent. Hydra enim, quamquam eſſet multorum ferax capitum, vt, vno exciſo, ſeptem illico pullularent, tamen ferro, & igne mori tandem edocta eſt. At me ferrum alit, augent flammæ, pœnæ mihi pennæ ſunt, quibus ſubnixa terrarum orbem pērerro, ac in omnes regiones conceptum virus effundo. diſtrinxerunt in me calamos ſuos telis omnibus acutiores, præter alios

ſex

ſex, quos Eccleſiæ Doctores ſummos appellant, mei hoſtes accerrimi, infeſsiſsimiq; perturbatores. Quæ Auguſtinus meis à caſtris fugitiuus miles, quæ peruerſorum dogmatum capita ſuis, & dictis, & ſcriptis in Aphrica non retudit? Nam Arrianum illud cornu, quo non Europam modo, ſed vniuerſum orbem ferè infeceram, quis Mediolani recidit, niſi ferro, igneq; potentior Ambroſij lingua? Nam vt tua te, Hieronyme, ſapientia in me, ita Gregorium Pontificis dignitas armauit. At vos tolerandi ſaltemeſtis, qui licet aduerſus me ſtylo pugnaueritis, veram in dimicando rationem retinuiſtis. Hos vero quis ferat? Bonauenturam ſuo vel nomine infelix omen mihi portendentem? Thomam Aquinatem, in quem vt impegi tanquam in aquarum profundam abyſſum demerſa, pœne obruta ſum? non enim eminus pugnant, ſed cominus; non iaculis vtuntur, ſed acutiſſimis gladijs; premunt, ac inſiſtunt, hærentq; in hac pugna viro vir, pede pes. Si vlla mihi ars contraria, ſi vlla facultas inimica mihi vnquam fuit, hæc fuit profecto ſcholaſtica diſputandi ratio, quæ ſuis me argumentis in eas anguſtias deduxit, ex quibus me eripere haud eſt mihi facile. Dum orationem Theologia, quaſi veſtem latiſſime in concionibus expanderet, quidquid multis verborum ambagibus obijciebatur, verborum multitudine obruebam: at poſtquam Aquinatis potiſſimum opera, & miniſterio, ſcholaſticę methodus, quaſi nodo arctius collegit, eoque ſacris me quæſtionibus traxit, vt vel concedam, vel negem, vel diſtinguam prorſus neceſſe ſit, effugiũ mihi pęnè omne præcluſit. ſupèro nihilominus, & ipſis excreſco malis, iraq; ſcholaſticorum Theologorum fruor, quorum immortale odium in meam

laudem

laudem commuto. Quo enim illi me ſæuius perſequuntur, eo collectis in vnum viribus aduerſus ſacram Theologiam magis inualeſco.

Itane vero? perge Sacra, perge Theologia; hanc inferorum ſuperbientem Hydram funditus demolire, congredere ipſa, & oppreſſam pedibus protere tuis. Quid tam ſæui monſtri excidium times?

Premit, non opprimit, cum tamen Numinis auxilio munita excindere Hęreſim pœnitus
poſſet, ne nobis deſit probatio
fidei, exercitatio virtutis,
gloriæ ſeges, ac
laudis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

. CANONVM PARENS, MATER REGVLARVM .

. QVAS ECCLESIASTICA SERVAT HYERARCHIA .

. CLAVE DVPLICI, DVPLICI GLADIO .

. MVNITA VIRGO, TRIPLICI TIARA .

. POTESTATEM REFERENS, AC MAIESTATEM .

. REGIAM, IMPERATORIAM, PONTIFICIAM, .

. REGNA CONCIDERENT, RVERENT IMPERIA .

. LABARET ECCLESIA, NI SVSTINERES .

LEX CANONICA.

BIBLIOTECA ROMA

SED vos, quæ nam eſtis, quibus aut veniſtis ab oris, Pontificiam altera, altera Imperatoriam Maieſtatem vultu, oculis, habitu, inſignibus, totius corporis inceſsù, & geſtù præſeferens? Vtrum ne imaginibus falſis oculos illuditis meos, an eſtis Dominæ rerum, Arbitræ orbis, Imperatrices terrarum Lex Canonica, & Ciuilis? Animus incredibili gaudio nunc profecto meus cumulatur. O leges humanarum actionum ſapientiſſimæ moderatrices. Verasne legum formas intueor, an alienis vmbris deceptus in fraudem impellor? Eſtiſne legum vera ſimulachra? Agnoſco, agnoſco vel toto erumpentem ore vim, naturam, rationem, poteſtatem, mentem, Numen, quod veri Numinis, ac Æternæ mentis filias vos, & in terris Vicarias probet.

Pace igitur (Lex Ciuilis) tua quamquam minorem natu, ac ætate; tamen maiorem dignitate, ac præſtantia Legem Canonicam ante compellabo.

Salue Iuris Diuini Primogenita, Theologiæ Soror, Eccleſiaſticæ diſciplinæ Mater, Sanctiſſimi Cultus veri Dei, eiuſdemq; pijſſimi Nutrix; Pontificæ auctoritatis Propugnatrix acerrima: expultrix Hæreſum; vitiorum

debellatrix, Ordinis forma, Regularum à Sanctiſſimis Patribus relictarum norma in compendium miſſa, epitome decretorum, Conciliorum adminiſtra, Dux animorum, Chriſtianarum actionum Lux, rerum omnium, quæ ad ſalutem hominum, æternamq; Beatitudinem ſpectant, optima inuentrix, gubernatrixq; prudentiſſima.

Nam Cæleſtis radius, qui te illuſtrat omnem, intuentium oculos, animosq; reuocat ad eum fontem perfectiſſimæ rationis, ac Diuinæ, à qua vim, ſplendoremq; omnem mutuata diſcretis quidem temporum ſæculis in omnium tamen & locorum, & temporum, & hominum vtilitatem, ac commodum profluxiſti. Eſt enim antiquiſſima, eademq; veriſſima opinio Sapientiſsimorum virorum, Leges omnes, quas vnquam homines excogitarint, condiderint Principes, Magiſtratus tulerint, Populi ſciuerint, omnia alia, quam Leges eſſe, niſi ab ea manarint Principi Lege, & vltima, quæ ſumma, ac æterna ratio eſt omnia Imperantis, & vetantis Dei. Quòd ſi lex nulla vim vllam prorſus habitura vnquam eſſet, quæ homines aut vocaret ad recte facta, aut à peccatis auocaret, niſi illam à Diuina ratione opulentiſsima emendicaret: quantò minus tu omnium maximè ſacra, aut ad ſanctiſsimas actiones impelleres, aut à delictis arceres, niſi quæ Lex vera, atq; omnium Legum origo, ac Princeps eſt, ad Imperandum aptiſſima, & ad vetãdum ratio recta ſummi numinis vim hanc tibi conceſsiſſet. Errant enim, turpiterq; allucinantur, qui tum ortam ſolum putant, cum te à Summis Pontificibus ſcriptam recordantur. Eſt enim id verum, quod pœnè fidem excedit, cum mente Diuina te ſimul natam eſſe. Quamquam non fueris in lucem edita, niſi poſt

multorum

multorum ſæculorum memoriam; neque enim, quia nuſquam erat ſcriptum, ne quidpiam detraheret de rei nummariæ ſumma, quam ex venditione agri contraxiſſet, qui pretium ad Apoſtolicos pedes afferret, idcircò minus contra Legem geſſiſſe Ananiam illum pretij fraudatorē putabimus. Nec ſi Apoſtòlicis temporibus nulla erat in Eccleſia tum ſcripta Lex; quæ rerum ſacrarum emptionem,& venditionē prohiberet, Idcirco non contra Legem illam ſempiternam Magus ille Simon huius auctor Criminis,& nominis fecit. Æterna Canonicæ Legis mater eſt Mens Diuina, cuius ducta, expreſſaq; eſt ad ſimilitudinem pœnè in omnibus hæc filia.

At ſibi quid vult Mitra tribus Corollis redimita, quid requirit ſibi, quam ſublimi capite præfers, ſummorum Pontificum Thiara? Tres illæ,ni fallor,Corollę, Ius Diuinum, Conſuetudinem,Cōſtitutionem exprimūt, à quibus tui te Alumni, & Candidati natam, acceptam, creatam profitentur. Pontificio autem inſigni,ac Diademate Apoſtolicam dignitatem, & poteſtatem in ſacris condendis Legibus adumbrari, hinc binæ Claues, quas dextera erigis, illinc duo Enſes, quos læua geris, Clariſſima rerum Argumenta, quæ ad Legis ſanctionem neceſſariæ ſunt, euidentiſſime demonſtrant. Nam, etſi primus tibi auctor, ac Parens Deus ſit; tamen, vt verum fatear,hi ſunt etiam auctores, ac Parentes tui optimi, ac Summi Pontifices, Numinis Vicarij, Legum à Deo Latores in terris Conſtituti, Proreges Chriſti, Summæ,ac Æternæ Rationis interpretes, humanarum, ac Diuinarum rerum arbitri, quorum ſententijs Cælum obſecundet, vt quoſcumque ſuper terram ſuis decretis illi alligauerint,vinctos retineat ſentētia Cæleſtis,quoſ-

cumque

cumque abire liberos iuſſerint, ſui iuris, ac Poteſtatis illos eſſe Cælum imperet. Sic enim ab heroicis vſque naſcentis Euangelij temporibus communem Eccleſiæ ſenſum, ac Doctrinam ſemper illam fuiſſe intelligimus, ſacrarum Legum ferendarum Poteſtatem in Chriſti Vicario, tanquam in Reipublicæ viſibilis viſibili Capite, & Duce, ordinatione Diuina reſidere, vt vel ipſa Sanctiſſimorum Conciliorum auctoritas labet, niſi Apoſtolica poteſtate fulciatur. Principum eſt, in Ciuili hominum ſocietate Leges ferre; Romanorum Pontificum, in Chriſtiana Republica, & Chriſti Regno Canones promulgare. Quod ſi rem hanc teſtimonijs corroborandam exiſtimatis, dabo huius rei grauiſſimos teſtes, & ne vos longius abducam, dabo ſapientiſſimos Pontifices, Clementem Quintum, Ioannem à Vigeſimo ſecundum, Gregorium Quartum, & Bonifacium Octauum, qui quod condendis, ordinandiſq; Legibus Canonicis optime ſint de illis meriti, prudenter huic Reginæ Comites adiungi ſolent. Dabo Iſidorum ſuperioribus proximum, non poteſtate ſcribendarum Legum, ſed explicandarum ſapientia. Dabo Gratianum, cui pro laborum magnitudine, quos in Canonicæ Legis gratiam ſuſtinuit, debitas, & pares gratias, ſi è Cælo labantur, ipſæ non perſoluant Charites, & Grates ipſæ.

Hi omnes duplicem à Chriſto Clauem ſcientiæ, & poteſtatis, duplicemque gladium cæleſtem, & temporarium Petro, eiuſque ſucceſſoribus tributum ideo aſſerunt, vt non ſolum Pontificias Leges auctoritate legitima ſancirent; verum vt ſancitis Legibus amor, ac honos accederet. Claues haberent præmiorum, quibus ad obſeruationem allicerent, & gladios, quibus earundem

neglectum

neglectum vlciſceretur. Quis enim Legem mancam non arbitraretur, ſi deſtitueretur altero, aut præmio, aut ſupplicio? Quis enim foret illius vigor, quæ auctoritas, quod pondus, niſi haberet, & quo impelleret ad recte agendum, & quo à male factis auocaret? Quamobrem decuit Canonicæ Legis Maieſtatem decoratam gladijs, armatã clauibus ſemper eſſe, vt Eccleſiæ domicilium, cuius à Deo cuſtos eſt relicta, ſapienter, ac fideliter tueretur. An vtilior, an admirabilior connexio poterat inueniri hac Clauis, & gladij? Sunt enim ambo poteſtatis inſignia, argumenta Dominationis, monimenta Imperij. Illius in occulto vis, huius in aperto. Illa domum amicis reſerat, hic aditum inimicis vetat. Claudit illa, & aperit pro arbitrio; vlciſcitur hic, & parcit pro Imperio. Denique Vrbs ſine Claue domi intuta; Ciuitas ſine gladio foris minime ſecura.

Eant nunc antiqui, & importune Portuno portarum falſo Numini, ſeù Iano, à quo Ianuæ nomen manauit, imprudenter claues tribuant, gladiumq; ſuorum Flaminum Pontifici in argumentum Poteſtatis adſcribant. Quas mihi tu Claues Regias, quos Imperatorios gladios afferes, quorum acumen, & virtus cum his Clauibus, & gladijs in contentionem poſſit venire? Clauis Dauidis validiſſima, quæ arcem Syon munitiſſimam, & inexpugnabilem reddidit: Celeberrimus eiuſdem gladius, qui ab Hæbraico nomine, inimicarum gẽtium furorem, & audatiam repreſſit. Attamen quàm Clauis, tàm gladius vmbratilis fuit, & miſticus. Quæ duæ Claues nihil non poſſunt aperire, & claudere: hæ ambæ in manu Pontificis ſitæ ſunt, ſcientia, & Poteſtas. Bona Clauis ſcientia, quæ conſcientias recludit: Melior Clauis

poteſtas,

poteſtas, quæ recluſas abſoluit; vtriuſque coniunctio certè optima,& in hoc animorum iudicio plane neceſſaria. Cui enim bono delictorum cognitio, niſi cognitionem hanc literæ ſalutaris concedendæ poteſtas ſubſequeretur? Nam quî recte, ac prudenter triſtis hæc litera,& ſalutaris ferri poſſet, niſi totius cauſſæ cognitio præceſſiſſet? Quanta porrò harum Clauium eſt virtus, quibus nihil tam abditum, quod non inueniant; nihil tam depreſſum, quod non extrahant; nihil tam obſcurum, quod non illuſtrent; nihil tam altum, quò non perueniant; nihil tam profundum, quò non deueniant; nihil tam apertum, quod non claudant, nihil tam clauſum, quod non aperiant; nihil tam arduum, quod non exuperent? Quid vniuſcuiuſque conſcientia magis reconditum? Quid magis depreſſum o acculto Crimine? Quid ſceleſtiſſimi hominis mente obſcurius? Quid altius Cælo? Quid profundius inferorum domicilio? Quid magis apertum libera voluntate? Quid magis clauſum peruiuaci,& obdurato pectore? Quid deniq; magis difficile,& arduum quàm è veſtigio aliquem è tenebris in lucem tranſuehere? Parum eſt. à delictis ad recte facta reuocare? adhuc etiam parum. à morte ad vitam transferre? Adhuc parum eſt. ex inferis in Cælos aſportare, atque è teterrima vitiorum ſeruitute in perfectam filiorum Dei libertatem vindicare? Hoc quidem magnum eſt. Quid dicam, eiuſdem naturæ conſortem Diuinæ illum eundem reddere, Deo ſimillimum efficere? Iſtud vero, quis eſt tandem, qui ſatis animo æſtimet?

Hæ Claues, quas videtis, illæ ſunt, quæ arcanas cogitationes animorum rimantur, deliteſcentes Criminum occultiſſimorum ſerpentes è latibulis cordium educunt,

diuinis

diuinis ſplendoribus cæcas mẽtes irradiant; Cæli valuas reſerant, inferorum portas obſtruunt, animos liberos vinciunt; vinctos ſoluunt, obfirmatum pertus emolliũt, repentè hominem malis omnibus nudant, ditant bonis, felicem reddunt, beant.

Quid ſi harum clarium virtuti peruicaciter aliquis aduerſaretur? An Lex Canonica ijs eſt præſidijs deſtituta, quibus Lex Ciuilis abundat, & cum Imperat, & dum coercet? Minime gentium.

Expectantibus vobis vt eadem Sanctiſſimæ vltionis adiumenta oſtendam, dicam id, quod Seruatori quærenti à diſcipulis, dum morti lætus occurreret, an eſſent gladij, quidam reſpondit, ecce duo hic; totidem enim inſpicitis. Non ſufficere duos, aut alterum horum ſuperuacaneum exiſtimatis, quod vna manus vnum commodè tantum ſolcat enſem tractare? Refragatur Oraculum Cæleſtis ſapientiæ, quæ plures requiſiuit, & duos ſatis eſſe gladios declarauit. gladiorũ hic numerus earũ partiũ numero, quæ ſunt in homine præſtãtiores reſpondet. Nam in animos alter diſtringitur, quos rebelles, & peruicaces à Chriſtianorum grege tanquã oues morbidus ſeiungit, ſeiunctos iugulat, ac æternæ perditioni iuſtiſſime deuouet, aut tanquam membra putrida à myſtico Chriſti Corpore gladio reſecat excõmunicationis.

Quod ſi huius ſententiæ ictu, & vulnere non mouentur, alterius poteſtatis gladio corpus adoritur: primum minis, & terroribus: deinde doloribus ac pœnis; tum rei familiaris, & extimorum bonorum iactura, poſtremo, niſi ijs omnibus rebus admoniti reſcipiſcant, vario mortis genere illos plectit. Qui enim Clauibus ſalutis, & immortalitatis, ſubdi ſponte nolunt, illorum quid

aliud meritis debetur, quam vt gladijs mortis, ac perditionis inuiti ſubdantur? Habet igitur Lex Canonica, & Claues Imperij,& gladios vltionis. quid antiquas ſecures, & faſces Imperatorios tibi ſublatos Roma conquereris,quando pro illis longe diuiniores repoſiti ſunt qui corporum,& animorum habeant dominationem.

Verum caſu factum putamus, vt Claues in dextera, & in læua gladij collocarentur? Mihi ne id quidem vacat Myſterio. Nam dextera facile vtimur ad omnia miniſteria, ſiniſtram niſi prorſus coacti adhibemus. O dulcem numinis æquitatem, O Canonicæ Legis vim ſuauem. Clauium vſus,quibus oſtium ſalutis aperitur, dexter, facilis, opportunus, familiaris, gratiſſimus tibi eſt. Vſus vero gladiorum,quibus rebellium animorum peruicacia retunditur, ſiniſter, difficilis, inuitus, pœne coactus, profecto tuæ dulcedini admodum contrarius.

Sed quæ gemma illa eſt, quæ tuæ dignitatis inſigne pallium morſu aureo connectit, ac pectus omne, quaſi Sol ſuo complet lumine? Carbunculus veritatis,quam in omnibus ſemper aſſecuta es; an adamas fortitudinis, qua Regum,& Imperatorum, qui te vehementius expugnarunt, contrarios ictus validiſſimè repuliſti? Annuit, ac Pontificia oculorum Maieſtate humanitatis pleniſſima,vt eiuſdem minimæ ſorori iam locum Legi Ciuili Reliquam admonet. Pareo lubentiſſimè, & quod æquum eſt, tantæ Imperatrici; & quod iucundum,tàm humaniter Imperanti.

LEX

BIBLIOTECA N. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

. LEX .

. AGENDARVM, ET FVGIENDARVM RERVM LVX, .

. MERITORVM LANX , ET PRÆMIORVM, .

. ERRORVM NEX, ET VITIORVM, .

. EXCITATRIX PRÆSTANTISSIMA VIRTVTVM .

. QVOD CIVIBVS PRÆSIT, AC PROSIT, CIVILIS; .

. QVOD Á CÆSARIBVS LATA, CÆSAREA; .

. QVOD LEGENDO DELECTA , LEX DICTA; .

. QVOD AB IPSO IVRIS FONTE ACCEPTA .

. DIVINÆ MENTIS FILIA .

. QVICVNQ; LEGIS , INTELLIGIS SINE LEGE CIVILI .

. CIVES ESSE NON POSSE .

LEX CIVILIS.

SI Lex ob id potiſſimum Ciuilis eſt dicta, quòd non modo ciuium commodis, & vtilitatibus proſpiciat, ſed etiam, cum omnibus quemadmodum nos humaniter, & Ciuiliter geramus, præſcribat: inurbanus,& inciuilis prorſus forem, ſi eidem legi, optimæ cùm Vrbium, tùm Ciuium Matri, ſatis & legendo, & laudando non facerem. Quamquam enim homines nos plenos rationis,& conſilij, acutos, memores, ad inueniendum celeres, ad agendum expeditos natura procrearit, non tamen idcirco nos Ciues effecit. Neq; vero hanc ſibi vindicet laudem eloquentia. Vt enim tuba bellicum canere, euocare milites, atq; ex vmbra in Solem, e tabernaculis, in puluerem, eoſdem adducere: non item dirigere manipulos, formare legiones, aciem inſtruere (quod eſt ſcientiæ militaris, ac diſciplinæ) dici verè poteſt; ita facultas Oratoria pallantes, ac erraticos homines in vnam viuendi ſocietatem, & commercium inuitare, adhortari, impellere, trahere ſuis verbis potuit: Ciuitatem, & Remp. mutuis actionibus, & officijs nixam, ac inter ſe connexam architectari, & fabricare non potuit. Quid enim eſt Ciuitas, niſi Ciuium vnitas? hominum autem ingens

multitudo vniri quî poteſt, aut ſimul retineri, niſi vinculum intercedat arctius, quo mentes omnium adſtrictæ in vnum aliquem communiter propoſitum finem dirigantur? hunc verò finem, ad quem tendunt omnia, adſpirantq; Ciuium vota, quis eſt, qui non intelligat, publicam eſſe proſperitatem, & felicitatem? porrò hæc publica viuendi proſperitas, ſublata iuſtitia, quæ ſuum cuiq; tribuit, eſſe nulla omnino poteſt: Iuſtitiam verò ipſam Lex omnium prima excogitauit; Lex inuexit Vrbibus; Lex Ciues docuit; Lex ab eius violatione pœnis homines deterruit; Lex ad eius cuſtodiam præmijs excitauit; Lex denique eius conſeruandæ, & retinendæ cauſſa, & ratio fuit. Quod ſi iuſtitia vinculum eſt, quo ſimul vincti homines eandem vitæ ſecuritatem proſequuntur; Lex autem iuſtitiæ præſcribendæ regula, edocendæ magiſtra, exercendæ adminiſtra, læſæ vltrix, inuiolatæ compenſatrix, retinendæ cuſtos, ac præſes ſemper fuit; illud profectò ſequitur, vt Mater Vrbium, Ciuium optima Parēs Lex veriſſimè dicatur. An hoc ipſius dignitas nominis non perſuadet? ſiue enim à ligando, quòd homines ſimul mutuis officijs liget, ſiue à legendo ſit dicta, quòd e plurimis meliora deligat, quæ facienda Ciuibus proponat; hæc tandem munera ambo materna ſunt. Atque hæ ſunt aliorum interpretationes. Mihi verò, dum oculos ſuſtollens brachium inſpecto cæleſti ſplendore circunfuſum, à quo hæc ſceptrum accipit Cælo miſſum Regiæ, & Imperatoriæ poteſtatis argumentum, in eam trahor facile opinionem, vt Lex, quaſi lux ſit appellata: dum autem illos demitto & lances ipſas contemplor, quas Ciuilis hæc Aſtræa manu ſuſtinet, rurſus eò delabor, vt Lex, quaſi lanx

apud

apud me iam ſonet. Niſi forte illius, qui vtrumque eidem tribuit, ea mens fuit, vt legem & lucem, & lancem eſſe putaremus. Vt id mihi facile perſuadeam, efficiunt, quæ legem inter, & lucem, ac lancem ſplendeſcunt præclariſſimæ ſimilitudines. eſt enim lux Solis primogenita: Lex Numinis Princeps filia. Inter naturæ virtutes luci Principatus adſcribitur: Inter mentis dotes, legi prima laus debetur. Nam lucem caloris matrem Philoſophi vocant: Legem vero actionis Parentem Iuriſperiti appellant. Illa oculorum illuſtratione totum corpus regit ſecurè: hæc illuminatione animorum omnem Remp. fęliciter adminiſtrat. Tolle ex Orbe lucem, quis viror, quæ pulchritudo, quod decus oculis conſpiciendum relinquetur? Tolle ab Vrbe legem, nulla honeſtas, ſuauitas nulla, nulla vtilitas, quæ vera ſit, mentibus amanda deſeretur. Lux colorum: Lex actionum diſcrimina oſtendit; Lux viarum tenendarũ, ac euitandarum index; Lex rerum agendarum, & fugiendarum dictatrix; Lux vehiculum earum imaginum, & ſimilitudinum, quibus corpora cernuntur; Lex ſpeculum ipſarum virtutum, quæ nobis cognoſcendæ, & amandæ proponuntur. An enim verò terræ floridum, & herbeſcentem amictum, cæruleum Maris habitum, tam varium, multiplex, & vagum genus earum rerum, quæ in Aere coguntur, ignis nitorem, Cælorum decus, Aſtrorumque formam, & pulchritudinem contemplaremur, niſi lux harum omnium rerum nos ſpectatores efficeret? illud videlicet dubium, niſi lex præfulſiſſet, mortales in ſumma totius vitæ ignoratione verſaturos ſemper fuiſſe? quaſi Lex non illa ipſa ſit, quæ temporum gradus, quæ ſpatia locorum, quæ ſcientiarum genera,

quæ

quæ ordines virtutum, quæ vitiorum ſpecies, quæ perſonarum diſcrimina, quæ rerum in vita ciuili appetendarum,& relinquendarum claſſes non diſtribuerit, patefecerit, ante oculos collocarit? Hæc enim eſt, quæ præſcribit, quid ſingulis ætatibus conſentaneum ſit; quemadmodum filij in lucem ſuſcepti à teneris formandi, atque educandi ſint; quo diſciplinæ, & inſtitutionis genere ad omnem fortunarum habitum iuuentus ſit erudienda; quid ætas virilis: quid ſenilis poſtulet. Ab hac nemo non edocetur, in Templis, in Curia, in Foro, in Via, Domi, in Agro, ruri, in Vrbe, qui locus cuique relinquendus. Nam cuius alterius facultatis eſt prouidere in Ciuitate, vt ſint Oratores ad bonorum laudem, terrorem improborum, ad recta conſilia Magiſtratibus, ac Populo perſuadenda, nefaria diſſuadenda, ad reorum damnationem, ſalutem innocentium; vt ſint Poetæ, ad oblectandos vtiliter animos,& commouendos; vt ſint, qui res præclare, ac fortiter geſtas literis conſignatas poſteris tranſmittant: vt denique ſint in omni linguarum, literarumque peritia homines verſatiſſimi, qui Remp. his præſidijs, ac ornamentis iuuent, augeant, conſeruent; niſi legis, quam philoſophiæ dictator Architectonicam appellat? Nihil hoc loco dicam de virtutibus, quarum inſigne magiſterium Lex profitetur. Iuſtitia profectò, cum in rerum permutatione, tum in diſtributione præmiorum aberraret, niſi lex, quaſi lux eidem ſemper præiret. Prudentia vero quàm citò acquiritur, cum legibus magiſtris edocetur? Noſtræ enim ignorationi, ac inexpertæ ætati eorum, qui leges condidere, ſapientia, & periclitatio ſatis abundè conſulit. quis enim fortes illos arbitretur,

qui

qui in laborum perpeſſione, & ſuſceptione periculorum legis arbitrium non ſequuntur? At quibus in tenebris iaceres temperantia, niſi hæc lux cæleſtis accederet, quæ modum in perturbationibus coercendis retinendum indicaret? Quod ſi Principibus obſequium ſubiectæ nationes, ſubditis populis defenſionem Principes reddunt; ſi Parentes amorem filijs; ſi filij reuerentiam parentibus perſoluunt; ſi Magiſtri ſolertiam in docendo; ſi diſcipuli in perdiſcendo induſtriam exhibent; ſi Domini ſeruis imperant; ſi ſeruis domini ſæpius indulgent: ſi deniq; vlla inter homines dictorum, factorumq; fides, & conſtantia eſt, veritati per os meum loquenti credite. Quot quot eſtis, id omne, quantum, quantum eſt, totum id Principes ſubditorum obſequium, ſubditi defenſionem Principum; filij amorem Parẽtum, Parentes beneuolentiam filiorum, magiſtrui diſcipulorum induſtriam, diſcipuli magiſtrorum ſolertiam, ſerui dominorum clementiam, Domini ſeruorũ miniſterium, omnes deniq; homines aliorum conſtantiam, & fidem huic luci, huic legi debetis. Qui te igitur ò Lex, lucem eſſe non videt, is cæcus; qui te, cum videat, & aſſerat, nihilominus ſpernit, hic demum impius, & perfecte malus eſt. An es cupida periclitationis? exere lances, quas æquiſſimas habes, pende hunc hominem, niſi habere minus inueniatur, quam habuerint plurimi gentium, mendaciſſimus hominum haberi volo. Quid enim? hi omnes ratione tantum Duce, non modo legem lucem eſſe perſpexerunt, ſed in Deum, tanquam lucis fontem ſub varijs licet falsisq; nominibus eandem retulerunt: Zoroaſter legum, quas Perſis, & Bactrianis tradidit, conditorem Horomaſim aſſeruit, Triſmegiſtus Mercu-

rio

rio adſcribit, quas ipſe Ægyptijs ſcripſit; Minos tanquam à Ioue latas prædicat, quarum ipſe lator in Creta fuit. Saturni mutuatur auctoritatem, & nomen Charondas, vt Carthaginienſibus illas facilius perſuadeat. Quid Lycurgo apud Spartiatas quantum ponderis adiecit exiſtimatio illa, qua putabant ab Apolline dictatas? Nam Draco, & Solon Mineruæ, quæ Athenarum Præſes delecta fuerat, ſuas lubentiſſime adiudicarunt. In Ægeriam Pompilius, qui Romanis ſuas dedit: In Gabrielem Mahometes, qui Arabes decepit: In Veſtam Xamolxis, qui apud Scythas præfuit. Plato, qui Magneſijs, & Siculis leges donauit, cum Arcadum, & Thebanorum vota reieciſſet, in Apollinem, & Iouem ſuas contulit. Vnus ex omnibus repertus eſſe Moyſes, qui ſicut fidei veritate, ita veri Numinis agnitione inter omnes veluti Sol emicaret. Ab hoc enim non ſcripta, ſed accepta; non lata, ſed delata; non condita; ſed promulgata lex eſt veri, & Immortalis Dei. A quo ſi Regna, ſi Imperia, ſi Dominationis iura, ſi ſcribendarum Legum Ciuilium vim, & auctoritatem Principibus dari aſſeuerem; quis eſt, a quo me iure cenſeri, & reprehendi verear, quando meam in defenſionem, ratio, fides, auctoritas, periclitatio conſpirent? Nam Imperatoria ſupellex, qua Lex Ciuilis ornata eſt, Veſtis, Sceptrum, Diadema, cui non exprimit Principis dignitatem, quæ ad leges ferendas neceſſaria eſt? Enim verò decuit, vt quemadmodum in ipſo minori Orbe cæteris ſenſibus legem oculus ſua gubernatione conſtituit; toti vero homini ratio præeſt, in familia ſenior, in oppido ditior, in Vrbe ſapientior plurimum imperat, ita in Republica, ſeu Regno is leges conderet, qui cùm ſapien-

tia,

tia, tùm poteſtate ſupra alios emineret. At Regiam Virginem congeſtis voluminibus læua innixam ne miremini. Ius enim omne quinque compræhenſum libris potiſſimum ab ipſius iuris hominibus peritiſſimis accepimus. Illud vero adijciunt duas lances eidem Virgini ſapienter tributas, tùm quia rerum certiſſimum pondus ab illa diligentiſſime expendi; tùm quia in omni actione alterum reſpici ex ipſo lancium numero intelligeremus. Semper enim id eſt legitimũ, quod iuſtum, iuſtum porrò id eſt, quod alteri, æquum eſt, æquum autem videtur, vt cæteræ Icones explicentur. Ergo quemadmodum initio ſubdubitabam, ne me quiſpiam inciuilem arbitraretur, ſi legi Ciuili pro facultate non reſponderem; ita verendum eſt, ne dum Ciuilem in Iuris laudatione me haberi cupio, in cæteras ſcientias iniuſtus exiſtimer, & ſim. Stamen igitur explicationis præcido, vt ęquitatem, quam natura tantopere deſiderat, ciuilitati adiungam.

PHILOSOPHIA NATVRALIS

. INTVERE LECTOR, ET ADMIRARE :

. PHILOSOPHIAM ADMIRATIONIS FILIAM :

. NEPTEM IGNORATIONIS, .

. COGNITIONIS PARENTEM, .

. AMORIS SPONSAM, COMITEM LABORIS, .

. MAXIMORVM INDAGATRICEM, .

. ET SPECTATRICEM ARCANORVM .

. INCORPOREA HAEC, PRIMA CORPORIS INVENIT PRINCIPIA .

. IMMOTA MOTVM, QVIETEM IRREQVIETA, .

. AGENDI CONSCIA, PATIENDI NON IGNARA, .

. PLENA VACVVM, VACVA LOCVM, .

. IN ARTE NATVRAM, IN NATVRA ARTEM, .

. NATVRAM SVPRA, ET ARTEM .

. PRINCIPEM, À QVO IMMOTO MOVEANTVR OMNIA .

. CONSTITVIT MOTOREM .

PHILOSOPHIA NATVRALIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

DELABIMVR nunc, quemadmodum Plato loquitur, in obſcuram ſpecum; vt Democritus, in profundum veritatis puteum; vt Poetæ, ad inferos cum Hercule ad extrahendum triplicis philoſophiæ Cerberum. Quid delabimur? potius cum Diana inter ſyluas, & nemora, feram omnium pulcherimam inter difficultatũ vepres deliteſcentem venamur; potius Triptolemi curru ſubnixi orbem cum Cerere peragramus, vt tria gerentem ora Virginẽ filiam à nobis ſurreptam inueniamus: niſi malitis Aquilarum nos pennis ſuſtolli, non rapi, vt fixis oculis naturæ oculum, ac rerum omnium ſublunarium lucidiſſimum ſapientiæ ſpeculum intueamur.

Eſt enim Philoſophia, ſi conſideretur obſcuritas, ſpecus; ſi profunditas, puteus; ſi capitum multitudo, Cerberus; ſi latibulum, fera; ſi vultuum numerus, triformis Dea; ſi acumen, & oculorum perſpicacitas, Aquila.

Verum, ò præclaram Iconum ſymbolicarum vim? harum beneficio, nulla iam nobis re opus eſt, vt voti compotes fiamus. non lumine, vt illuſtretur ſpecus; non fune, vt hauriatur puteus; non vi, & Herculeo robore, vt extrahatur Cerberus; non canibus venaticis,

vt capiatur fera; non curru Triptolemi, vt inueniatur Proſerpina; non denique laqueo, aut rete, vt comprehendatur Aquila.

Occurrit enim cærulea veſte, ac diſciſſa, ſparſis capillis, clauſum, ac nouo quodam ſigilli genere, quod literis ſimul rectè diſpoſitis ſolum aperitur, munitum volumen deferens ſub dextera, læua ſuſtinens duos cæli, ac terræ globos; & quaſi à venatione, & ſpeculatione redeuntem Aquila ſequitur, tanquam eius in omnibus comes, & adminiſtra.

Vt enim ab ipſa volucrum exordiar Regina, quod aliud genus auium inueniri poterat, quod naturalis philoſophiæ in contemplando pernicitatem, in perpiciendo acumen exprimeret melius Aquila, quæ altiſſima, quæque, & profundiſſima imperatorio oculorum fulgore ſpeculatur, ac ipſis, quæ defert, fulminibus velocior omnes elementorum ſphæras, terræ immenſos tractus, ſinus maris, aeris regiones, penè flammarum victrix cælos ipſos ſublimi, & admirabili volatu pererrat?

Nego enim quidquam eſſe in ampliſſimo naturæ imperio, quod hæc naturalium prodigiorum acutiſſima ſpeculatrix ſua cognitione non fuerit citiſſimè aſſecuta. Nego vllam naturalium rerum ſedem, ac locum reperiri, quem hæc eadem Philoſophia cogitationum ſuarum, quaſi alarum vi, ſenſili concuſſione non percurrerit. Nego vllum corporis, aut initium, aut cauſſam, aut virtutem, aut motum, aut portenum, aut miraculum, quorum peritiam omnium hæc ipſa præſtantiſſima facultas ſui non ſit ingenij magnitudine complexa.

Nam inuentione, & diſciplina duabus quaſi alis ad ſpeculationis volatum inſtructa ſe ſe è terra paulatim attollens,

attollens, tranans maria, omnem aeris ſuperans ambitum, caput inter ſydera, & Planetas condit. Exinde tanquam cæleſti è ſpecula terrarum ſubiectum orbem rurſus deſpicit, ac immenſæ huius Reip., cui natura dominatur, ſolertiorem cenſuram adoritur. Mundum itaq; ipſum tanquam vnam, & communem animantium, & mentium ciuitatem ſub vnius imperio numinis conſtitutam in quinque regiones diſtribuit, ac ſingulis incolarum generibus attribuit domicilium. cognationibus quadrupedum, & reptilium; ſicuti hominum generi terram: aquas vero piſcium tribubus: interim ampliſſimos aeris cãpos volucrũ curijs conceſſit; ignem, quod ſit impatiens conſortij, vacuum ſtatuit: cæleſtibus autem ſphæris mentium beatiſſimarum familias motrices, ac gubernatrices præfecit. Supra res omnes, & extra Numen conſtituit, cuius nutu cum omnia moueantur, ipſum quieſcat.

Diſtributo ſic orbe, tanquam vrbe, ciuiũm nomina, familias, tribus, virtutem, ſcientiam, nobilitatem, redditus, admiranda, rerum denique ſeriem geſtarum hoc ipſo, quem præfert, naturalis imperij libello complectitur. Quod enim arcanum in tota huius imperatricis dominatione, tam magnum, paruumq; eſt, quod hoc libello philoſophia diligentiſſime è explicatũ non concluſerit? ſi metallorum, quæ in terræ viſceribus gignuntur, origo, & natura quæritur: libellus hic ærario Ditis opulentior eſt; ſi præter animantes, quas terra ciues habet, herbarum, & plantarum cognitio expetitur: hic idem medica officina eſt. Nam gemmarum, & virtus piſcium, cuius in alterius diſciplinæ præter quam philoſophiæ naturalis libello perdiſcatur? Hic etiam verendum

dum eſt, ne ornithologia, quæ de volucribus agit, huius ſit libelli pars maxima? quid pluribus? nihil terreſtri globo, nihil cæleſti, quos ambos in philoſophiæ manu videtis, aut à Coſmographis, & Aſtrologis ineſſe dicitur, quod hoc libello excellentius, quam in Archimedis vitrea ſphæra non contineatur.

Quod ſi quiſpiam inſurgat, & dicat, nefas credi, tot, tantaq; naturæ oſtenta libello contineri, huic ſatis breuiter ſic facio. quo tandem in loco, aut apud quos arguis imperitiſſime mortalium? nempe in eo, in quo ſummorum philoſophorum illuſtres animæ eorum, qui à naturæ ſecretis fuere, ſuis non teſtimonijs, ſed eruditiſſimis operibus tuam imprudentiam refutent? quid enim Linus, ecquid Muſæus Græcorum Poetarum vetuſtiſſimi, qui naturæ opificium ſuis carminibus expreſſerunt, vt apud nos Lucretius, ſi conſulerentur, reſponderent, niſi quidquid ſcirent, id ſe naturalis philoſophiæ beneficio didiciſſe? Thales vero, & Pythagoras; alter quidem Mileſianæ, alter parens Italicæ philoſophiæ hac eadem ſe magiſtra, & duce in rerum omnium doctrina comparanda vſos fuiſſe ingenuè faterentur. Nam quid Xenophanes ſenſerit, cum eius perierint opera, quæ mentem auctoris indicent, haud ſcio: de te, tuaq; opinione, Ariſtoteles, laboro; qui ſicut in rebus naturæ indagandis fueris ſolertiſſimus, & acutiſſimus ſpeculator, ita in conſcribendis, enarrandiſque obſcuriſſimus auctor. Itaq; ſic mihi perſuadeo ſigillum illud literarum philoſophiæ naturalis libello tua oppoſitum opera, qui ſic ſcripſeris, ac ſi intelligi ab ijs tantum, volueris, qui literas planè ſcirent. conquerenti enim, ac expoſtulanti Alexandro, quòd arcana philoſophiæ, quæ ſuis tantum

auribus

auribus credi, committique volebat euulgatione communia, ac proinde vilia effeceris, illud audio à te reſponſum; ita vulgata, vt non tamen eſſent vulgaria. Sed incomptus, ac neglectus capillus quid ſibi in hac arcanorum peritia vult, à qua dicendi facultas aureos verborum cincinnos,& calamiſtos ſentẽtiarum pulcherrimos ſine pretio mercatur? quid veſtem præfert diſciſſam,& pœne laceram, quæ ſuis ornamentis alias diſciplinas illuſtrat? quid nudis pedibus incedit, quæ nuditatem aliarum artium ſua tegit liberalitate? Hoccine philoſophiæ decorum? hæc dignitas? hiccine ſcientiarum principis eſt ſplendor? Hinc illa in philoſophos dicteria: nuda, & pœne obſoleta progrederis philoſophia. à quibus ne poetæ quidem abſtinuerunt.

Dat Galenus opes, dat Iuſtinianus honores:
Pauper Ariſtoteles cogitur ire pedes.

Itane vero? prorſus aliud. Nam contra paupertas, illa,inquam,paupertas ſæua,quæ Curios, Fabricios,Marios; aliosque priſci, & integerrimi ſæculi duces, Romanorum Reip. vtiliſſimos tulit,illa eadem homines philoſophiæ candidatos, poſtmodum conſiliarios,& ſenatores effecit. Eſt enim philoſophia ſuis adeò diuitijs contenta,vt alienas, non modò,cum abſunt, non requirat, ſed cum adſunt, etiam aſpernetur. Teſtis Crates Thebanus, qui naturæ ſpeculationi operam daturus rem omnem familiarem penitus dereliquit: Teſtis Diogenes, qui, vt liberius philoſophari poſſet, vel quo ad aquæ hauſtus vtebatur, manum ad id ſatis exiſtmans, poculum abiecit. Teſtis denique, qui ne ab opibus in pela-

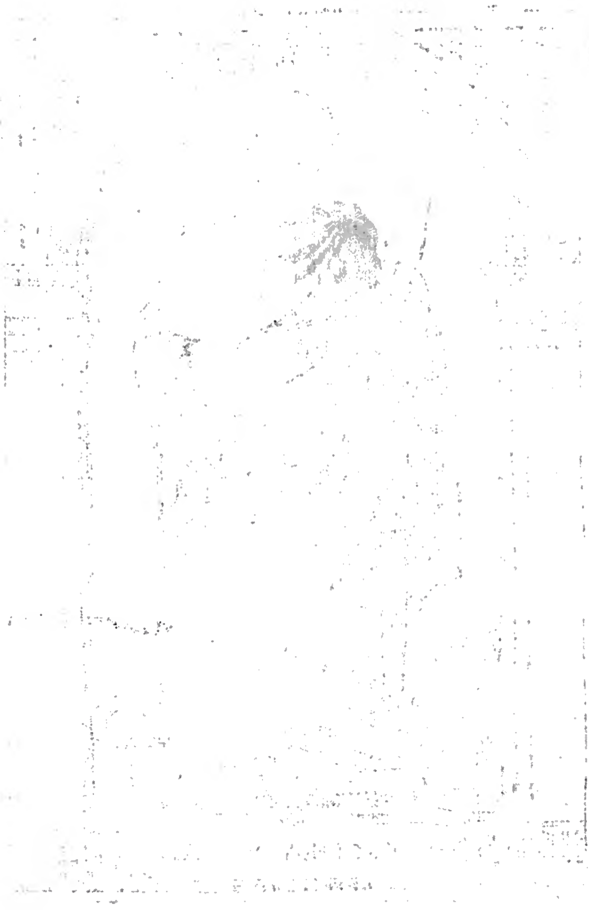
gus

gus ignorationis mergeretur, illas ante in profundum demerſit. Vt autem paupertatem hanc, quam ſibi comitem adſciuit philoſophia, virtutis, non neceſſitatis homines eſſe intelligerent, Thales Mileſius ſapientum princeps, tum optimè conſecutus eſt, cum omnes oleas, quæ in agro mileſio erant, antequam florere cæpiſſent, emendo declarauit, philoſopho, cum voluerit, commodum, & facile eſſe, ingentem pecuniam comparare; cæterum abijci, quæ illum à veri contemplatione retardarent. multò enim philoſophiæ ſupellectilem pluris æſtimari, quam poſſeſſiones reliquorum. At mos gerendus eſt morali ſcientiæ, quæ, vti naturæ, contemplator fuerim, ita me ſui laudatorem deſiderat. Aſſentior lubentiſſimè, & quàm citiſſimè, facillimeque obſequor. A naturali enim philoſophia proximus ad moralem ſcientiam eſt gradus.

PHILO-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

. DVX VITÆ MORTALIVM, AN PARENS? .

. QVOS RECTÆ RATIONI GENVIT, REGIT .

. EVOCATA CÆLO, DONATA SOLO .

: SEDATRIX PERTVRBATIONVM SALI .

. PHILOSOPHIA .

. BONORVM FINES, FINES MALORVM .

. ARBITRA MENTIVM .

. CENSVRA MORVM .

. MAGISTRA VIRTVTIS .

: ARCHITECTA FOELICITATIS .

. DETEXIT . DIXIT . DOCVIT . PRÆSCRIPSIT .

: ÆQVAT .

. QVOS ÆQVI GVBERNATORES .

. GVBERNAT :

. QVOS IMPERII EQVITES .

. ÆQVITAS, ET POTESTAS CREANT .

. NON VIVIT, QVEM AD RECTAM VITAE RATIONEM .

. PHILOSOPHIA MORALIS NON ERVDIVIT .

PHILOSOPHIA MORALIS.

CVM multa in hominum genus ab immortali Deo congeſta beneficia ſunt, tùm ex omnibus nullum illuſtrius, excellentius nullum Plato iudicat, quam quòd è cælo moralem philoſophiam in terras ſubmiſit, vt homines illius magiſterio, ac diſciplina, ſuos, ac familiæ, totiusq; ciuitatis mores cognoſcendo, omnemq; rectæ gubernationis rationem intelligendo, Remp. omnem ſapienter adminiſtrarent. quod ſi poſt omnium diſciplinarum inuentum genus ab illarum ſapientiſſimo capite, pleniſſimoque fonte vlla in noſtri generis vtilitatem, & commodum profluxit: hæc, quæ de moribus eſt philoſophia, profectò tanta eſt, vt huic vni priuata, & publica rerum omnium cura', Domorum, Familiarum, Ciuitatum, Regnorum, Imperiorum, totiusq; hominum ciuilis vitæ adminiſtratio credita ab ipſo Numine, commiſſaq; videatur. Nobis igitur ſic firmiter exiſtimandum eſt, homines præſidio tantæ artis orbatos, veluti nudos, omnibus fortunæ telis expoſitos, neq; illam aduerſam ſatis conſtanter perpeti, neq; illa proſpera ſatis recte vti; contra vero eos, qui hac Palladis veluti Ægide armati fuiſſent, etiamſi fractus orbis deſuper illabatur, aduerſum

impauidos, & imperterritos ſtare. Nam, ſi hæc totius vitæ dux, & arbitra perturbationes rationi contrarias, & inimicas, quas ratio ſola non poteſt coercere, neq; ipſa ſuis habenis poterit refrænare, aliæ nobis diſciplinæ, aliæ artes, alij domandarum ægritudinum fræni nobis erunt requirendi. Sin autem hæc ſua auctoritate, ac ſapientia, quæcunq; corporis ſunt, ac animi non ſolum ipſo in homine, ſed domi, in vrbe, in Eccleſia, in regno, toto deniq; in orbe ſunt, valet feliciter regere, ac prudenter moderari: eſt cauſſa nobis vel maxima, cur Iconum Symbolicarum ingenioſiſſimi auctoris conſilium in hac diuinioris philoſophiæ efformanda imagine admiremur.

Cernimus enim non Amazonum reginam ferocem, & barbaram, ſed virtutum Imperatricem, ac dominam, rationis ſimulacrum, domicilium modeſtiæ; vultus, os, habitus parem redolent humanitatem, & grauitatem. Regiæ poteſtatis inſigne dextram ornat virga regia; frænum, & libella occupant ſiniſtram. Ad pedes omniũ emblemata dignitatum, Mitræ Pontificiæ, Imperatoriæ Thiaræ, Corollæ Regiæ, Sceptra Iuſtitiæ, Dominationis Leges, ac normæ: porro ipſa, non ſecus ac Luna inter minora ſidra, in conſeſſu doctiſſimorum, eruditiſſimorumq; hominum, qui eidem à conſilijs fuere, pro rerum moderandarum velociori opportunitate ſtat.

Hæc ornamenta pacis, & belli præſidia quid oſtendant, an quiſpiam intelligat melius ijs ipſis, qui eiuſdem arcana pœnitus introſpexere? cogam igitur horum philoſophorum ſenatum, ac ſententiam rogabo, quid putent?

Atq; is primus rogandus eſt, qui non ſolum huius

ordinis

ordinis princeps fuit,ſed hanc morum ſcientiam è cælo primus euocaſſe creditur Socrates, atq; inter mortales conſtituiſſe. Quid eſt Cauſſæ, ò Cæleſtis huius magiſter facultatis, cur veluti Dea noſtros ob oculos poſita, conſtitutaq; ſit? quid ni, Socrates inquit, formam, & ſpeciem diuinam illa referat, quæ cum Deo ſit orta, philoſophorum genus plane diuinum effecit? ſunt enim meo iudicio philoſophi, qui velut ab excelſa quadam ſpecula mortalium vitam proſpectant, Deo perſimiles, qui è ſuæ felicitatis Throno rerum omnium cauſſas,& effecta contemplando moderatur. Quæ enim alia Dei vita, quam ſui cognitio ipſius, ac omnium ſapiens adminiſtratio? Nam etſi hoc vnum prorſus ſciam, me nihil ſcire,illud tamen etiam intelligo, rectam,& veram philoſophiam eſſe numinis vitæ ſimillimam. Cognoſcit Deus, perfecteq; intuetur ſuam ipſius naturam, atque ex hac ipſa ſui ſcientia rationes ſuorum operum ſapientiſſimas inſtituit, potiſſimum gubernationis. Ita plane philoſophus hominis ingenium,& mores prius ſpeculatur, deinde leuia quædam diuinitatis veſtigia ſubodorans ità perueſtigat,donec ipſum reperiat totius ſapientiæ, & moderationis auctorem, atq; huic perfectiſſimo exemplari cognitionem, actionemque omnem conformans ſuam, diuini omen, ac nomen promeretur.

Ego verò, ſubinfert Plato, ſic exiſtimaui ſemper, aut philoſophos regnare, aut reges philoſophari oportere, idcircò ſceptrum, quo regia dignitas oſtenditur, huic ſapientiſſimæ facultati ſapienter tributum. Sunt enim, quemadmodum leges magiſtratus muti, magiſtratus leges viuæ. An lex viua Princeps,cui abeſt philoſophia, quæ eſt viuendi,ac imperandi ratio recta? quem enim

H 2 natura

natura perſpicacem,& memorem, quem magnificum,& gratioſum educatio, quem veritas amicum, familiarem iuſtitia, fortitudo, ac temperantia comitem ſibi,ac ſocium non reddiderunt, præter modum imperitus eſt, qui hunc clauo Reip. gubernando idoneum arbitratur? Nam vt hac ipſa, quæ ad rem eſt, vtar ſimilitudine. vtrum vultis nauis gubernatorem prudenter conſtitui hominem magnitudine,& robore corporis reliquos nautas excedentem, ſurdum tamen, caligantibus oculis,& mente gubernationis inſcia? an verò eum, qui cum mole corporis, ac viribus minor ſit, animi tamen præſtat ſagacitate, rationem habet anni,ac temporum, cælorum conuerſiones dignoſcit, ſyderum,ac ventorum motus præuidet, omnemque poſſidet gubernatoriam facultatem? Niſi quis plane deſipiat, & ſecuritati naufragium præferat,non tam corporis molem, quam animi virtutem in optimo nauis gubernatore deligendo ſpectandam iudicabit. quod igitur ad proſperam nauigationem neceſſarium omnes putant, id ego contendo in omni adminiſtratione fieri debere. nam ſi vnum, idemq; in pectus non coeant potentia ciuilis, & philoſophia, haud fieri vnquam poterit,vt vel adminiſtratio vlla recta procedat, aut Reſp. omnium perfectiſsima meis in libris expreſſa lumen vnquam ſolis aſpiciat. Itaq; rem hanc vt adumbrarent Ægiptiorum ſapientiſſimi, apud quos peregrinus fui, ſceptrum,cuius in vertice micaret oculus, ſua inter monumenta excitarunt.

At Seneca morum honorarius arbiter pedibus init eorum, qui dixerunt antè, ſententiam. Neq; dictis,aut præceptis ſolum, verum factis etiam teſtatum reliquit, quanti præ alijs omnibus hanc æſtimaret facultatem,

quam

quam optimorum conſiliorum matrem, genitricem virorum, non tam dicendi, quam viuendi doctrinam, aduerſus omnes fortunæ impetus murum inexpugnabilem nuncupauit, vt proinde in huius ſacrario condi iucundiſsimum arbitraretur.

Quàm porrò tibi, Epictetum compellans, frenum, tàm mihi perpendiculum huic mentium humanarũ moderatrici, ac gubernatrici conceſſum allubeſcit. Fræno equi reguntur, quò voluntas equitis cunq; fertur, fræno impelluntur. perpendiculo parietes ædificiorum librantur, ac rectitudo columnarum perpendiculo exploratur.

An genus hominum non equis modo, ſed etiam feris magis indomitum, vagum, ſolutum, liberum, plenum amentiæ, licentiæ amiciſsimum ſubijci vnquam, domari, ad rectam viuendi normam traduci potuiſſet, niſi hæc Bellona fortior, & ſapientior Virgo ſuos frænos in eiuſdem ora prudentiſsime immiſiſſet? quaſi vllus non dicam ampliſsimi Imperij, florentiſsimæ Reip., maximæ Ciuitatis ſtructura, ſed illuſtris familiæ, ſed clari hominis domus recta vnquam ſurrexiſſet, aut honoris, & gloriæ columna erecta, poſita vnquam ſtatua fuiſſet, niſi hæc erigendarum rerum Architecta ſuæ rationis perpendiculo direxiſſet?

Verum enim vero Plutarchus hiſtoriæ, ac philoſophiæ geminum, & vnicum lumen, ac decus ità excipit. maximi omniũ, ſapientiſsimiq; philoſophorum non poſſum ijs non aſſentiri, quæ in ciuilis diſciplinæ laudem attuliſtis. Sunt enim vero veriora, minora tamen, quam vt eiuſdem meritis, & præſtantiſsimæ dignitati reſpondeant. eggregia, & liberalis facies artem hanc Socrati

diuinam,

diuinam, mihi Deam probat. Scipio regius reginam Platoni, eandem mihi largitricem Imperiorum, ac gubernatricem ſapientiſſimam demonſtrat. Nam vbi è libella morum Architectam Seneca intelligit: ego normam ipſam, & regulam. Vbi Epictetus ex freno vim arguit perturbationum animi ſubijciendarum; ego dominam mentium, ac reginam perſpicio.

Quid? excellens, ac illuſtris ſupellex ornamētorum, quæ ad huius pedes iacent, num inanis, ac ſine maximo conſilio proiecta exiſtimabitur? haud certè. intellexit enim vir alta mente præditus, qui hanc Iconem Symbolicam expreſſit, naſcenti philoſophiæ non obſtetricis, aut nutricis inani voto exoptatum, ſed ab ipſo eiuſdem parente Deo dictum: quicquid calcauerit hæc, roſa fiat. Vix autem cælo ſublapſa terris pedem huc intulit. cum rubeſcere pulcherrimis roſis vbiq; tellus cœpit: dominabantur antea pro virtutum floribus ſpinæ vitiorum, adeoq; mundus erat malorum dumetis obſitus, vt non tam ciuitas hominum, quam brutarum animantium, & ferarum ſylua videretur. Sapientiam, amentia; iuris cognitionem ignoratio recti, ac æqui; prudentiam, temeritas expulerat. pro Caſtimonia libido, pro labore ocium, pro ſedulitate torpor inoleuerat. Fortitudo in audaciam, in auaritiam parſimonia, virtus omnis in vitium conceſſerat. Cruentabantur mortalium intimi pedes, qui ſunt affectus animi, dum per vias huiuſmodi ſpinis interſeptas ad felicitatem gradiebantur. At hæc vbicunq;, ſeu in hominis mente, ſeu domo, ſeu Vrbe, ſeu regno pedem fixit, pro ſpinis roſas inuexit.

Poſtquam enim philoſophia terras coluit, floruit virtus apud omnes nationes in omnibus pœne locis. om-

nes

nes enim in omnibus adiuuit. qui ſunt bonorum fines, ac malorum, quos ipſa non oſtenderit? qui fontes iuris, Nili origine ſecretiores, quos eadem non detexerit? quod virtutum, aut diſciplinarum genus, in quo illa hominum genus non excuerit? Ignorabant antea parentes, liberi quemadmodum educandi: hæc monuit. filij, quid parentibus deberent, vix ſciebant, hæc docuit. vt præeſſe alijs domini; ſubeſſe qua ratione ſerui; doceri qua Methodo à magiſtris; à diſcipulis qua diligentia perdiſci, fas eſſet. quibus vinculis mutuò tenerentur vxores, & mariti; quemadmodum omnis deniq; familia regeretur, obſcurum erat, hæc enim vero patefecit. Philoſophia hominum animos in vnum publicæ felicitatis votum cogendo ciuitates condidit. philoſophia vrbes conditas non tam mœnibus, quam ſapientiſſimis legibus vallauit. Philoſophia principes bello, & pace ſuis præſidijs aptauit, magiſtratus æqui amantiſſimos reddidit, Equites in bellicæ laudis amorem pellexit, plebem artium neceſſariarum exercitationi addixit, non modo vrbes, ſed regna, & maximas nationes ad ciuilis, & militaris gloriæ verticem prouexit. Nullum eſt tandem officij genus, quod quiſpiam Deo, alijs, ſibi, ac ſuis debeat, cuius ratio à philoſophia perfectiſſime tradita non ſit: & quiſpiam deinde admiretur, ſi præſtantiſsimarum artium inuentrix inter artium inſtrumenta verſetur? quin mihi perſuadeo, quemadmodum ij, qui naufragio ſuperſtites euaſere, Neptuno votiuas tabulas in acceptæ ſalutis recordationem, & grati animi monimentum ſuſpẽdunt: ita omnes, qui ſe, alioſq; prudenter gubernarunt, Principes, Reges, Imperatores ſua ipſorum inſignia ad huius pedes abieciſſe, ac ſi ta-

cite

cite dicerent : nos quidem, ſi tuis in nos ampliſsimis collatis meritis reſpondere poſſe ſatis exiſtimemus, planè amentes ſimus. quæ tantæ beneficiorum magnitudini gratiarum actio par poteſt inueniri? tamen, vt omnes intelligant non voluntatem facultati defuiſſe, hic tuos ad pedes noſtrarum enblemata dignitatum lubentiſsimè ponimus, quorum inſpectu moneantur omnes, quicquid domi, & foris, bello & pace fortis, ac præclari geſsimus, id omne nos tibi & debere, & acceptum profiteri.

Concludit Senatoriam laudationem, obſignatq; præclariſsimo ſui nominis omine Franciſcus Petra literarum omnium Arca non immerito dictus, nõ Imperij modo Sęcularis, ſed etiam Eccleſiaſtici regiminis formam. à philoſophia mutuatam aſſeuerans. Itaq; ſapienter eũ feciſſe, qui regum inſignibus Thiaras Pontificias, & Galerum Cardinalitium adiecerit.

Mihi verò quid eſt reliquum, philoſophia cum Senatores tui, quæ dici poterant, occuparint vniuerſa? niſi illud à te, vt rogem, quando nullum abeſt ei homini bonum, cui tu ades, vt prudentiam virga, libella æquitatem, fręnum temperantiam iſtud me doceat, quo eam aliquando conſequar felicitatem, ad quam te homines duce ſolent peruenire.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

. MATER MEA ME NECESSITAS GENVIT; .

. QVOTIDIE VSVS ME PARIT; .

. VIRES HERBARVM, MEDENDI LEGES .

. PERICLITATIO IPSA ME DOCVIT; .

. AETERNAS VT IN CORPORIBVS RIXAS SEDAREM .

. PRAECELLENTI TEMPERAMENTO .

. INSANIT, QVISQVIS SANITATEM CVPIT .

. ET SERVATRICEM SANITATIS TEMNIT .

MEDICINA.

NEC, ſi me in tot dicendi miracula commutarem, in quot ſe formas,& ſpecies Proteus vertebat, Artis Medicæ aſſequar variam, multiplicemq; Naturam. Quid enim in ea non varium, & multiplex, cuius & origo anceps, & inuentio dubia,& Parentes incerti, & opinio, æſtimatioque apud homines pro locorum, & temporum diſcrimine non ſolum diuerſa, ſed etiam inconſtans,& vtilitas ambigua,& honos lubricus,& ſuauitas infida,& cauſæ admodum variæ,& effecta pœne fortuita, & ſimilitudines diſſimiles,& contraria inter ſe multum aduerſantia, & exempla dirimentia litem non ſine lite,& deniq; tota ratio agendi fallibilis coniectura? Nam cum fuerit ab hominibus reperta, inanium Deorum inuentioni conſecrata eſt. Dubitatum autem non parum ab ijs, qui eiuſdem inuentores Cælo dicarunt, illam primusne omnium Hercules excogitarit, vt multi volunt; an, vt plures ſentiunt, Mercurius; ſeu vt Ægyptij ferunt, Oſyris eorumdem Rex ſapientiſſimus; an,vt cõmunior eſt fama, Apollo, & Æſculapius eiuſdem filius in Orbẽ primi omnium inuexerint. Vtrum vero Natura ſuis tantum ſeminibus fęcunda illam ex ſe genuerit; an vſus tanquam ſolertiſſimi Mariti opera ad huius procreationem vſa fuerit, quamquam vero eſt ſimile, Artem Medicam

tanquam parente altero,altera tanquam Matre gaudere, quis tamen ſecurè dijudicet? Nam, vt cæteras omittam nationes, quæ ſine Medicis vixere; quot,& quam diſcordes inter ſe,ac varias hac de arte opiniones Romani habuere? Etenim ſexcentos per annos indignam arbitrati ſunt,quam Ciuitate donarent. Vbi admiſere, hominibus ingenuis minime dignam rati, per ſeruos tantum,ac libertos vt exerceretur,imperarunt. Sed curando, agendo, ſanando, ſuam cuiq; vitam venalem promittendo, ad eam magnitudinem paulatim obrepſit,vt Romanæ Vrbis ritus perdiderit, victorem populum deuicerit,& cum eſſet antea vilior, vna artium Imperatoribus quoq; ipſis imperarit. Atq; iterum ex tanto poteſtatis culmine deiecta, rurſusq; in exilium miſſa,dein reſtituta, fugata ſæpius, deniq; recepta, ab eodemque ipſo, qui vehementiùs illam dilexerat,Hadriano Imperatore Hemiſtichio notata,Turba Medicorum Cæſarem perdidit,vtiliſſima hominum generi,an eſſet potiùs noxia, in dubium apud omnes reuocatum eſt. Qui enim honores magis in lubrico vnquam verſati ſunt, quam qui ſunt Medicis habiti, quos modò veluti Deos mortales venerati ſunt; modo tanquam vulnerarios, & qui necarent homines impune,Carnifices publicos deteſtati. Quam porrò ſuauitas illa eſt infida, quæ tantæ amaritudinis eſt filia? vix enim vllam hæc Ars oblectationem affert, quam dolorum ingens multitudo non præcedat. Nam de illius cauſarum diſcrimine,ac varietate quid dicam? quis iſtud non obſtupeſcat? Temperiem humorū in qua Corporis valetudo ſita eſt, propoſitam ſibi habent in omni curatione, qui præ omnibus intemperanter viuunt? remedia vero ipſa, quam originem habuere?

Ab

Ab ipſa voti ſoluendi cupiditate. Mos enim viguerat, vt qui liberati aliquo eſſent morbo, in Æſculapij templo ſcriberent, quid auxiliatum eſſet, vt ſimilitudo proficeret. Quod ſi vlla eſt Ars, in qua illud, quod prouerbio fertur, veriſſimum inueniatur, Quot capita, tot ſententiæ, ea profectò Ars Medica èſt. Quot enim curationum formæ, quàm diſsimiles, quàm inter ſe contrariæ? His frigida placent medicamenta, illis calida, alijs tepentia. Nàm malè, an benè curarint, quotus quisq; eſt, qui certam ferat ſententiam, cum huius errores artis Terra cõtegat, Sol vero progreſsiones meliores oſtendat? Atqui illæ ipſæ, quibus ducuntur coniecturæ, quàm leues, quàm mutationi obnoxiæ, quàm ancipites? Color, Motus, Pulſus, Reſpiratio, cæteraq; eiuſmodi ſigna extima ſunt: intimum corporis quis introſpiciat? quis partes in quibus morborum cauſæ deliteſcunt, oculis perſcrutetur? Hinc illæ circa ægros miſeræ ſententiarum concertationes: Hinc diuinationes illæ, quibus vaticinantur potiùs, quàm intelligant morbi genus: Hinc experimentum illud, ægrotis quidem, quorum agitur Vita, & Salus, difficile, Medicis verò facillimum, qui alieno periculo famam, & opulentiam aucupantur.

Duæ res nihilominus ſunt, quæ huic facultati maximum & honorem, & vtilitatem conciliant, altera eſt humani Corporis ſtructura planè admirabilis; altera verò incredibilis Naturæ in earum vbertate rerum procreanda, quæ eidem ſeruirent, prouidentia. Ingens profectò me ſemper inuadit admiratio, quoties tanti fabricam operis contemplor; quantoq; maior eſt partium eiuſdem multitudo, varietas, diſcrimen, vſus, pul-

chritudo, vtilitas; tantò magis adorare æterni illius Architecti in molitione vim, in diſpoſitione ſapientiam lubet. Nec dubium quin Orbis ſit in compendium miſſus, quando cæleſtium ſphærarum virtus in capite præfulgeat, ipſa verò Elementa in ſubiectis humoribus exprimantur. Grauitat in atra bile tellus, ignis in flaua ſplendeſcit, melanchoniam regit vnda, ipſe vero ſanguis ſuis ſpiritibus aerem æmulatur. Nam metalla quidem ſunt oſſa; herbæ capilli; flores cincinni, fruges actiones; totum corpus arbor inuerſa; quæ cælo humorem trahat, non è Terris emendîcet. Quis enim Iecur, in quo fabricatur ſanguis, & per venas in omne corpus diffunditur, Rubo Mari perſimile inficietur, à quo plures fluuij ad irrigationem terrarum egrediuntur? Iam Cor officina ſpirituum, quibus vita continetur in medio Animalis ſitum, Lunam Terris proximam omnium generationum ſublunarium parentem adumbrat? Cerebrum verò ipſum, quod ſublimius locatum eſt, atque idem eſt illorum ſpirituum fons, quibus adiuti ſenſus ſuis muneribus perfunguntur, cui Solem non indicet Oceanum lucis, à quo cæteri Planetæ, ac ſtellæ omnem fulgorem mutuantur? Senſus autem extimi, quiq; ſuum referunt præcellens aſtrum, Palatum quidem, & Guſtus ſaporum arbiter Mercurium eloquentiæ Præſidem, tactus verò per totum Corpus diffuſus ſtellam, quæ, cum Solem anteit, Lucifer; cum ſubſequitur, Heſperus nominetur; Oculi ſuo ardore imperatorio Martem; aures excipiendis omnium vocibus intentæ Iouem terris ſaluberrimum; nares deniq; quæ inter ſenſus extremum obtinent locum, & ſunt iræ, & meſtitiæ indices, Saturnum. & quidem huius parui gubernatores Orbis ſunt

Medici,

Medici, quorum adminiſtrationi,& curæ ſubeſt hic vniuerſus, cuius partes omnes, quia ita eleganter, ac doctè in primo de Natura Deorum non adumbratæ, ſed expreſſæ ſunt, vt cum Natura illarum procreatrice vis Tulliana in exprimendo contendat; idcircò huic ego ſuperſedens ad eiuſdem Naturæ magnificentiam contemplandam reliquum Orationis conuerto.

Creſcit hic admiratio,& tantò creſcit magis,quantò maiorem communis huius rerum Parentis liberalitatem intueor. Certauit ipſa ſecum, & quamuis voluptatis gratia, multa,& magna genuerit, plura tamen, & maiora vtilitatis cauſa præſtitit. Neq; enim contenta ijs, quæ apud nos ſunt elemēta,& quæ ex ijs gignuntur omnia,vt corporum valetudini,aut conſeruandæ, aut reparandæ aliquo eſſent modo vtilia,Cælorum,Stellarumq; omnium influxus,& Virtutes eidem proficuas maxime voluit. Quod eſt enim, aut radicis, aut herbarum, aut floris genus, quæ metalli ſpecies, quod Animantium (neq; Hominem excipio) diſcrimen eſt, per quod Hominum ſanitati conſultum noluerit? Atqui nos quidē ignorabamus ſalubriora hęc Naturæ miracula, ſemperq; in eadem verſati fuiſſemus ignoratione, niſi quæ dono illa dedit, nos eadem Natura docuiſſet. Ipſa enim eſt, quæ cunctis quidem rebus, præſertim verò Hominibus indidit, vt à noxijs ſalubria diſcernerent, illa verò fugerent, hæc enim ſequeretur.

Ipſa ſolertiſſimos Homines genuit, Hyppocratem, Galenum, Auicennam, aliosq; plurimos, qui diuerſis temporibus plurima huic Arti ſuo ingenio adiecerint, periclitatione comprobarint, vſu auxerint, ſcriptis illuſtrarint, curatione perfecerint. Ipſa animantes,in quibus

bus dominatur, impulit, vt nobis ſuis experimentis præirent, herbarum poteſtates, ex quibus præſtantiſſima medicamenta conficiuntur, oſtenderent. Quis enim Ibin docuit, vt ſuomet Roſtro ad ſui purgationem vteretur; Ciconiam vt origani folio, quemadmodum Columbam, vt ſibi ramo lauri mederetur? eadem profectò ſagax, & ſolers Natura, quæ vti ad morbos pellendos Artem Medicam Hominibus conceſſit, ita ad curationem vulnerum Chirurgiam liberaliter elargita eſt.

Quicumque igitur hanc effigiem Symbolicam intueris, medendi Artem in hac rectè pictam animaduerte. Nam effuſa veſtis opulentiam, herbarum, & florum faſciculi peritiam medicamentorum, Librorum multitudo pedibus proxima, aſſiduum, & vehemens ſtudium admonet, quæ duo poſtrema niſi in Medico ſint, reliquum eſt, vt vel inopia contabeſcat, vel tanquam vulturius vir eſu Cadauerum pingueſcat.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
CHIRVRGIA

· CHIRONIS FILIA ·

. ARTIS MEDICÆ SOROR .

: VALETVDINIS ALTERA PARENS; .

. INIMICA VVLNERVM; .

. AMICA CORPORVM; .

: SCRVTATRIX VENARVM; :

: CONCILIATRIX OSSIVM; .

: INSTRVMENTORVM SVPELLEX :

. MIRVM QVAM TVO MVNERI VTILIS :

: ATTAMEN OMNIS :

. ARTIS FOELICITAS DEXTERÆ FACILITAS :

CHIRVRGIA.

QVÆ duæ Artes humanorum corporum ſaluti vnanimes, & pœne ſemper cõiunctæ ſtudent: hæ ambæ in tabulis proximè merito collocatæ ſunt, Ars Medica, & Chirurgia. An enim ſymbolicarum imaginum excogitator diuideret, quas ab artium cõmuni parente neceſſitate mutuis officijs, ac muneribus connexas planè ſciret? ſiquidem hominis corpus quàm eget medico ad rectam præſcribendam methodum ſumendarum potionum, quibus humores noxij expellantur, tàm Chirurgi peritiam deſiderat ad ſoluendum, ad vrendum, ad ſecandum, & ad omnium curationem vulnerum.

Quantum enim vel tibi Mizranes debemus, qui eam inueniſti, vel tibi Apis, qui multum auxiſti, vel Chiron tibi, à quo ipſa nomen accepit, vel, Machaon, tuæ virtuti, ac diligentiæ, qua eandem non mediocriter illuſtraſti, vel vobis, Celſe, & Allab, quorum alter illam docuit, alter perfectiſſimè inſtruxit? niſi enim eſſet hæc ars omnibus abſoluta numeris, quam perpetuis doloribus vrgeri hominem oporteret? hæc, ſi venæ, & arteriæ à corde tractæ, & in omne corpus profectæ vel nimio redundant ſanguine, vel nimis ebulliunt, & ſuo feruore febrim incutiunt, protinus illas ſoluit, atq; æmulata induſtriam, & conſilium illorum, qui flumen exo-

nerant

nerant varios in alueos, ne aquarum vbertate regurgitet, aperit, & in varias partes deducit: hæc, ne morbi vitium alatur, & tegendo creſcat, piè, ac humaniter crudelis vrit, & nè longiùs ſerpat, igne compeſcit.

Hæc, ſi forte os aliquod corporis ſuo diuulſum ſit loco, reponit: ſi fractum, componit: ſi putridum, alijsq; exitiale, abſcindit: Deniq;, vt medicos huius parui Orbis gubernatores audiuimus; ita Chirurgos eiuſdem corporis quaſi viuentis horologij adminiſtros exiſtimare debemus.

Quis enim eſt, qui diligenter conſideret, otioſeque contempletur partium humani corporis multiplicem, & variam connexionem, ordinem, influxum, motum, ſigna, & reliqua eiuſmodi plura, qui non iudicet idem corpus horologinm eſſe non ab arte inuentum, ſed à Natura excogitatum, & perfectum, non mutis agitatum ponderibus, ſed ardentioribus, & intimis ſpiritibus impulſum: non rotis ferreis, ſed carne, & oſſibus compactum, cuius venæ, & arteriæ micare non deſinunt quaſi quodam igneo motu, & indicia proferunt non temporis, ſed optimæ conſtitutionis, ac valetudinis? Porro illud experimur quàm facili negocio, & quam leui temporis iniuria à ſuo curſu retardentur, ac impediantur hæc ipſa metiendi temporis inſtrumenta. Vt Cælum ſit nimium indulgens, & ſudum; vt ventus ſpiret paulò vehementior; vt Auſter imbribus dominetur; vt minimùm à tranquilitate aër moueatur, è veſtigio, aut hæret, aut claudicat, aut præceps fertur, aut omnino horologium conticeſcit. Itaq; niſi hanc artem homines reperiſſent, qua rotas vngendo, pondera minuendo, addendo, tollendo, molem ipſam omnem in ſuas partes diuidendo;

&

& purgando, curſus impedimenta remouerent, nullo prorſus tempore certa indicia,& ſigna temporis haberemus.

Siquis enimuero eſt, qui de illo dubitet, quod eſt omnibus compertũ,multò & pluribus & vehementioribus morbis horologium hoc carneum ſubiectum eſſe,quam impedimentis illud ferreum, huic ego homini Deum, aut valde propitium,aut valde iratum puto,cui nullum morbum, ægritudinem nullam paſſus ſit obuenire. Cæterum ſi è medio Chirurgiam tolleremus, quoties huius horologij concentus,& ordo obmuteſceret? quoties hæc optima diſpoſitio, & conſtitutio membrorum interiret? quoties corpus ſuis ab actionibus quieſcere omnino præ dolore cogeretur?

Illud etiam accedit, quod etſi aptas,& multarum artium adminiſtras manus natura homini tribuerit; tamen hac ipſa, quæ ab ipſa manu nomen traxiſſe non immeritò videri poteſt, vna omnes veluti epilogo continentur. Etenim Chirurgus, dum contractione facili, faciliq; porrectione digitorum in corporis curatione velox eſt, ac ſalubris, omnes pœnè alias, quæ manibus exercentur, artes cum oblectationis, tum neceſſitatis ſimul coniungit. Sculpit enim; oſſa ſi quando vnquam leuiter radit: fingit verò, cum eadem loco dimota componit: Pingit carne ſuperinducta, cum bonitatem coloris tuetur,& inſtruit. Quod ſi terram agricolæ manibus ad frugum copiam exercent aſſiduè: chirurgi corpus arant ſciſſionibus ad ſanitatem conſeruandam. Manibus fabri tecta,& domos excitant: chirurgi domicilium animi ſæpè labans manibus ſuſtentant. Opificum induſtria conſequimur, vt tecti vt veſtiti ſimus; chirurgorum

opera, vt ſani & incolumes. E terræ cauernis plures ferrum eliciunt, rem ad colendos agros neceſſariam: è corporum viſceribus tela ſæpe extrahunt Chirurgi, quod niſi facerent, vitam innumerabiles amitterent. Metallorum venas pœnitus abditas cupidiſſimi mortalium inueniunt,& ad vſum aptas,& ad ornatum decoras: Corporum partes intimas amico ferro ſcrutantur hominum maximè ſalubres chirurgi, & ad eas ſanandas, & ad eaſdem in ipſa ſanitate retinendas.

Aquarum inductione terris fęcunditatem dant aliqui: Chirurgi emiſſione ſanguinis corporibus incolumitatem. Alij flumina pro arbitrio arcent, dirigunt, auertunt: Hi pro ſuæ artis imperio ſanguinis fluuios aperiunt, claudunt, obſignant. Quid plura? non deſunt, qui agros incendant, vt per ignem omne agri vitium excoquatur; qui arborum ramos præcîdant, vt pulchriores,& robuſtiores iterum pullulent: Iam ſupra innuimus, eandem ob cauſam chirurgos humano in corpore aduſtionem,& ſectionem neceſſariò adhibere. Quod ſi manibus homines in rerum natura quaſi alteram naturam efficiunt, vt Ciceroni videtur, quæ tandem illa eſt ars, niſi hæc, qua de loquimur, Chirurgia? Quæ ſcitè admodum exhibetur intuentium oculis, veſte ſuccincta, manicis ad cubitum reuinctis, læua ſuſtinens inſtrumentorum thecam, quorum aliqua iam educta pertractat dextra, vt iam ex ipſo intelligeremus habitu, & ſupellectile, quàm expeditum, & facilem eſſe oportere illum, qui hanc artem exercet. omnis enim huius facultatis laus in dexteritate, & velocitate poſita eſt. Sed quid? num ira efferbuit,& ampullas proiecit? video enim adeſſe ampullarum ciſtam: at intelligo; in

ciſta

ciſta ſunt collectæ, non ſparſæ. quare non iræ, ſed beneuolentiæ ſigna ſunt. ſunt enim ad medendum,& pro varietate morborum, ipſæ quoq; multiplices,& variæ. Tù verò, qui cum ſis piſcis, mugis nihilominus, vnde vituli marini tibi nomen acquiſitum eſt, cum ſis pelagi ciuis, quid hic, quid aliena in regione verſaris? at modò memini, quod haud decebat me obliuiſci, præter omnes piſces diſciplinam accipis, &,vt ait Naturæ ſolertiſſimus indagator Plinius, voce pariter, & viſu populum ſalutas incondito fremitu, nomine vocatus confeſtim reſpondes: neq; maris tantum, ſed etiam terrarum incola, per quàm chirurgiam ſequeris, quæ tui exempli edocta magiſterio ſectionem venæ didicit ad omnes morbos releuandos aptiſſimam.

At ne vos, Auditores, ferreis inſtrumentis perterream,& ampullis faſtidiam, chirurgia, ſi lubet, quæ agendi facultas eſt, Rhetoricæ concedat, quæ eſt Ars bene dicendi.

RHETORICA

RHETORICA

. SAPIENTIÆ, ET FILIA, ET SOROR .

. ELOQVENTIA .

. DOMINA CORDIVM, ANIMORVM REGINA .

. DOCENDI ARTIFEX, OPIFEX DICENDI .

. OTII COMES . AVCTRIX NEGOTII; .

. ALVMNA PACIS . BELLI ADMINISTRA .

. FLVMEN AMORIS; TERRORIS FVLMEN .

. LVMEN POLITICÆ . SVADÆ NVMEN .

RHETORICA.

SI quod eſt in inueniendo acumen, ſi quæ in diſponendo prudentia, ſi in exornando vbertas aliqua, ſi qua memoriæ felicitas, ſi qua vocis ſuauitas, & actionis concinnitas, ſi quod tandem iudicij lumen, quæ omnia nemo eſt, quæ in te perfectiſſima eſſe non ſentiat, ò domina rerum eloquentia : horum omnium liberaliſſimum fieri munus à te mihi deberet, vt, quando in terris nulla oratio tuis virtutibus par poteſt excogitari, ingenio ſagacitas, diſpoſitioni ordo, vbertati copia, felicitati facilitas, concinnitati venuſtas, prudentiæ tuæ tua ſaltem pro dignitate ſapientia reſponderet. Eſt enim illud amicum rationi, cognatum fidei, veritati conſentaneum, vt quæ reliquas artes alias, ſcientiasq; omnes, quemadmodũ ſol aſtra', tuo ſplendore nobilitas, liberalitatis tuæ fontes, quos illarum laudatoribus vis eſſe recluſos, illos tuarum laudum cupidiſſimo, amantiſſimoq; ne claudas. Neq; vero illud vehementer optem, aut rogem, vt flos eloquentiæ delibutus, aut medulla Suadæ ab omnibus exiſtimer, vèrum illud vnum eſt ſimplex oratoris tui votum, egregia, & perfecta laus clariſſimæ artium Imperatricis. Aggrediar itaq; tuos honores, qui tot, tantiq; ſunt, vt nullius lingua præterquam tua ſatis dignè poſſint celebrari. Non enim dubito, quin inquirenti mihi, ac in

locis

locis argumentorum, tamquam in ſyluis venanti rationes, quibus te laudem, altera veluti Diana ſagittis, & arcu munita benigniſſimè non ſis occurſura: res inuentas diſponenti, aureum ordinis filum, tamquam Ariadna non ſis liberaliter conceſſura: exornanti vero, ac pingenti, elegantior Flora, ſimul & magnificentior, è florentiſſimis verborum, & ſententiarum ordinibus, datura non ſis ipſa lumina: in memoriam vero reuocanti, affutura, felicior, & fæcundior ipſa Memnoſyne, quæ Muſarum extitiſſe mater perhibetur; agentem denique ac perorantem, non inuita, ſed lubens, altera velut Minerua, ſacro Charitum, & Gratiarum comitatu ſtipata, ad excelſum vſque tuæ commendationis verticem non ſis feliciter prouectura. Sed quoniam ipſa præcipis, vt qui alicuius viri, aut familiæ, aut etiam vrbis nobilitatem ſunt demonſtraturi, ij primum antiquitatem originis repetant; deinde auctoris, poſt & vrbis, ſeu familiæ Principis illuſtrem, & eximiam virtutem recenſeant, poſtremò, multitudinem, magnitudinemq; virorum, quos litteraria, bellicaue gloria poſteris claros tranſmiſerit, diligentiſſimè proſequantur: eundem ego in tuæ Iconis explicatione ordinem ſeruabo: tuæ quemadmodum ſeriem generationis præmittam; deinde quam prudenter ijs fueris inſignibus, ab eo, qui te vehementiſſimè ſemper dilexit, coluit, in delicijs habuit, decorata, ſi modo affueris, non indecorè oſtendam.

Quem igitur eloquentiæ parentem fuiſſe arbitramini? Gorgiam Leontinum? Iſocratem? Ariſtotelem? an vero Tullium? mihi enim vero diligentius contemplanti, non alius quam ſcientiarum omnium, & artinm conditor, & elargitor Deus, Germanus eloquentiæ pa-

rens

rens ſemper viſus fuit, qui numeris illam omnibus abſolutam Adamo hominum Principi conceſſit, initia verò eiuſdem, & imperfecta ſemina vniuerſis, & ſingulis hominibus pro ingeniorum varietate diſtribuit.

At eloquentiæ matrem quis dubitet naturam fuiſſe? quæ inditæ à Deo virtutis acceptũ ſemen in vtero mentis fouit, ac Vrſarum more imperfectum in lucem emiſit, ſed obſeruatio paullò diligentior inepta relinquendo, apta ſeligendo, eandem, melioribus præceptis, quaſi coloribus, & lineamentis perpoliuit.

Obſtetrix autem, quæ eloquentiam in vtero ingenij conceptam in auras eduxit, in paucis quibuſdam excellentioribus ingenijs fuit inuentio propria, in omnibus communiter alieni magiſterij diligentia. Nam quidam, tanto acumine fuere à natura præditi, vt viderent ipſi, quæ ad fidem gignendam eſſent propria, quibus è locis petenda, quo diſponenda ordine, quibus verbis illuſtranda, qua ratione auribus, oculisque hominum proponenda. Reliqui omnes alienà doctrina eguere, præter labores, & dolores, quos in pariendo eloquentiæ fœtu maximos ipſi ſunt experti. Itaq; quemadmodum obſtetrices parientem fœminam non modo adiuuant, ſed partum etiam ſuſcipiunt, & à ſordibus abluunt; ita magiſtri diſcipulos non ſolum prouehunt, vt orationis perfectæ fructum pariant, ſed orationem ipſam ab erroribus, & mendis expurgant.

Nutrix vero, quæ vix natam ſuauiſſimo lacte facundiam alit, communi oratorum ſuffragio dicendi eſt accurata exercitatio. Vt enim optimæ nutrices, maximè diligentes, & ſolicitæ ſunt de infantium ſalute, & progreſſu; ita exercitatio ipſa, vt prognatam bene nutriat

eloquentiam,

eloquentiam, infantili ea in ætate, nihil intentatum reliquit. Nutrix, vt bonum lac infanti præbeat, delectis veſcitur cibis: exercitatio, vt oratorium ſtylum bene firmet, elegantiſſimis delectatur auctoribus, & libris. nutrix varijs oblectationum generibus puerum recreat, nunc canit, nunc lallat, modò in cunis dormientem alternis conuertit, modò inter brachia ridentem varia perloca circumfert: exercitatio, vt eloquentiam perficiat, nunc ſcribit, nunc dicit, modò genus orationis immutat, modò varijs eandem rem modis exornat.

Dux certior eloquentiæ, præter artem, præclariſſimorum auctorum imitatio. Infantibus Regum, præter nutrices, quæ illos alunt, comites etiam, & nutriciæ Matronæ addi ſolent, quæ per iter ſecurè illos deducant: eodem planè more natura, huius Reginæ mater, artem ipſam, & imitationem, tamquam duas bene dicendi prudentiſsimas magiſtras, tàm excellentis filiæ ſecuritati præfecit. Quo munere dici non poteſt, quàm concordes fungantur. Ars enim Theoricam, Imitatio Praxim demonſtrat orationis. Illa præſcribit limites, intra quos exordiri, proponere, partiri, narrare, confirmare, perorare orator debet. Hæc in ſummis auctoribus, excellentibus tamquam in tabulis expreſſa, non animis modò, ſed etiam oculis contemplanda perfectiſſima ſubijcit ad imitandum exemplaria.

Eloquentiæ germana ſoror Dialectica, vno, ac eodem partu ſimul in lucem edita, vt Phœbus olim, ac Diana. Quamquam enim omnes ſcientiæ, & artes, cum ab eodem parente Deo, & natura matre progenitæ, & mortalium ingenijs in matrimonium collocatæ ſint, ſo-

rores

rores inuicem dici rectè omnes poſſunt; tamen præter alias omnes, has præcipuè duas germanas arguit, quæ ambas inter diſſimilis effulget ſimilitudo. Reſpondent enim primum in materia ipſa, cum de rebus omnibus ambæ ſint. nulla eſt enim res omnino, de qua, tam orator, quàm Dialecticus non poſſit ſermonem inſtituere. Deinde omnibus communiter hominibus inditæ ſunt. omnes enim natura duce accuſant, defendunt, arguunt, ſuadent, vituperant, laudant, licèt certam horum omnium rationem ignorent. Differunt autem ratione dicendi, & fine propoſito. nam Dialectica preſsè, & anguſtè, eloquentia vero latè, ac diffusè dicit. Dialectica cognitionem intendit quæſtionum communium: eloquentia vt plurimum fidem quæſtionum ciuilium. Accedit etiam inſtrumentorum, quibus vtuntur, diſcrimen. Nam dialecticæ quidem inſtrumenta ſunt, ſyllogiſmus, & inductio. Ecnthimema, & exemplum, oratoriæ facultatis. Quare Dialecticam palmæ compreſſæ, eidem vero expreſſæ eloquentiam non imprudenter Zeno comparauit. Ego verò duas has ſorores non incongruè Racheli, & Liæ conferrem. vt enim Lia Rachele deformior, tamen generatione fœcundior: ita Dialectica, ſi nitorem verborum ſpectes, eloquentiæ pulchritudini concedit. ſin argumentorum, & rationum grauitatem, & multitudinem reſpicias, multò ipſa vberior. Contra verò Rachel Lia formoſior, niſi poſt ipſam nubetur, & poſt multos annos vix parit, ſed excellentiores, & nobiliores fœtus Beniamum, & Ioſephum: non ſecus eloquentia Dialecticæ formam præripit, iudice non ſolum Alexandro Paride, ſed omni mortalium genere; haberi tamen non poteſt in ſponſam, niſi poſt Dia-

lecticam, à qua vim arguendi mutuatur omnem, neque vero ſuas argumentationes tam facilè concipit, verum diuturno labore, ſed ornatiſſimos deinde partus emittit. Teſtis Iſocrates, qui decennio Panegyricum elaborauit.

Duæ etiam Seruij Romanorum Regis filiæ, mitis ingenij altera, altera maximè ſuperbi duas has adumbrant ſorores, quarum Dialectica grauior, ambitioſior eloquentia. Sed, vt, is, præcellens temperamentum inuenit, ſuperbam miti, mitem ſuperbo viro in matrimonium collocans: hoc idem non abs re conſilium erit, vt eloquentia mitioribus ingenijs, Dialectica aſperioribus deſponſetur.

Eloquentiæ comites ſunt Poeſis, à qua numerum orationis accipit; hiſtoria, quæ eidem tribuit exemplorum vbertatem, & immenſam planè ſupellectilem eruditionis.

Ancillæ eiuſdem Imperatricis artes reliquæ, quàm mechanicæ, tàm liberales, & ingenuæ. Grammatica omnium prima ante illam incedens barbarorum, & ſolæcorum agmina longè depellit. muſica, pictura, ſtatuaria, & aliæ omnes eidem peroranti ſuppeditant innumeras ſimilitudines.

Reginæ, quæ cum eloquentia fœdus iniere, Naturalis, & moralis philoſophia, Iuris, & legum prudentia, ſapientia ipſa, Mathematicæ diſciplinæ, Theologia. eſt hæc Regnorum conſuetudo, vt plurimorum ſibi fidem, & amorem Principum concilient, vt mutuis auxilijs ſuos quiſque fines facilius tueatur. An vero illud quiquam eſt dubium, ſi eloquentia, & Philoſophia, aliæq; ſcientiæ per mutua inuicem nitantur, quin nominis, ac

muneris

muneris ſui dignitatem vtraq; facilius ſuſtineat? illa quidem grauitate ſententiarum ſuum nitorem non illuſtret, hæc autem verborum ornamentis ſuam maieſtatem non exornet?

Miniſtri eloquentiæ præſtantiſſimi omnium Ariſtoteles,& Tullius, quorum ille docendi, hic vero dicendi optimus magiſter extitit.

Denique huius Reginæ ſponſus, immortalis hominis animus. Dos, ornamentorum non muliebris, ſed virilis mundus. Partus in ſubſidium & defenſionem Reip. literariæ, orationes accuſatoriæ,ac defenſoriæ: in ornamentum domus,& præſidium, vituperationes, & laudes: in vtilitatem ciuium ſuaſoriæ,& diſſuaſoriæ.

Sed iam eiuſdem inſignia,& ſymbola, quam decora ſint videamus. niſi forte Regij diadematis ſpecies, ac dignitas eo cuiuſpiam animum pertrahat, vt eloquentiam mentitam habitum, & imperatorium decorem ſubfuratam arbitretur. Nam, ſi neq; duos Soles cælum; neq; duos Reges capit Regnũ, nec quidẽ hominis corpus duo ſuſtinet capita; an ſcientiarum,& liberalium artium dominatio, quæ ordinatiſſima omnium eſſe debet, vſq; ad eo diuiſa eſt, vt ex ijs, non vna ſolum, aut altera, ſed plures in hoc ſublunari orbe dominentur?

Huic ergo homini ſatis hac ratione factum velim, aliam eſſe hominum, ſcientiarum aliam imperandi rationem. Harum enim in regnando concordia paruæ res admodum creſcunt: illorum vero diſcordijs, quæ ex nimia alieni cupiditate oriuntur, dilabuntur vel maximæ. Homines in eiuſdem Regni adminiſtratione ſimul vt verſentur ea ratione videtur haud poſſe fieri, quod ab inuidia, ab odio, ab opinionum varietate, & diſſen-

ſione vt plurimum non ſint vacui; ſcientias vero, & artes ingenuas nullæ rerum harum tranſuerſas agunt. Quid quod imperiorum tot ſunt in his facultatibus diſcrimina, quot ſunt rerum pertractandarum ampliſſima genera, atq; in ijs pertractandis ratio plane diſcreta? imperat enim Theologia; imperat lex Ciuilis, & Canonica; imperat Moralis Philoſophia; verum ita omnes imperant, vt imperium ſuum non abrogent eloquentiæ. Illæ enim iubendo; hæc dicendo: illæ intentando pœnas, hæc tantum minas: illæ decernendo præmia; hæc proponendo. cæterum eloquentiæ imperium, tam magnum, adeò vaſtum, tamquam immenſum eſt, vt non quemadmodum alia, rerum, aut naturalium, aut moralium, aut agendarum, aut fugiendarum, aut ſacrarum, aut ciuilium, aut humanarum, aut diuinarum, aut terrenarum, aut cæleſtium limitibus circumſcribatur, ſed res planè omnes complectitur, vt cum ipſa Dei virtute procreatrice omnium decertare videatur. Quis enim locus eius ditioni non ſubijcitur? quæ locos omnes extimos, intimos, communes, proprios; humiles, excelſos ſuæ orationis curſu peruagatur. Nam, quæ res præteritas pro meritis iudicandas ſtatuit; quæ præſentes laudat, ſi à virtute ſint profectæ; ſin à vitio natæ, redarguit; quæ de futuris conſulit, nullum profecto temporis diſcrimen oſtendi poſſe declarat, cuius ipſa non ſit arbitra, & perfectiſſimè domina. An vero perſonarum vllum eſt genus, conditio, ætas, ſexus, profeſſio, dignitas, gradus, qui huius non imperijs, ſed verbis, non offenſionibus, ſed precibus, non comminationibus, ſed commotionibus, & viribus non pareat, aut aliquando non paruerit? Hæc eſt enim, quæ hominum, tam varia

genera,

genera,& ingenia, tam inter ſe contraria, quæ more pecudum viuebant, prima in vnum coegit, pro glandibus fruges inuenit, ſanctiſſimis legibus, optimis inſtitutis inter ſe arctiſſimè deuinxit. Huius vi adducta eſt Iphygeniæ mater,quæ illam nubilem pulcherrimam,vnicam Regni Hæredem, ſuum omne delitium, & præſidium, non inuita domi habebat, lubentiſſimè Vlyſſi pro Græcorum ſalute immolandam traderet. Huic Athenis minimè obſtitit Regis Philippi Macedonis cupiditas, ac vis, quo minus Demoſtene, tamquam eiuſdem nobiliſſimo præcone totius Græciæ publicus hoſtis renuntiaretur. Hanc Tullio agente, non Verris crudeliſsima rapacitas, non inſolens Vatinij proteruia, non Piſonis iners audacia, non Catilinæ amentia,& ſcelus, non denique Antonij euertendæ Reip. improbiſsima cupiditas tonantem, ac fulgurantem Romæ ſuſtinuit. At huius poteſtate flexamina, ſæpius victa iuuenilis licentia, edomita virilis ſuperbia, auaritia ſenum extincta, ſuperata vanitas fœminarum, leuitas, & inconſtantia popularis compreſſa, repreſſa nobilium inſolentia,magiſtratuum iniuſtitia correpta, emendata Principum libido ſæuiſsima.

Quidni omnibus planè hominibus imperet facultas illa, quæ, ſicut à Dialecticis inuentionem, diſpoſitionem à philoſophis, à legum peritis memoriam, ab Hiſtrionibus actionem,à cæteris ſcientijs,& artibus materiam accipit: ita omnes, quæ ſunt in homine virtutes. cum imperio mouet, rationibus mentem,affectibus voluntatem, voce aures, geſtu totius corporis oculos,cæteros ſenſus propoſitione earum rerum, quibus illi delectantur.

Iam

Iam verò, ſi tum veritati maximè proximus Ariſtoteles fuit, cum in iudicando, affectu duci omnes pœne aſſeruit: Quænam eſt alia affectuum perturbandorum magiſtra, ac adminiſtra, niſi eadem eloquentia? eloquentia amoris incendium, fax odij, cupiditatis eſca, fugæ dux, lætitiæ genitrix, mater triſtitiæ, iracundiæ alimentum, timoris nutrix, excitatrix audaciæ, ſpei, ac eiuſdem contrariæ pro temporum, & rerum varia opportunitate ardens corroboratrix. Quod tu mihi nunc imperium obijcias hoc eloquentiæ regno vlla in re maius? cuius antiquitati vetuſtiſſima dominationum illa Aſsiriorum à Nino primum fundata longè concedit; Perſarum altera regionum amplitudine ſe multo minorem fatetur; Cuius gloriæ Macedonum virtus, immenſitati Romana magnitudo ſpontè principem locum, & dignitatem relinquit. Atqui tanto imperio digna ſpecies. Pulcherrimum caput, cui gratiam cincinni, maieſtatem oris decor; catenulæ aureæ profluentes ex ore vim quandam dicendi incredibilem; viridem ætatem facies imberbis, veſtis, & pallium Gemma ſplendenti connexum, omni florum genere decorum florentiſsimum animum, læua exporrecta verborum liberalitatem; pacis ineundæ methodum Caduceus dextra prælatus; olla feruens, & aurea prope pedes calcaria, & fræni ardorem, & ad concitationem animorum vehementiſſimos adeſſe ſtimulos probant. Neq; vero indignus virorum comitatus. Theoricæ quidem Principes antecedunt magiſtri, Ariſtoteles hinc, illinc Quintillianus. ſubſequuntur, qui Græcæ, Italicæq; linguæ diſertiſsimi, ijdemq; ſacri oratores fuere, Chryſoſtomus ab aureo eloquentiæ flumine nomē mutuatus, & Panigarola, non minori forte

titulo

titulo eandem ob cauſam illuſtrandus. Qui profanæ facundiæ clariſsimi fontes olim audiere, Athenis alter, alter Romæ agmen claudunt.

Vt enim ſingula breuiter complectamur, pulchram, gratam oculis, acceptam animis formam in oratore omnes deſiderant. Gratior enim, ſuauiorq; virtus eſſe illa conſueuit, quæ à corpis eximia pulchritudine prouenit. Cincinni enim non ſic allubeſcunt oculis, quemadmodum nouæ, & præclaræ cogitationes animis. Sed neq; pulchritudo oris tanta, quanta eſſe ſolet orationis. Porro ex catenis aureis elegantiſsimam diſpoſitionem, an vim potius mirificam, & ſingularem intelligam? ſiquidem nullius artificio vlla adhuc catena elaborata, perfectaq; eſt, cuius annuli tam decorè iuncti, connexique eſſent, quemadmodum non modo partes præcipuæ, ſed verba ſingula in oratione ſuis numeris copulantur. Iouis catena, qua res omnes ſublunares coniunctas inuicem Homerus fabulatur, commentitia eſt, vt illa etiam Herculis Gallici, qua vulgi aures deuinctas poſt ſe allicere, & quo vellet trahere, falſo creditus eſt. Aſt eloquentiæ catenas cum optimè diſpoſitas, tum maximè validas, eiuſdem ordo, & Chymeræ victoria teſtatur.

Vtinam Flora meis laboris pedem impreſsiſſet. Roſas loquerer, aut etiam gemmas, potius etiam ſtellas, quibus oratio mea cum eloquentiæ pallio, ac veſte florentiſsima decertaret. Ego enim ſic exiſtimo agros illos, qui Regijs manibus conſiti antiquitus ad pompam, & magnificentiam narrantur, non eſſe cum eloquentia vllo genere decoris comparandos. non enim tot florum tam variæ, ac inter ſe tam diuerſæ familiæ, quot

ſpecies

ſpecies ſunt, generaq; verborum. Florum alij ſimplices, plures ſimul mixti, nonnulli ex alienis regionibus translati, & peregrini, multi etiam in eo nati ſolo, in quo vigent, non pauci, tot coloribus, tot lineamentis diſtincti, vt in ijs efformandis ſecum luſiſſe naturam exiſtimes. Quid enim verborum origine, patria, magnitudine, ſono, pulchritudine, translatione, collocatione admirabilius? illa quidem antiqua, hæc noua; illa in Latio nata, hæc vero; latinitate donata, grandiora illa, & magnificentiora, nitidiora hæc, & multo pulchriora; hæc propria, illa translata, hæc deniq; naturaliter vincta, illa ingenioſiſsimis figurarum ordinibus diſpoſita, & valdè illuſtrata. Aurora ipſa, medius fidius, quamquam amictu roſeo, & omni florum genere vermiculato, induta ſe ſe mortalibus formoſiſsimã oſtentet, floridum orationis genus ad certamen non prouocet; ſin in hanc pulchritudinis arenam cum illo deſcendat, non tam victrix, quam victa diſcedat.

An enim ex ore, ex manibus, toto huius ex corpore non oriuntur æternum virentes violæ, cum omnium roſarum, & liliorum admixta nobiliſsima ſobole?

Cui enim vſui manus lata, exporrecta, niſi, vt apertiſsima, promptiſsimaq; eſſe intelligatur ad verborum lectiſsimorum, quaſi florum venuſtam ſationem, an ſparſionem? ne vero id præter decorum efficiat, monet prudentiæ illuſtris gemma, quæ pallium nectendo pectoris verticem nõ mediocriter illuſtrat. eſt enim eadẽ natura floribus, quæ ſyderibus; mediocribus interuallis diſsita, elegantiſsimas animantium figuras intuentibus exhibent, & oculos incredibiliter delectant; cohærentia, & in aceruum pœnè deducta, muniunt viam

candidiſsimis

candidiſſimis veluti capillis ſtratam; ipſa vero, ne cernuntur quidem. Habendus itaq; florum delectus oratori, ne nimium illuſtrando cælum orationis inumbret.

Sed me iam dudum ad ſe reuocat Caduceus non tam pacis, quam perſuaſionis oratoriæ argumentum nobile. fabulam narro, vos ex huius notitia perpendite, ad rem vtrum ſapienter collocem.

Mercurius Deorum eſt habitus interpres, ac nuntius. Huic pro ſtemmate legationis, qua fungi credebatur, virga tributa eſt aurea, & fatalis, quo animas repente in inferos retrudere, atq; iterum ex inferis poſſet reuocare. Vidit is duos angues inter ſe crudeliter rixantes, dum pede celeri mandatum Iouis deferret. ſubſtitit, vt fit, paulisper, vtriusq; anguis in dimicando ardorem, & pertinaciam admiratus, virgam expedit, ac mediam ponit. Abiecta è veſtigio ira (rem admirandam) illi in gratiam redeunt, mutuisq; ſe nexibus circum virgã concordes amplectuntur. ſuſtulit orator cæleſtis prodigium, & alarum remigio, quas non ſolum pedibus, ſed galero annexas habebat, iter in Cælum ſollicitat, ac tanti nouitate ſpectaculi Deos ipſos in admirationem traduxit. Hin illa manauit Græcorum cõſuetudo, qui pacem ab hoſtibus rogaturi Caduceum manibus præferebant.

Quid opus eſt fabulis? veritas loquatur ipſa. non dico homines è draconis dentibus, quos Cadmus ſeuit, progenitos: non è Deucalionis, & Phyrræ iactatis retro lapidibus eoſdem procreatos aſſeuero. Rixæ, ſeditiones, bella, diſcordiæ, quibus hominum genus perpetuum vrgetur, certiſſima documenta dant, quemadmodum fraudulentis illius antiquiſſimi ſerpentis morſibus

fuerimus appetiti, veneno infecti, & in omne diſcordiarum genus præcipites acti. niſi aurea, & fatalis eloquentiæ virga, quæ ſua vi admirabili reis mortem, innocentibus vitam confert, virtuti laudem, vitio dedecus reddit, res vtiles ſuadet, diſſuadet pernitioſas, hominum generi ſerpentum more inter ſe contendentium è cælo demiſſa fuiſſet, quæ media poneretur, quis controuerſiarum finis vnquam foret? nam eadem virga duos inter angues poſita naturam oratoriæ argumentationis demonſtrat. Quæ duæ propoſitionis extremæ partes ſunt, quarum connexio quæritur; hæ certè, cũ dubium ſit, amicæne ſint, ac inter ſe diſiunctæ, quaſi angues inter ſe rixantes videntur. Quæratur ergo, & media ponatur ratio aliqua, tum illico in eadem tertia tamquam proiecta in virga ſe ſe inuicem amplexabuntur, ſuoq; complexu fidem in auditorũ mentibus generabunt.

Sed, vt hoc efficiat, ardeat orator primum neceſſe eſt. Quamobrem ſapienter olla feruens appoſita eſt. Ardere porro, & in dicendo excellere nunquam poterit, niſi, quæ ex omnibus eloquentiæ præmijs, ampliſſimum eſt, gloria, eiuſdem pectori acutiſſima calcaria incunctanter admoueat. Atqui catenullarum ex ore profluentium illuſtris numerus monet iterum, vt tres dicendi colores, ac characteres, humilem, mediocrem, ſublimem ne pœnitus relinquerem. ſunt enim tria veluti licia, quibus non tam corpora, quam animos tribus modis deuincimus. Verum Poeſis interſtrepit, & vel nolentem ſtylum in ſui laudem trahit. Sequor, nam me quam pedeſtris, tam equeſtris orationis ſuauitas delectat.

POESIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

. CÆLI DONVM ; NATVRÆ BLANDIMENTVM .

.DELICIVM GENII; OBLECTAMENTVM INGENII.

. EFFICTRIX RERVM OMNIVM .

. ÆMVLATRIX PERSONARVM .

. DOMITRIX FERARVM .

. MORA FLVMINVM .

. ANIMA LAPIDVM .

. ET PRODESSE POTES , ET DELECTARE .

. SOLEAS QVAMVIS NON FACERE , SED FINGERE .

POESIS.

A Te viror omnis,& ardor. terreſtris cæleſtem; Arbor lucis fontem,laurus alloquitur Solem, Poeſis Apollinem. Etenim laurus,non doctæ modò,ſed etiam Imperatoriæ frontis præcellens decus, cum beneficio Solis, cui amiciſſima eſt, virori fidem,& ardori perpetuam ſeruet,eidem Soli gratiſſima, ſua potius flagranti viriditate, quàm voce vlla hoc idem ſemper repetit; à te viror omnis, & ardor. Quòd enim, inquit, vireſcens ardeam, quòd ob hanc admirabilem viroris,& ardoris connexionem omnibus allubeſcam; quòd ornamentum Domorum,cuſtos liminum, Cæſarum Ianitrix, à foribus Pontificum, pacis nuntia, Romanorum faſcium decor, honos triumphi, capitum aduerſus vim fulminis munimen, Poetis accepta, ſacra eorundem Principi, Æſculapio eiuſdem filio ad medendum non inepta exiſtimer; hoc quantum, quantum eſt, id quemadmodũ à tua liberalitate accepi, ita in eandem referendum omne, vti ſentio, ſic refero. A te viror omnis,& ardor.

An vllam fuiſſe aliam exiſtimatis cauſſam, quæ homines ſapientiſſimos impulerit, vt Lauream, qua huius inuictæ Virginis caput decorarunt, Sole ipſo tanquam ſplendidiſſima omnium gemma illuſtrarint, niſi,vt,quæ Poeſi cum Apolline ineſt, maximam neceſſitudinem de-

clararent? eſt enim Poeſis lauro ſimillima,quemadmodum mens, & vis poetica ſolaris,& apollinea. Laurus multum viret; Poeſis æternum viget. non abeſt ab illa ardor; adeſt huic autem furor. illa exornat domos,hæc animos. excubat illa ante Regum limina, vigilat hæc ante Muſarum domicilia. lauro nuntiantur victoriæ, poeſi euulgantur. ouationes ſine lauro ſteriles, ſine poeſi arentes. ſi ruat æther in fulmina, non timet frons lauro præcincta; quid ſæuæ licere poteſt fortunæ in in eam virtutem, quæ à Poeſi commendata ſit æternitati? verum eſt enim, quod optimè de lyrica meritus cecinit Vates.

Dignum laude virum Muſa vetat mori
Cælo Muſa beat.

contra enimuerò cælata virtus, nec verſibus illuſtrata, quantum ſepultæ inertiæ tandem diſtat?

Magna Poeticæ facultatis laus; incredibilis gloria, quæ illuſtrium virorum ab interitu vindicare poſſit virtutem, nec patiatur liuidis obliuionibus ſepeliri. qua in re non tàm laurus, quæ à Sole virorem, & ardorem mutuetur, quam ſol ipſe, qui rebus cunctis ſplendorem, ac vitam impertiatur, meritò videtur. Neq; enim poetæ cæleſti ſolùm furore afflantur, quemadmodum vult Plato; neq; tantum Deorum ſunt filij, vt Homerus arbitratur; neq; illis eſt ſolùm cum Cælo commercium, vt Ouidius putat; neq; tantum diuinæ mentis habent quædam imperfecta ſemina, vt opinatur Horatius; potius animata quædam ſunt domicilia Solis, & Apollinis vehicula, cuius agitatione caleſcunt, illuſtrantur aſpectu,

claritate

claritate ſibi, alijs, orbi ſplendeſcunt. Emicant nunc ingenijs mortalium, tamquam aſtra, fortiſſimi Duces, bellicoſiſſimiq; Imperatores: an emicarent, niſi Poeſis tamquam Sol ſuo ſplendore eoſdem accendiſſet? Quot enim domi vtiles, foris inuicti, ante Agamemnonem fuere, quos tamen ignotos, & illaudatos longa obliuionis nox vrget, vrgebitque ſemper, quòd ſacro vate ad ſuas ipſorum laudes celebrandas caruerint? Abierunt Hercules, Iaſon, Achilles, Æneas, Alexander, plurimiq; Heroës alij inter ſplendidiora bellicæ virtutis ſydera; non abijſſent, niſi poëtica facultas tanquam Solis currus in Cælum illorum laudes canendo ſuſtuliſſet.

Frontem itaque ſibi Poeſis decoret Laurea, decoret Solari gemma, cum eadem ſit ipſa, quæ virendo ardet, ardendo viret, neq; ſolum; verum alienæ virtutis orbem ſuis radijs ita complet, vt ſenectæ, & mortis neſcia, quemadmodum ipſa, in dies ſemper adoleſcat. Nam adoleſcentem videtis. Adſpectus, crinis, os, veſtis, cæteraq; oblectationis inſtrumenta ſunt animi planè adoleſcentis ſigna. Non enim muſæ ſenem amant, neque barbatis vatibus Apollo imberbis delectatur. Ætas ſenilis huic impar exercitationi, quæ ardentiores ſpiritus deſiderat, quæ ingenium feruens, ſagax, acutum, ebulliens, plenum acrimoniæ, pœne furens requirit.

Niſi quiſpiam aliter contendat iuuenili habitu ideo pingi, tum quòd illos, qui ſe eius ſtudio dedunt, hilaritati tradendo impediat, quominùs citò ſeneſcant, tum quod præclarè, & fortiter geſta ſummorum virorum poſteritati tranſmittẽdo noua recordatione donet quaſi æterna iuuentute.

Mihi certè quemadmodum Sol diuinam Poeſis originem:

ginem, ſimilitudinem Laurus, iuuenilis facies eiuſdem immortalitatem exprimit; ita in ipſo inſtrumentorum multiplici diſcrimine materiam; in ornatu veſtimentorum,& capitis pulchritudinem eiuſdem,& formam: in Cycno poeſis finem intelligo. Etenim, ſi qui artis præcepta conſcripſerunt, præ cæteris illud voluere, vt decorum in oratione ſeruaretur; decorum autem in eo poſitum eſt, vt rerum, perſonarum, locorum, temporum naturæ,& conditioni oratio reſponderet: cum Poeſi non vnum perſonarum,& rerum genus, ſed varium, & multiplex, neq; vno, aut altero tempore,& loco,ſed in omnibus temporibus,& locis dicendum, canendumue ſit: an in ijs celebrandis vllam decori rationem ſeruaret, ſi vnico gauderet inſtrumento? canendum ſæpè ad oblectationem vulgi in triuijs; ad pecorum ſolamen in ſyluis; ad paſtorum amores ſub arboribus; habeat igitur Poeſis tibiam, habeat fiſtulam, habeat ſtridentem ſtipulam, vt incompoſitis ſaltibus incompoſitum carmen, & ſonus, incompoſita reſpondeant æqua proportione cætera. Sunt etiam nobilium animi ſono, & carmine recreandi; proponendi itaq; ludi, certamina, olympiorum victoriæ, amores, curæ, riſus, ac ioci,qui ex vini libertate naſcuntur. adijciatur ergo Poeſi Lyra; cui à muſis conceſſum legimus,vt res eiuſmodi ſumma cum audientium voluptate referret. imparibus modis tonanda ſæpiùs bella, & verſuum Heroica Maieſtate Imperatoriæ laudes ad cælum extollendæ. Dextera itque tubam præferat, quæ Marti ſacra, dum bellicum horribili ſonitu canit, ob æs canorum procul auditur, & equos, ac milites in pugnam vehementius accendit.

Quid reliqua memorem? nunc, cum Clio reddenda

transſa-

tranſactis tempora: aut cum Melpomene tragico boatu mæſta perſonanda; aut læta ſermone comico exponenda cum Thalia; aut cum Euterpe dulciloquis flatibus calamos vrgendos: aut mouendos, imperandos, augendos affectus cythara cum Therpſicore; aut cum Erato gerendum Plectrum, pede, vultu, carmine ſaltitandas; aut cum Vrania cæli motus, & conuerſiones perſcrutandas, aut deniq; cum Polymnia voce, ac geſtu ſignanda, explicandaque omnia?

Quamobrem congerantur, & ad manum poeticæ facultatis ſint omnia earundem Muſarum inſtrumenta. Decet enim, vt ars illa, quæ omnium eſt imitatrix tàm perfecta, vt ab imitatione nomen traxerit, omnium habeat inſtrumenta pœne rerum, vt earundem, quantum fieri poteſt, naturam imitando aſſequatur.

Eſt enim poeſis, quemadmodum pictura Naturæ ſtudioſiſſima æmulatrix, vſq; adeò, vt qui harum peritiſſimi artium habentur, virtutem illarum, ac laudem in hac perfecta imitatione repoſitam arbitrentur. certant itaq; ſorores ambæ, atq; hoc incenſæ ſtudio in arenam quodammodo, vt olim Zeuſis, & Parrhaſius celeberrimi pictores feciſſe memorantur, de imitationis palma ſollicitæ deſcendunt. Imitatur vtraq; naturam, & rerum, & artium communem parentem, coloribns pictura, ſententijs ars poetica: lineamentis illa, hæc argumentis: illa figuris, hæc dicendi formis; vmbris illa, hæc verbis: illa victricem ſe putat, quòd oculis res ſubijciat, ac eoſdem ſæpius fallat, hæc ſe ſe oſtentat, quòd animis res exprimat, ac illos in fraudem ſæpiſſimè impellat. Pictura corporum effictrix tantum: poeſis non modo corporum, ſed imitatrix etiam animorum. audax pictura;

audacior

audacior tamen poetica. quoties illa equinam ceruicem humano iunxit capiti? quoties mulier ore pulcherrima. vt in piſcem turpiter deſineret, effecit? quoties aprum Mari, delphinum ſyluis appinxit? quod enim vero portentum, quæ chymera, quod monſtrum eſt tam ex diuerſis,& inter ſe pugnantibus naturis, quod ſua cogitatione libera Poeſis non conflarit, compactum in cætus hominum non inuexerit, inlatum plauſibile non reddiderit? ſed meum non eſt litem hanc inter ſorores componere. Illud quidem non abs re mea exiſtimo, ab illa, quæ ambas inter reperitur, ſimilitudine probare, poeſim eſſe picturam loquentem, picturam verò tacitam poeſim. Vt enim in pictura multa ſunt quæ ſi eminus contempleris, capiunt magis, & placent; quædam alia, ſi cominus, & longius; ita procul dubio, plura ſunt in poeſi, quæ condi volunt, alia, quæ bono lumine conſtituta magis delectant.

Iam ſi, vt olim Æneas, & ſocius beneficio Veneris nube circumſepti, inuectique Carthaginem Iliacas pugnas in Didonis aula elegantiſſimè diſpoſitas otiosè contemplati ſunt: ita aureo ſublatos curru in ſuum nos Domicilium Apollo transferret, in quo imagines ſummorum Poetarum artificio elaboratas,& induſtria perfectas ſeruat, temperare ſibi, ac frænos capere admiratio non poſſet, quin exclamaret.

Quis locus in terris vatum non plenus honoris?

en Orpheus ſacer meritò, ac Deorum interpres habitus; ſunt hic etiam tuæ poeſi vires: ad plectri ſonum leniuntur tigres, quercus loco mouentur, frænant aquæ curſus,

curſus, lapides animantur, homines vago ſcelere prohibentur. videtis etiam, vt Amphion nullo alio, quam teſtudinis labore Thebanam arcem moliatur. Muſæus hic, & Linus naturæ diligentiſſimi venatores, quos Lucretius inſequitur. Parte alia Theſpis tragicum, & comicum genus plauſtro Athenas inuehit, excipiunt Sophocles, Euripides, alijq; Drammatici plures. Interea Homerus duo nobis ob oculos ponit nitidiſſima ſpecula, militaris alterum, alterum vitæ ciuilis, Iliadem, & Odyſſeam. Subſequitur eidem Homero proximus, & pœnè par, dicam etiam maior Virgilius. Quas hic nobis ſyluas? quos fructus ruris? quod armorum decus, & laudem? Pindarus inter hos, ac Horatius, auditis, quam ſuauiter lyra canant? Lucanum etiam his permixtum intuemini bellorum ciuilium æs canorum; cæteros quàm Græcos, tam Latinos tacita cogitatione vos ipſi percurrite. Nam Dantes, & Taſſus Itali Vates antiquiſſimis Poetis, nobiliſſimisq; operum præſtantia audent concurrere.

At dum Imagines huiuſmodi ſtupetis, & in ipſo hæretis obtutu poeticam ipſam horum architectam operum conſiderate, quam florido orationis, tanquam veſtis genere exornata incedat. non tot amicitur herbis, ac floribus terra, cum veris auræ ſpirant, & Zephyris Fauonij decertant; neque tot, opinor, gemmis diteſcit Oceanus, cum humidam plebem inuiſit; neq; Sole obuerſo colores tam multiplices, & pulchros Iris concipit; neq; tanta eſt flammarum varietas, & pulchritudo: Cælum ipſum à ſapientiſſimo artifice ingenioſiſſimè cælatum, non tot ornamentis ſplendeſcit; quemadmodum poetica facultas verborum granditate, lenitate, ſuaui-

tate, compoſitione, iunctura, peregrinitate, translatione; ſigurarum vero, ac ſententiarum multitudine, magnitudine, varietate, pulchritudine delectatur.

Neq; vero id imprudenter, aut indecore. cum enim quemadmodum Oratori fides; Hiſtoriarum conditori veritas; ſcientia Philoſopho; ita Poetæ aut ſola delectatio, aut ſi vtilitas, non niſi ſumma cum delectatione coniuncta propoſita ſit: vitio non tam artis, quam Auditoris effectum eſt, vt ipſa nunquam ſuæ mentis compos fieret, ſi flores, aut aliquod lenocinij genus in canendo reſpueret.

Sed neq; terra decoratur floribus, neq; Cycni ſuauius modulantur; niſi Fauonius longiori afflatu illius ſpiramenta laxet, horum verò corpora fouendo ad cantum prouocet. quid? decora poetarum ingenia florere, aut excellenter canere vlla ratione poſſe exiſtimatis, niſi alicuius Mæcenatis aura liberalior adſpiret? Te ſine nil altum mens inchoat, Virgilius ad Mæcenatem, quem decus ſuum, & ſuæ famæ partem maximam veriſſimè appellat, à quo ſibi patenti pelago vela dari exorat.

A te principium, tibi deſinet: Nam ab Ioue
principium Muſæ; ab Sole viror omnis,
& ardor: à Mæcenate genij omnis,
& vena ingenij.

ASTRO-

ASTRONOMIA

· ASTRORVM SPECVLATRIX ·

· SERVATRIX CÆLORVM ·

· MOTVVM SOLIS, AC LVNAE CONTEMPLATRIX; ·

· DIERVM, MENSIVM, ANNORVM DISTRIBVTRIX; ·

· QVANTVM MORTALIBVS ASTROLOGIA OBEST ·

· TANTVM MORTALIBVS ASTRONOMIA PRODEST ·

· NAM QVANTVM ASTROLOGIA MENTITVR ·

· TANTVM ASTRONOMIA VERE METITVR ·

ASTRONOMIA.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

NEC adhuc Pallas me, vt olim Bellorophontem Pegaſo, qui equus fuiſſe alatus ſcribitur, donauit; neque ingenio Dædali humeris pennas aptaui, vt per iter hominibus inſuetum ad contemplationem ſublimium, humo relicta, me tàm repentè alarum remigio ſuſtollam. cælorum, ac ſyderum conuerſiones, & motus ſpectãdos, obſeruandosq; illis relinquo, qui, ſicut cum Icaro, & Prometheo cælum audaces petunt, ita in pelagus errorum decidendo, aut ſub dio in montium, ſeu tectorum culminibus pernoctando, ſolicitudine nimia, quaſi voraci Aquila corroſi, temeritatis ſuæ non diſſimiles luunt pœnas. Ipſe rerum omnium vſque adeò ignarus, vt, quæ ante pedes, oculosue ſunt, vix agnoſcam, non demens prorſus audiam, ſi ea, quæ remotiſſima ſunt, perfectè intelligere poſſe me putem? quis tamen ardor Atlantem ſapientiſſimum Regem impulit, vt cælorum rationem inueſtigare, & imperterritus quodamodo caput mundo ſubdere primus ſit auſus? animis indita ſciendi generoſiſſima cupiditas, victrix omnium difficultatum, nouarumque rerum inueniendarum opifex ingenioſiſſima.

Quod ſi me, vt Maro non incaſſum optauit, dulces Muſæ ſuis alis impoſitum accipiant, vt pullos Aquilæ ſolent, ac per incognitas cæli vias deferant, monſtrent

ſydera, Solis defectus, ac varios Lunæ laborantis erro-res doceant, vnde terræ naſcantur motus, quemadmo-dum maria intumeſcant, ac deinde in ſe ipſa rurſus reſi-dant; noctium, dierumq; viciſſitudo quam originem ha-beat, ſignificent; nouum forte Icarum Dædalo inge-nioſiorem, & ſapientiorem, Phaetontem callidiorem Prometheo, hodierna die rectiùs volare, ac cæleſtem currum regere prudentiùs forte fortuna exiſtimabitis.

Duæ ſunt eorum, qui cælum ſpeculantur, nationes, quæ licet inter ſe diſcretæ, & longe admodum diuerſæ ſint, illas nihilominus miſcet, confunditque vulgi opi-nio inſana. nam Aſtronomia tantum abeſt, vt eadem ſit cum ea, quam plures communiter Aſtrologiam, con-iecturalem alij, multi iudiciariam appellant, vt veriſ-ſimum illud reperiatur; quod apud Gellium Phauori-nus Philoſophus tanquam aliquid incredibile dicere putabatur, quantũ mentiuntur Aſtronomi, tãtum Aſtro-logos mentiri.

Aſtronomia enim metiendorum ſyderum lex, & nor-ma: Aſtrologia vero errantium iudiciorum cæca prola-trix, & arbitra. ſpeculatrix illa, hæc ſermocinatrix; illa, quòd certiſſimis rebus, & fundamentis nititur, quæ à natura ſunt poſita, vix vmquam fallitur: hæc, quòd ce-rebrum hominis cælo magis erraticum ſequatur, aut er-rat ſemper, aut ſicut, qui talis ludunt, ſignum Veneris aliquando ſortiuntur, ita caſu veritatis ſcopum attingit.

Nobis itaque, qui diuini eſſe cupimus, non haberi, quantò magis eſt cordi Aſtronomia, tantò minus de iudiciaria iudicium habemus.

Qnid enim cæli, & aſtrorum cognitione aut ad ho-neſtatem illuſtrius, aut ad voluptatem elegantius, aut

ad

ad vtilitatem vberius? quod ſi præclarum, honeſtumq; arbitramur cum ijs, qui terrarum ſitus pingunt, in earumdem notitiam animum intendere: nec a virtute diſcedere illos putamus, qui ſuæ cogitationis velut naui maris luſtrant immenſas plagas; ijdem nos ſic opinamur eos, qui eas, quæ in aere fiunt, mutationes contemplantur, nobiliſſimæ exercitationi addictos eſſe: dubitare poſſumus, quin, quò cæli ſydera magis exuperant pulchritudine, ac forma terræ flores, fruges multitudine, varietate maris gemmas, piſces curſus celeritate, motu aeris volucres; eò nobilior, ac preſtantior non ſit cælorum, licèt imperfecta cognitio, quàm ſublunarium perfectiſſima notitia elementorum? ſuauitatem porrò, quæ ex huius ſpeculationis fonte profluit, dimanatque in animos eorum, qui ijdem operam dicarunt ſuam, quæ facundia, niſi cæleſtis ſatis vmquam exprimat? videlicet ſub Ioue frigido pernoctarēt Aſtronomi, vri ſe à frigore paterentur, vigilias ſomno præponerent, niſi ſpectandorum ſyderum incredibilis quædam voluptas illos alliceret. nam ſtellas potius enumerem, quam vtilitates, quæ ex hac exercitatione in hominum genus vberrimè proficiſcuntur. vtilis enim culturæ agrorum eſt Aſtronomia, quæ opportuna tempora præſcribit, quibus ſeri frumenta, arbores inſeri, curari paſcua, flores, & hortos inſtrui, meſſes colligi, annonam omnem parari decet. vtilis nauticæ arti, cum procellas, tempeſtatesque imminentes præſentiat, prædicatque, vt hæ non minus poſſint euitari, quàm venti, & auræ obſecundantes captari. vtilis muſicæ, quæ ex aſtrorum ordinatiſſimis motibus ſuos concentus orditur. vtilis Imperatoriæ arti, & militari ſcientiæ, qui-

bus

bus non modo temporum eſt conditio pernoſcenda, ſed cæleſtium prodigiorum tenenda ratio, ne, ſicut Nicias Athenienſium Dux, dum Solis verentur defectum, deficiant ipſi ſuo oneri, dum Lunæ timent laboranti, laborent ipſi non tàm obſcuritate, quàm ignoratione. vtilis tandem, & omninò Reipublicæ neceſſaria, ſi Platonem in conſilio adhibemus, vt dierum, ſacrificiorum, rerum omnium ſuis temporibus agendarum certa methodus conſtituatnr.

Atque ob hanc ipſam voluit cauſam, vt oculos in cælum erigeret, qui naturam huius Icone exprimendam curauit, vt illuc obtutum dirigeret, vbi munus ſuum clariſſimum, idemque ſuauitatis, ac vtilitatis pleniſſimum exerceret. ſunt enim oculi indices animi, & quæ amamus, ilorum adſpectu maximè delectamur. maximè verò naturæ debemus, quæ nobis dedit oculos tam celeres, acutos, perſpicaces, vt è veſtigio cælorum ſublimitatem aſſequantur, immenſitatem luſtrent, res omnes notatu dignas obſeruent, & in terras aſportēt. quas, poſtquam diuturna periclitatione comprobarunt, euulgant, vt de cæleſtibus proinde homines ea certitudine diſſerant, ac ſi de humanis, & terreſtribus agerent. ſed non omnium eſt cælum adire: verum excellentiorum tantummodo ingeniorum, quibus pennæ alijs negatæ ſingulari priuilegio ſunt conceſſæ. quamobrem meritò alæ non ſolum pedibus, ſed humeris, ſed capiti etiam ſapienter affixæ. ſic pedes, ſic humeros, ſic ipſum caput alis inſtructum habeat, neceſſe eſt, qui vult cæleſtia diligenter ſpeculari. pedes quidem, vt in omnia pœne conuolet loca, ex quibus varios cæli aſpectus contempletur: humeros autem, vt laborioſiſſimam hanc ſpeculandi

landi rationem ea facilitate ſuſtineat, qua aues volant: caput verò, vt ſuæ ſpeculationis volatu veritatem certiſſimè pertingat. nam perpendiculum,& quod ab aſtrorum menſura inſtrumentum iam apud omnes Aſtrolabium nominatur; quis eſt, qui non intelligat ea eſſe, quibus in ſyderum contemplatione oculos dirigit Aſtronomia? ſi quis vero ſecum tacitus perpendat, qua demum arte effectum ſit, vt in tabula ſphęrica cæleſtium ſphęrarum numerus, ordo, motus, conuerſio, adſpectus, oppoſitio, domus, ſigna, cæteraque omnia tamquam in compendium mitterentur; profectò non vereor, quin humani ſolertiam ingenij admiratus cum Ioue apud Claudianum non exclamet.

Epigramma Claudiani.

Iuppiter in paruò cum cerneret æthera vitro,
Riſit,& ad ſuperos talia dicta dedit.
Huccine mortalis progreſſa potentia curæ?
En meus in fragili luditur orbe labor.
Iura poli, rerumque fidem, legesque Deorum
Ecce Syracuſius tranſtulit arte ſenex.
Quid dantem pœnas tonitru Salmonea mirer?
Æmula naturæ parua reperta manus.

Quid enim admirabilius cogitari poteſt, quam optimi,& maximi Numinis opus maximum,& pulcherrimum hominis induſtria non ſolum in tabulis æneis deſcribi, ſed vitreis etiam, & chriſtallinis ſphęris includi, tanto cum ordine, ac diſpoſitione, vt quæ omnia in cælis

fieri

fieri procul intuemur, ea ſingula in ijſdem adamuſſim exprimi prope videamus.

Nam præter Archimedis ſphęram, quam maiori, & multò meliori ratione inter orbis miracula numerandam exiſtimo, quam omnia alia: Madriti, quod eſt Hiſpaniarum cor, & centrum, Rex earumdem, cui nouos orbes pietas detexit, ſphęram habere dicitur pretioſſiſſima, ſed materiam opus exuperat. nam vſq; adeo affabrè facta eſt, cum ſua magnitudine hominem introrſus admittat, tùm communem, qui à primo mobili fit, in occaſum ab ortu velociſſimum motum oſtendat, tùm contrarios ſingularum ſphęrarum proprios motus, & conuerſiones oculis ſubijciat. in ea enim conſpicitur apertè, vt terram Lunæ curſus proximè ambiat; quemadmodum Lucifer, & Mercurij ſtella curſum habeant Solis celeritati parem, ſed vim quamdam contrariam; vt alios alij vincant, viciſſimque ab alijs vincantur. obliquus ſignorum ordo, per quem Sol decurrens pro animantium diſcrimine, quibus eadem cæli faſcia decoratur, in terras regerat ſuos influxus, atque pro deſcenſus, ſtatus, aſcenſus varia ratione breuiores nunc dies, nunc longiores; modo ſolſtitia mortalibus elargiatur. cerneres denique rotas illas, non aureas, aut adamantinas, ſed multò ſolidiores, & illuſtriores rapi tanta celeritate, vt ipſam pœnè ſuperent cogitationis pernicitatem, cum interim duo illi, quibus innituntur poli, fixi, & immobiles eodem in loco æternum perſiſtant.

Sed vt, vnde ſumus digreſſi, eo reuertamur, hæc veſtis, qua Aſtronomiam ornatam video, num cęlo, tanquam velo aliquo compacta eſt, quod cæli ſigna, & imma-

imagines refert? admirabile quidem illud poderis tegumentum ad ſacros vſus Pontificum Hebræorum, in quo deſcriptum omnem terrarum orbem ferunt ſacræ litteræ: ſed admirabilius multò indumentum hoc Aſtronomiæ, in quo cæli ornamenta omnia breui quaſi compendio in vnum collecta ſunt. quamobrem ſapientiſſimi poetæ ſuis fabulis prodiderunt eos, quos nunc in pauonis cauda oculos ſuſpicimus, Argo pecorum cuſtodi à Iunone tributos, cumq; is à Mercurio per dolum interfectus fuiſſet, in hanc volucrem translatos. quid? animantes ſanctæ, quæ Dei currum trahunt, qua oculorum multitudine narrantur effulſiſſe? oculatiſſima proinde, ac omnibus inſignibus decora, fas eſt, ſit facultas illa, quæ altiſſimum omnium, pulcherrimumque corporum ſpeculatur.

Atq; ijs me iamdudum vocibus è cælo reuocat Geographia. non te, inquit, natura talem procreauit, vt cælorum eſſes habitator, ſed graue pondus corporis animo adiecit, ac fore promiſit, vt terram ipſam, donec temporis curſus perficeretur, incoleres, ac tuo labore, & induſtria eamdem colendo, quæ ad vitam neceſſaria ſunt, vberrimè parares. ſi te nulla mearum diuitiarum, ac frugum cupiditas accendit, nec ſuper eius laude curam vllam moliris, quæ, cùm genuit, mater extit; cum fouet, nutrix; cum ſuſtinet, conſeruatrix eſt; cum recipiet iterum, mater iterum fiet, ſuam te recipiẽs in aluum, vt aliquando immortalem reddat. cæleſtibus ne animis vir mortalis inuides beatas arces, & ſedes? quid agis? aut qua ſpe fructus in cæleſti regione contemplanda diutiùs immoraris? nec me Reipublicæ viuentis ærariũ, & Solis menſam apparatiſſimam reſpicis? deſcende cęlo,

O quàm

quàm primum terras pete.

Incunctanter optimæ parenti obtemperarem, delaberer more fluminis, ni me ſcypho planè admirabili Neſtor prudentiæ, ac eloquentiæ ſacerdos reuocaret. ori tantum appono, & vix primoribus labris deguſto, deinde ſatis matri confeſtim facio.

Qui ſcyphus hic eſt? meus, inquit Neſtor. argenteusne? argenteus. clauiculi ex auro? ita. anſæ quatuor, quibus innixæ totidem ſedent columbæ? rectè. quot vmbilicos habet? duos? ſic opinor. vas vndequaq; perfectum, admirabile poculum quid tibi potius gratuler, haud ſcio. artificis ne ſapientiſſimi peritiam, an finis, ad quem inſtitutum es, præſtantiam? materiæ pretium, an formæ decorum, an vero emblematum cohortem elegantiſſimam? ſed enim arcana, quæ præclariſſima deliteſcunt, quis referet? vaticiner nihilominus. cælum argenteo ſcypho perſimile color arguit. aurei clauiculi aurea produnt ſydera, quibus vas illud cæleſte fixum, ſolidatumque eſt. an vos pleiades columbæ? an maior, & minor vrſa fundos exprimitis geminos? Arridens Neſtor rem acu tetigiſti, inquit. Bibe iam cæleſtem liquorem, quo hauſto planetæ omnes in ſalutem, & fœcunditatem terrarum, multòq; magis immortalium animorum ſaluberrimi conſpirant. accepi, bibi, deſendi.

GEO-

GEOGRAPHIA

. CVI ORBIS EST PATRIA, .

. IN ORBE ES PEREGRINA? .

. PEREGRINOR DOMI .

. NE FORIS PEREGRINENTVR ALII .

. NAM NISI PEREGRINARER TERRAS METIENDO .

. PEREGRINARENTVR HOMINES IGNORANDO; .

. QVICVNQ; IGITVR SECVRE CVPIS ORBEM PERAGRARE .

. TVAE ME PEREGRINATIONIS SOCIAM ADHIBE .

GEOGRAPHIA.

QVÆ veſtis iſta vſque adeò ſuccinta, vt vix lambat genua? quid tam expedita præfers brachia manicis ad cubitum reuinctis? quid arundinem dextra, læua circinum habes, ſpatijs metiendis alteram, alterum verò circulis efformandis opportunum? quid quod alati ſunt pedes? humeros tegit amictus breuis coriaceus, qualis ſolet peregrinos? nam oculis in globum terræ conuerſis ità ex animo incedis, vt peregrinari videaris. Peregrina eſſe potes Geographia, ſi terra omnis patria tua eſt?

Atqui hoc eſt veriſſimum, Domina terrarum: nam homines terrarum habitatores ſua in regione, quæ terra eſt, peregrinantes, errantesq;, tanquam hoſpites, tua induſtria, ac cognitio, quaſi in patriam deduxit, vt poſſent te Magiſtra, ac duce res totius Orbis, tanquam vnius Vrbis plane cognoſcere. Tu Orbem omnẽ duos in globos ſecuiſti, cæleſtem reliquiſti Aſtronomis; tibi verò terreſtrem luſtrandum, deſcribendumq; vindicaſti.

Tu primum terræ ſitum, conditionem, firmitatem, ſubiectionem ad cælum, naturam deniq; omnem explicuiſti, tu Zonas totidem, quæ cæleſtibus reſponderent, in terris demonſtraſti; tu, vt Aſtronomi Cælum in quatuor cardines, Ortum, Occaſum, Meridiem, Aquilonem partiuntur, ità omnem terræ ambitum in Euro-

pam, Aphricam, Aſiam, Americam ſapientiſſimè diſtribuiſti: tu regionum, & prouinciarum deſcriptiones: tu Regum, & populorum nomina: tu locorum omnium figuram, & interualla: tu montium altitudinem: tu latitudinem vallium: tu fluminum ortus, ac progreſſus: tu magnitudinem lacuum: tu Maris, & Oceani immenſitatem, innumeraq; eius brachia, quibus omnes terras varijs ſub nominibus alluit. Tu Imperia, Prouincias, Regna, Vrbes, Oppida, Portus, Inſulas, oras, littoraq;. Tu venas metallicas, aquarum, & terræ miracula, mores Vrbium, & gentium leges: Tu deniq; omnia vel cognitu digniſſima, vel ad vitæ inſtitutionem appoſita, vel ad oblectandos animos præclara luculenter apperuiſti. Tu, inquam, dum globos efformaſti, dum effinxiſti tabulas, dum libros ſatis vberes, & amplos ea de re conſcripſiſti, plurimum attuliſti luminis rebus, & locis omnibus, ità, vt clareſcant obſcura, incognita noſcantur, adeantur imperuia, quæ abſunt longiſſimè, nobis propè ante oculos adeſſe videantur.

Philippum Macedonem, non illum magni Alexandri, ſed ætate, ac animo longè inferiorem, Demetrij, ac Perſei parentem narrant, qui res eius geſtas literis proſequuntur, cupiditate videndi totius Illyrici, & Italiæ, Hemum ſubijſſe montem, ex quo audierat Europam ferè omnem facilè ſubiectam conſpici; compos, an voti expers redierit, fama ſubdubitat. Neq; tamen eſt quiſquam, qui illud audeat inficiari, Geographiæ inuenta duo illa ſingularia prorſus eſſe, atq; diutina: Geographicarum tabularum, & terreſtium globorum, quorum inſpectione, non Illyricum modo, non ſolum Italiam, non Europam tantum, ſed aquarum, terrarumque immenſam

menſam molem clarè, diſtinctè, facillimè contempleris. quod ſi ætatem omnem in perpetua peregrinatione, vt partem aliquam inuiſerent, Philoſophi nobiliſſimi conſumpſerunt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacides, Ariſtoteles, Theophraſtus, Zeno, Cleantes, Chryſippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Poſſidonius, innumerabilesq; alij, qui ſemel egreſſi, nunquam domum reuertere: quod huius facultatis in hominum genus beneficium eſt, vt domi ſuæ ſtans, aut etiam ſedens, vnuſquisq; orbem vniuerſum diſpiciat, neque ſolum, ſed æmulator beatiſſimarum mentium, quæ cæleſtes ſpheras mouent, pro arbitrio eundem circumuoluat, ſiſtatq; vbi, & quotieſcunq; voluerit? Quid de ipſis tabulis dicam? in quibus imaginē Orbis in compendium miſſam tam perfectè videas, vt ſuis ſtent locis vrbes, montes attollantur, deprimantur valles, aquarum aliæ tacitæ, aliæ non ſine graui murmure dilabantur. Humus ipſa vario emblemate diſtincta herbeſcit, atq; hoc in loco eſt ferax, in alio aret ſterilis, & omnino infœcunda; Nam mare terris immixtum hic ventis agitatum intumeſcit, illic ſub placidioris ſyderis adſpectu magna tranquillitate perfruitur.

Quod ſi neq;, quæ ex globo, neq;, quæ ex tabulis habetur, cognitioni quis acquieſcit, ſunt adhuc eruditiſſimi Auctores, Ptolomæus, Strabo, Pomponius Mela, Solinus, alijq; plures tum recentiorum, tum veterum, qui præclariſſimis voluminibus ſatis illius cupiditati facient. Quorum lectione tanquam è ſpecula mercatum hunc magnum, & rerum naturalium, & hominum ipſorū cū Pythaghora intuebitur, cum Democrito ipſas inſpiciet atomos, ac veluti cū aliquo cæleſtiū omnia cōtēplabitur.

Merito

Meritò igitur peregrina noſtris oculis videris Geographia. nam præterquam quod diuturnæ peregrinationis es filia, tua ſimul peregrinatione effeciſti, nè homines in Orbe ſemper eſſent hoſpites, ac peregrini. Peregrinaretur enim ſemper in mari nauta, niſi tu medijs in vndis locum, in quo tum eſt, quaſi digito monſtrares, & quò tendit, eò illum ſecurè dirigeres. Peregrinaretur Imperator in arte militari, niſi tuæ magiſterio diſciplinæ didiciſſet opportunitates locorum, in quibus latendum, expectandum, ſubſiſtendum, caſtrametandum, dimicandum eſt; peregrinaretur in omni negotiatione mercator, niſi tu dux viarum adfuiſſes, quæ loca oſtenderes commoda, per quæ importari, & exportari omnia non difficulter poſſent. Peregrinatæ fuiſſent à multis terrarum regionibus ſcientiæ, ac virtutes ipſæ, niſi à te edoctæ aduenarum, & peregrinorum aduentu ſimul inuectæ fuiſſent.

Quamobrem ſapientiſſimè Plato Geographiam tertio demum loco à ciuibus ſuæ Reipublicæ maturiùs perdiſci volebat, ne putaremus quemquam facilè poſſe, aut Oratorum, aut Poetarum, aut Philoſophorum ſcripta intelligere, niſi difficilium locorum explanatrix Geographia præceſſiſſet, quæ ſicut Mathematicam tanquam parentē veneratur; ita è medio recedit, vt illa tādem ad dicendum ingrediatur, & quoniam circinum, perpendiculum, aliaq; inſtrumenta dono ab illa accepit, idcircò eidem illa explicanda derelinquit.

MATHE-

MATHEMATICA.

CREDO neminem eſſe, qui hanc Iconem ſymbolicam intueatur, in qua Mathematica nobis diſciplina proponitur tanquam mulier laborioſiſſima, quin ſecum admiretur maximè, atq; huiuſcemodi incenſus admiratione horum rationem omnium non cupiat intelligere. Quid enim primum illa ſibi vult capillorum liberalis effuſio? Quid oculus, alter quidem in Cælum ſublatus, alter verò in terras depreſſus? Quid circinus, triangulus, cylindrus, inſtrumentorum theca, quæ omnia manibus præfert? curta, ſimplex, preſſa, numeris, breuibus circinis, figuris tamquam ornamentis illuſtrata veſtis, quid ſibi requirit? Quid illa crurum nuditas, atq; machinarum ſupellex, quæ ad ipſos iacet pedes, tam multiplex, & varia?

Quoniam Mathematica vna eſt ex illarum numero facultatum, quibus Manilij ſententia verſu expreſſa mirè congruit.

Ornari res ipſa negat, contenta doceri.

Docebo primum, quis harum omnium figurarum ſit ſenſus, ac mens, paucis modo attentos animos præbeatis: dein conabor illam etiam diſciplinam exornare, quæ cum omnibus in locis, ac temporibus ſummis viris

fuerit

fuerit maximo præſidio ; ijſdem etiam in omnibus rebus eximio,ac ſingulari prorſus fuit ornamento.

Magna huius,ſiuè artis,ſiuè ſcientiæ dignitas, quæ à doctrina, ſiuè diſciplina illuſtre nomen inuenit, nam quanta in docendo laus eſt , tanta in perdiſcendo nobilitas. Itaque nobilium ſemper, ac Principum huius fuit exercitatio virtutis. Quia verò longè , latèq; ſuo Imperio dominatur, nec terras modò, ſed Cælos ipſos ſui ingenij magnitudine dimetitur: Idcircò longior, ac ſinè lege coma relinquitur,quemadmodum eandem ob cauſam,vt ſolent Columbæ,cælum altero, altero autem oculorum terras intuetur.

Nam ingenioſiſſimæ,laborioſiſſimæq; arti quod aliud indumenti genus decorum videbatur, vt ad ſuas figuras efformandas expeditior vbiq; inueniretur? porrò figuræ ipſæ, ac numeri in ipſa veſte deſcripti finem oſtendunt, ad quem tot Inſtrumentorum genera inuenta,inſtitutaque ſunt. qua enim ratione inſanæ moles æquarentur, niſi adeſſet cylindrus? quî perficeretur vnquam circulus, niſi ſemper ad manum eſſet circinus? quo fierent modò cætera, niſi tot inſtrumentorum foret tam diues theca? iam verò aquæ ponderibus ſurſum libratæ, molendina circum ventis agitata, variæ, admirabilesq; machinæ abhac eadem arte inuentæ, & perfectæ nullum eſſe ingenij acumen declarant ad res trahendas, impellendas,attollendas,deprimendas,collidendas,ſummo artificio elaborandas,quod huic multarum artium, & diſciplinarum vberrimæ parenti non adſit.

Eſt enim Mathematicarum fœcundiſſima propago, à qua plures originem trahunt præſtantiſſimæ facultates, quàm pullulent ſurculi vllius ex arboris luxurioſiſſima radice.

radice. Cum enim Matheſis non ſubſtantiam ipſam, ſed illius additamenta contempletur; quæ artes ſtudent quantitati continuæ, ſeu diſcretæ, terrenæ, ſeu cæleſti, infinitæ, ſeu terminatæ: illæ omnes huius eſſe filiæ ipſa profeſſione arguuntur.

Matris huius primogenita Geometria eſt, quæ, cum ſpeculetur quantitatem continuam, & terminatam, non poteſt ſimul non ſpeculari lineam, ſuperficiem, corpus, & illius quidem longitudinem, latitudinem verò huius, extremi denique profunditatem demonſtrare.

Proxima huic ſoror Arithmetica, cui abſtracta numerorum cognitio cordi eſt.

Tertium ſibi vindicat locum perſpectiua, quæ non modò rectam videndi rationem, ac luminis naturam ſcrutatur omnem, ſed etiam refractam, & quam perſpectiui ſpeculariam appellant.

Excipit, quæ de machinis agit, de libra, de vecte, de troclea, de axe, in Peritrochio, de cuneo, de choclea egregia, nec ijs contenta ſimul adijcit magnitudinem virium, quibus pondera pro loci, ac temporis conditione moueri poſſint.

Subingreditur Muſica, numero carmen addens ſonorum, vt perficiat cõcentum animis, auribusq; gratiſſimũ.

Concludit ætate quidem reliquarum poſtrema, dignitate verò nobiliſſima omnium Aſtronomia, ſpeculatrix illorum corporum, quibus nihil cerni, aut fingi etiam illuſtrius poteſt. ſed illud operæ pretium eſt, vt omnes intelligant hos ingenij partus geminos ſemper fuiſſe, neq; vnam tantum filiam, quæ ſpecularetur in lucem editã, at ſimul adiectam ſororem, quæ agendo perficeret, quod illa docuiſſet.

Quamobrem Geometriam duplicem eſſe, quod idem de alijs omnibus velim exiſtimari,alteram, quæ, cognoſcat ipſa: alteram verò, quæ re ipſa perficiat.

Itaq; nobis verendum non eſt, ſi de honeſtate loquimur, quin Mathematicæ diſciplinæ ſint animis ingenuis digniſſimæ, cum illas Principes, Reges, Imperatores maximi ſemper fecerint; ſi de ſuauitate,quin ſint iucundiſſimæ, cùm illud ſit veritati proximum, quod Plato aſſeuerauit, oculum animi, qui ab alijs ſtudijs obcoecatur, defoditurque, à mathematicis ſolis recreari, ac reuiuiſcere: ſi tandem de vtilitate,quin ad omnem prorſus philoſophiam ſcientias omnes,& artes ſummoperè ſint neceſſariæ.

Nam diſſerendi ratio ab his certitudinem trahit, ac euidentiam. Ethica virtutum æqualitatem, ac conſenſum perdiſcit. Politica docetur morum, ac actionum ordinatos motus, ac æquales. Quæ naturæ arcana venatur diligenter ſcientia,commenſurationem eorum,quę natura conſtant, proportionem, & ordinem ab his intelligit. Sacræ verò, ac cæleſtis Theologiæ adita eædem perficiunt,& ad illam facillima exercitatione perducunt.

Mathematica denique præter omnes alias facultates, prodigiorum inuentrix, auctrix ſpectaculorum, miraculorum effectrix. quod enim maius prodigium, quàm à Ciuitatis obſidione, numeroſiſſimam, inſtructiſſimamq; claſſem bellicis machinis ſuammouere?ſummouit Archimedes inter Mathematicos ingenioſiſſimus Auctor illam Marcelli Syracuſas obſidentis, quam parum abfuit,quin ingentibus lapidibus, quos impetu emittebat, totam in vndis ſubmergeret. Quod ſpectaculum exoptari magis nouum poteſt, quàm, vt quis vnico pede immenſam

hanc

hanc terræ molem, ſuo dimoueret loco? pollicitus eſt hoc etiam ſe daturum mortalibus idem Archimedes, modo ſibi concederetur tantum ſpatij, in quo pes eius intra terram ſecurè figeretur, dum terram moueret.

Quod illuſtrius artis miraculum cogitari, quam inimicas Naues æreis ſpeculis Soli expoſitis incendi, vt in aquis ipſis rei nouitatem ſtupentibus perirent non naufragio, ſed incendio? atqui hoc Procli opera Bizantij factum legimus, cùm eam Vrbem Nauium ingenti multitudine Thracum Imperator vehementiùs vrgeret.

Iam quemadmodum oculos, animosq; omnium in ſe conuerteret, ſi præter expectationem, opinionemque hominum Columba arte perfecta, ſuis ponderibus librata per aerem volitaret? Archytæ Tarentini iuſſu ſæpius id fieri magna populorum admiratione viſum eſt.

Quid memorem caput ingenio elaboratum, donatumq; ſi minus differendi, eloquendi ſaltem poteſtate? Quid organa hidraulica, quæ aquis mota concentum ſuauiſſimum modulabantur? Quid fontium aſcenſus, deſcenſusq; admirabiles? Quid erectas inſanas ſubſtructiones? Sed quoniam horum curam operum Architecturæ Mathematica reliquit, relinquamus, & nos ingenioſæ parentis Mathematicæ contemplationem, vt Architecturæ ingenioſioris filiæ laudem auſpicemur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

. MAGNORVM EXCITATRIX OPERVM .

. INGENTIVM OPIFEX MIRACVLORVM .

. ÆTERNITATIS CANDIDATA .

. DIVINITATIS ÆMVLA .

. VRBES MÆNIA .

. ARTES PROPVGNACVLA .

. MORTALES TECTA .

. REGES PALATIA .

. QVI NVLLI DEBET, DEVS IPSE TIBI DEBET TEMPLA .

ARCHITECTVRA.

SI quantum ingenij vim in domibus ædificandis ad commodam mortalium habitationem Architectura oſtendit, tantum mihi artis natura fuiſſet elargita in fabricanda oratione ad eiuſdem commendationem: auderem profecto illud mihi, alijsq; polliceri, quemadmodum illa ædificando munificentiſſimè de hominum genere ſemper merita eſt, ita me pares eidem gratias laudando relaturum. Etenim ſi rerum dicendarum tanquam materies foret conquirenda; hæc, quæ ad ſuorum operum elegantem ſtructuram, vel ipſos montes lacerauit, totius eſſet dux inquiſitionis. ſi res inuentæ in ordinem diſponendæ: hæc, quæ ad vſum accomodat ædificandi deſcriptionem, diſpoſitionis ad perſuadendum appoſitæ exemplar præberet. ſi verborum, & ſententiarum ornamentis illuſtrandæ: hæc eadem, quæ pulchritudinis, ac elegantiæ amiciſſima eſt, in ipſo vſu ornamentorum quis modus retinendus eſſet, doceret. Nam, dum ſolidiſſima ædificiorum iacit fundamenta, quam prima dicendi initia, quam principia narrationis ſolida eſſe debeant, ſuis exemplis magnificenter oſtendit. Porro ipſæ parietum arctiores commiſſuræ quotusquisq; eſt, qui non videat, quam affabrè confirmandi rationem omnem præſcribãt? quod ſi perorationis faſtigium laudationi imponendum

eſt:

eſt : hæc Architectura eadem, vt incipiendæ, ſic perficiendæ orationis tacita foret, locupleſq; magiſtra.

Quamobrem ſi mihi pro dignitate maieſtas, ac ſanctimonia Architecturæ foret exponenda, templum; ſi celſitudo, turris; ſi defenſio, propugnaculum; ſi habitatio, domicilium; ſi dignitas regia, palatium; ſi voluptas, theatrum; ſi magnificentia, columnæ, pyramides obeliſci; ſi vtilitas, ciuitas ampliſſima, rebusque inſtructiſſima omnibus ante oculos vobis eſſet proponenda. Quamquam verbo abuſus cũ. non enim opus eſt, vt hæc quiſpiam proponat, cum eadem in veſte non adumbrata, ſed expreſſa diligenter hæc omnia præſeferat. Nam menſuræ, & inſtrumenta plurima, quibus vtitur illa crebro, vt perſpicacem maxime, ita eandem ſupra cæteras artificioſam intuentibus declarant. quibus enim non vtitur in ſuorum operũ conſtructione, quæ vtitur amuſſi, regula, torno, circino, filo, perpendiculo, inſtrumento quoque ad dirigenda ligna idoneo? merito itaq; Thiaram, ac triplex diadema capiti ſuo imponat, quæ ius diuinæ cunctorum effectiuis, quæ ſapientiæ, quæ diuinæ bonitatis emulatrix, vt illa amanter voluit, valide condidit, prudentiſſime diſpoſuit hunc orbem, ſic ipſa vrbes & domos decreto, cognitione, & imperio fabricatur.

Mentiuntur enim Architecturæ non ætatem modo, ſed etiam genus, qui iuniorem aſſerunt, & ab hyrundinum imitatione originem illius trahunt, cum non alio parente gaudeat, quam Deo, qui principem noſtri generis illam docuit, atque cum ipſo orbe nata ſit.

Quis enim primum Architectos docuit, vt eam partem, cui domus innititur, firmiorem vellent, niſi opifex ille diuinus, qui terram, quam magni huius domicilij fundamentum

damentum ſtatuit, fixam, immobilem, ſuis ponderibus libratam in imo collocauit? quid eoſdem impulit, vt præ omnibus partibus, ipſarum domorum laquearia potiſſimum auro, ebore, argento, gemmis, coloribus exornarent, niſi exemplar eiuſdem artificis, qui illud cæli lacunar tot præclariſſimis luminibus illuſtrauit? Nam quadrata, & circularis figura, quæ duæ ſunt omnium perfectiſſimæ, & fabricandis ædibus opportunæ, altera quidem in cæli rotunditate, altera quatuor in ipſius orbis partibus excellenter delineata eſt. parietes, qui orbem diuiderent, non excitauit opifex ſapientiſſimus, quod eundem, veluti vnam vrbem Deo, hominibus, & cæteris animantibus communem eſſe voluit. feneſtrarum, à quibus domicilia lumen acciperent, rationem, ac vſum præmonſtrauit idem, qui Lunam, ac Solem, illam vt noctu, hunc vero, vt diè ſplendeſceret in cælo accēdit,

Quod ſi vetuſtiſſimæ, nationes lateritias caſas, & potius mapalia fabricatæ narrantur, quam illuſtria domicilia, hoc non tam in Architecturæ ignorationem, quam in illorum temporum modeſtiam, & conſuetudinem referri cupiam. præſertim cum ab orbis infantia primogenitus eorum omnium, qui nati ſunt vrbi à ſe ædificatæ à filio ſuo nomen Enochiam impoſuit. Quid hic duas illas antiquiſſimas columnas in memoriam reuocē, lateritiam alteram aduerſus vim ignis, alteram vero marmoream aduerſus aquarum impetum, & vaſtitatem? quid ſuperbiæ turrim, cuius pœna in magiſtros redijt, qui dum nominis celebritatem admirabiliori opere affectarunt, ignominiam pro gloria retulerunt. Itaq; cum alterius orationem alter non intelligeret diſcedentibus illis in varias regiones, machina, quam cælo æquare deſtina-

ſtinauerant, & omne opus interruptum pependit. Hinc tot, & tam varia profluxere linguarum genera. Hinc illę poetarum fabulæ, quibus montes montibus impoſitos ad cęli expugnationem prodiderunt. quid vero attexam, aut ægiptias Pyramides, aut labyrinthos Thebanum, Creticum, Leuinium, Italicum, aut vrbes vetuſtiſſimæ originis ante diluuium excitatas?

Nobiliſſima proinde Architectura eſt, quæ cum Deo auctore ſit inuenta, eſt etiam antiquiſſima, neque ſolum, ſed abundat multitudine virorum illuſtrium. quid virorum? maximorum Principum, qui ab illa nominis immortalitatem quæſierunt. De tribus enim, quæ cum dicendi, tum intelligendi optimus magiſter Ariſtoteles ad nobilitatem alicuius hominis, familiæ artis, ſeu vrbis hoc eſt extremum.

Omnium enim, quæ ſunt in homine cupiditatum vehementiſſima eſt gloriæ cupiditas non aduentitia, ſed ab ortu indita, ad quam non docti, ſed imbuti ſumus, quam non a maioribus audiuimus, non in libris legimus, non à parentibus accepimus, ſed ab ipſa natura arripuimus, à ratione hauſimus, ab ingenio expreſſimus, vt, ſi noſtrum ab introitu vindicare nomen poſſimus, illud quacunque ratione expediamus. Contenderunt multi armis, plures litteris dimicarunt, ædificijs vero pœnè innumeri ſtuduerunt, vt quando breuem ipſi vitæ curſum haberent, aliquod ſaltem æternitati mouimentum ſuæ virtutis, ac munificentiæ perpetuo duraturum relinquerent. Ex primo genere ſcimus fuiſſe bellicoſiſſimos Reges, Ninum, Cirum, Alexandrũ, Pyrrhum, Themiſtoclem, Romulum, Marium, Scipiones, Anibalem, Pompeum, Cæſarem, alioſque innumerabiles, quos militaris gloria

in

in omnem poſteritatem memorandos tranſmiſit. Nam viri literis pulcherimis eruditi ſuis operibus id ſunt aſſecuti, vt in ipſa viuant morte, poſtque mortem humo ſe tollant, ac temporis victores, æternitatis candidati per omnium hominum ora viuant, volitentque.

Sed quam Imperatorum potiſſimorum, tam literatorum hominum opera, licet inſignia, nunquam tamen ad miraculum excreuere, vt gentium, nationumq; omnium conſenſus, pœnes quem nominum imponendorum poteſtas eſt, ex ijs vllum orbis miraculum appellarit. deinde res fortiter geſtæ à ſummis ducibus in tenebris ſepultæ deliteſcerent, niſi literarum ſplendor illuſtrandis accederet. porro ipſæ literæ tantum leguntur, ſeu, vt verius loquar, tantum intelliguntur ab ijs, qui literas ſciunt. hi vero, ſi cum imperita multitudine conferantur, quis eſt, qui non videat, quam pauciſſimos eſſe?

At quæ ab ædificandi peritia, & magnificentia dimanauit magnitudo famæ tanta eſt, vt Architectura miraculorum parens iure dici poſſit. cuius enim artis tu mihi miraculum oſtendas præter illa ſeptem, quæ Architecturæ ingenioſi partus extitere? Admiramur Semiramidem inter fœminas munificentiſſimam; non admiraremur, niſi Babiloniæ muros, tam ingentes fabricandos curaſſet. Aſiam terris omnibus antecellere, non tam vbertas annonæ, magnitudo paſtionis, copia rerum, cum earum, quæ importantur, tum illarum, quæ exportantur, demonſtrat, quam Dianæ Epheſinæ templum à regibus opulentiſſimis per tot annos maximis impenſis extructũ, perfectumque. Nam Rhodon clariſſimam toto Orbe reddidit Solis Coloſſus, non vt arbitrantur plures, quo-

tidianus eiuſdem adſpectus. Etenim vt ægyptias Pyramides omittam, An Mauſolum noſceremus, an Cyrum, niſi illum quidem ſepulchri ab amore Artemiſię ædificati ſuperbia, hunc vero magnificentia domus prætioſiſſimis lapidibus auro illigatis à Memnone extructæ poſteris euulgaſſent? quid enim? extuliſſet caput Roma ſupra nationes omnes hac etiam fabricandi virtute, niſi Capitolium templorũ. omnium pulcherimum, & ampliſſimum excitaſſet? mihi ne Salomon quidem vlla re tantum ſibi decus videtur comparaſſe, quantum celeberimi ipſius templi fabrica, quod ſiue auctoris opulentiſſimam ſapientiam; ſiue operis caſtiſſimum, eundemq; pleniſſimum religionis, & ſanctimoniæ finem; ſiue lapidum, & rerum omnium, ex quibus compactum, dignitatem, & pretium; ſiue auri, argentique talenta in eius ornamentum erogata; ſiue diſpoſitionem, & formam conſideres, minime vereor, quin cum eruditiſſimis, ſanctiſſimiſque viris miraculum miraculorum eius generis appelles.

Hic me templum Alexandrinum admonet, vt in rerũ admirandarum enumeratione ſe non prætercam. Quamquam enim multis templis collatum, cum gigantibus conferri Pygmeus videatur, tamen ſe miraculum exiſtimat, non ob magnitudinem, ſed ob illam, qua Deus illud prouexit, admirabilem rationem.

An non miraculum iſtud eſt templum, quod à religioſis pœne egenis, in tanta loci celebritate, vbi domorum emptarum caritas incredibilis, in his vero temporum anguſtijs, in quibus ratio ipſa victus difficillima, tanta magnitudine, ſtructura, columnarum, & marmoris varietate, ſine alio præſidio, quã diuinæ liberalitatis,

&

& hominum piorum ſpe cæptum, euectum, iam pœne perfectum eſt?

Eſt igitur Mediolani regio in ipſo pœne vobis medio ſita, à Zebedeo iudice olim huius regionis Zebediam etiam nunc appellant. in hac ſub Alexandri Thebanæ legionis Signiferi, & Martyris inuictiſſimi nomine ſpei ſuæ vexillum Clerici Regulares S. Pauli erexere. Itaq; à partu Virginis anno ſupra milleſimũ ſexcẽteſimo ſecũdo à Federico Cardinali Borromeo, Mediolanẽſi Archiepiſcopo impetrarunt, vt in fundamentum templi primus lapidem mitteret. fecit pro ſua beneuolentia humaniſſimus Præſul, ac celebri die illuſtrium virorum ſtipatus corona fabricæ initium dedit.

Cernas nunc ſolidiſſimis inixum fundamẽtis templum exurgere, parietibus compactum ſatis, & latis, & firmis. materies enim pœne omnis delecta eſt. forma templi quadra prorſus foret, ni verſus chorum ſe paullo longius extenderet. Qui enim huius deſcriptionem architectatus eſt, maluit, vt pedum expers potius, quam acephalon eſſet. Itaq; maius altare tanquam caput templi conſtituit, proximum ſpatium, velut eiuſdem collum, Hemispherium in medio tanquam vmbilicum, & ventrem: hinc, inde duas humiliores partes veluti brachia, quibus magnum hoc corpus ad excipiendos, emittendosq; homines commode vteretur.

Aræ nouem, non tam Muſis ſacer numerus, quam beatiſſimarum mentium ordinibus. ex ijs nunc quidem ſacellum, quod in fronte læuam occupat, Marliani liberalitate conſtructum, & ornatum eſt. Alterum, quod huic oppoſitum dextram ſibi arripuit, Auguſtiſſimæ Euchariſtiæ Societati ornandum ſeruatur. Nam huic vi-

cinum gloriatur ſe par fratrum inueniſſe, cui par ſimile, aut etiam ſecundum haud poteſt inueniri, quorum pietatis, & beneficentiæ æternum ſit poſteritati monimentum. Extremum huius dextræ partis ſacellum in Auctorem incidit eiuſdem cognominis, cuius metallo frondenti marmoreum ſplendeſcit. tanta eſt Saccorum in nos liberalitas. medium & amplum, quemadmodum maius, & ab altera extremum parte, ſuſpenſa cupiditate expectant, vt hominum pijſſimorum beneficentia decorentur. Etenim quæ duo proxima ſuperſunt, quod anguſtius eſt, ciuiles ac munificos in ſe Cittadinæ familiæ viros expertum eſt. Grandius vero Marchioniſſæ Cuſanæ pietatem, & munificentiam ſingularem. Nihil hic de ornamentis ſingulorum. nam vnumquodque ſuum caput expoſceret. Marmor varium, elegans, copioſum. Sed cum materia ars decertat. ſecuit, intexuit, expoliuit, vt in ea varietate admirabili luſiſſe ſecum natura videatur. columnæ varijs maculis nobiles, vbi tantum binæ, vbi etiam quatuor faſtigium ſuſtinent ex lapidibus decorum. Simulachra ex marmore, excellentesque tabulæ cumulant ornatũ. Hemiſphericam breuis amphiteatri formam habet. Maieſtatem, & pulchritudinem octo augent ingentes columnæ in numerũ diſpoſitę, teretes ad vnguẽ expolitæ, quibus totidem ſupra reſpondent luminis ianitrices feneſtræ, Baſes infra ornamentis ditiſſimæ. fornicem magnis arcubus innixam, cæptam videmus, nondum perfectam, quemadmodum interrupta pendet facies templi, tribus portis ingredientibus ne dum apertè patens. cum aditum occupantes domus à fundamentis exciſæ fuerint, tunc platea nobilis, & ingens eſto.

Sed

Sed quoniam nunc eatenus datur exire, noſtra, ſi lubet, ab hoc templo iam egrediatur oratio, reuerſura aliquando, & idem laudatur, acum perfectum, abſolutumq; fuerit.

Interim Architectura ſcientias, & artes hac Bibliotheca concluſas alloquitur. quæ vos, inquit, ſorores premit cura? quæ loci & cordis anguſtiæ circumquaque vos vrgent? quis vt olim Herodotus Muſas, ita vos breui cubiculo incluſit? non iſthæc veſtra eſt aula, ſed caula, hoſpitium, non domicilium, non patria, ſed regio externa. erit, erit, cum ego eius viri imperio, qui vos huc adduxit, templum ponam, in quo pro maieſtate habitetis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA V. EMANUELE

. ENARRATRIX RERVM GESTARVM FIDA :

. OMNIVM EXPLORATRIX TEMPORVM .

. CONTEMPLATRIX LABENTIS ,

. PRÆTERRITI NVNTIA .

. FVTVRI PROVIDA .

. MAGISTRA VITÆ .

. VITA MEMORIÆ .

. SPECVLVM ETICÆ .

. OECONOMICÆ PERSPICILLVM .

. THEATRVM POLITICÆ .

. QVISQVIS ALIENIS CASIBVS ERVDIRI VITAM OPTAT.

. VERITATIS SYBILLAM HANC LEGENDO CONSVLAT .

HISTORIA.

CVM vero verius hoc ſit, veritatem eſſe Hiſtoriæ vitam, & animam : quid eſt, quod is, qui eiuſdem Iconem Symbolicam excogitauit, non tàm veram, quàm fictitiam, & chymericam illius ſpeciem legentium, intuentiumque oculis ſubiecit? video enim virginem tria præ ſe ferentem ora, tres altera manu claues gerentem, altera vero menſuram, & regulam; prementem dextro pede ſphęram orbis; ipſius autem habitum omnem neque nimis comptum, neque tamen inornatum, ſed aurea quadam mediocritate decorum. Latonæ filiam accepimus è fabulis triformem à poetis habitam, dictamque, cum in cęlo ſplendeſceret, Lunam; cum arcu, & ſagittis inſtructa venaretur in Syluis, Dianam; cum vero ſub terras ageret, ſerperetque per inferos, Proſerpinam appellatam fuiſſe. & hæc poetarum mentiendi facultas libera. ſed alias in hiſtoria ſeruandas leges, alias in poemate homines eruditiſſimi ſemper iudicarunt. in illa enim ad veritatem omnia referuntur, in hoc pleraque ad delectationem. quamquam, niſi Tullium in re clara mentiri exiſtimemus, & apud Herodotum patrem hiſtoriæ, & apud Theopompum ſunt innumerabiles fabulæ. nam res geſtas, quæ arcanum in ſe aliquod continerent, fabulas à Platone ob allegoriam nuncupatas doctiſſimus

eiuſdem

eiuſdem interpres Marſilius Ficinus apertiſſime docuit. quamobrem ſic ſtatuo hiſtoriarum conditorem in rebus exponendis integerrimum veritatis ſacerdotem eſſe debere: eum porrò, qui naturam hiſtoriæ tamquam in imagine exprimendam ſuſcepit, non modo liberum eſſe, verum etiam, ſi poetica Icone id efficiat, rectè facere. non enim eſt rei geſtæ, ſed potius expoſitio naturæ, quæ aliquando tàm diues ſolet eſſe, vt quemadmodum neque vna cogitatione intelligi, neque vno verbo poteſt explicari, ita neque vno vultu ſatis valeat Symbolicè ſpectatoribus oſtendi. quod ſi Ianum veteres bifrontem exiſtimarunt, ſeu quod pacis, belliquè præſes eſſet; ſeu quod duo tempora, inter ſe diuerſa maximè, & ante, & poſt aquarum diluuium vidiſſet; ſeu quod nationes ſuæ dominationi ſubiectas prudentiſſimè regeret: quid cauſæ afferri poteſt, cur tres hiſtoriæ vultus concedi non poſſint, ac debeant, quæ res præteritas ita narrat, vt præſentes doceat, & conſulat, proſpiciatque rebus futuris? quæ eſt lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitę: quæ, cum per intimas ſerpit hominum cogitationes, & oculta eorumdem conſilia inquirit, Proſerpina; cum ex coniecturis, & ſignis tamquam e veſtigijs ſubodoratur, & perſequitur facta, donec cognitione aſſequatur, Diana; cum eadem ex ignorationis caligine tamquam nocte obſcuriſſima ſuo ſplendore vindicat, atque omni hominum generi ſuo in theatro ſpectanda proponit, Luna e cęlo ſplendens dici poteſt.

Claues autem inferorum Numini olim tributas ſcimus, quod exiſtimaretur immenſi illius ærarij, quod in ipſis terræ viſceribus natura abdidit, diſtributor, ac cuſtos eſſe. ſed vt illud fictum, ita hoc factum, vt hiſtoria, &

tempo-

& temporum,& locorum, & rerum omnium claues haberet. quod enim aliud eſt munus clauium, quàm vt pro varia rerum opportunitate claudant, recludanue? optima igitur clauis, quæ dierum, annorum,temporum ſeriem tàm clare,& diſtincte explicat, vt omnem antiquitatem videatur reſerare, Chronologia eſt. optima clauis, quæ locorum ſitus, interualla, adſpectus ita explanat, vt ad ea contemplanda non tàm animum, quàm oculos admittat, Geographia eſt. optima clauis, quæ res geſtas ſtylo ita recludit, vt perſonam, cauſam, locum, tempus, modum, inſtrumentum ſua in narratione includat,& communi nomine appellatur, Hiſtoria eſt.

Sed quid Chronologiam,Geographiam,& Hiſtoriam tres eſſe claues autumo, cum hæc poſtrema tres præ ſe ferat ſola? etenim, quæ primum res à priuatis hominibus geſtas: deinde Regum,& Rerum publicarum exempla: poſtremo res ſacras,& diuinas mortalibus recludit, huic quiſpiam adeſſe neget tres claues, quibus hi tres ordines rerum explicentur? ego, tantum abeſt, vt has abeſſe illi putem, vt aureas, & in aperiendo ſingulares exiſtimem. viuendi rationem à ſanctiſſimis, ſapientiſſimisque viris à noſtræ ætatis memoria remotiſſimè ſeruatam inſpeximus: caruiſſemus tàm vtili magiſterio, niſi prima nos clauis admiſiſſet in hanc primam,& ingentem huius Reginæ porticum, in qua tamquam pulcherimæ tabulæ optimo lumine conſtitutæ illuſtrium hominum res geſtæ conſpiciuntur. Rerumpublicarum, & Imperiorum ætates ſingulas, ortum, progreſſum, ardorem, robuſtam maturitatem, ſenectam, occaſum nemo iam pœne ignorat: quis eſt tandem, qui ſciret, niſi alteram porticum altera clauis mortalium generi patefaceret,

oſtenderetque, quemadmodum dominandi libido, & vis in Aſſyriorum Regis Nini corde primū exorta, creuerit apud Medos, in Perſide adoleuerit, viguerit apud Macedones & Græcos, inde ad Romanos iter flexerit, conualueritque apud illos validius, quàm apud vllam vnquam nationem, poſtremo ibi etiam decoxerit; ac ſub varijs Principibus diuerſarum gentium lacertos mouerit, nunc in Gallia, modò in Germania, & proximis retro lapſis temporibus apud Hiſpanos quodammodo depoſita ſenectute refloruerit. perfacile enim, & iucundum eſt maximè, hac in porticu vna pœne oculorum conuerſione præteritas ætates, ſimulq; res in illis geſtas intueri. nam hic Ninum cernas magnitudinem quæſitæ dominationis continua poſſeſſione firmantem: illic videas Arbactum poſt occiſum Sardanapalum Imperium ad Medos transferentem. verte te ad hanc partem. occurit Cyrus, primum vitis Aſiam obumbrantis augurio ad regnū euectus, dein feris expoſitus, & à cane fęmina mirabiliter ſeruatus, tum victor auitæ dominationis, ac Perſicæ fundator, poſtremo à Tomyri Scytharum Regina, quibus eius filium occiderat, appetitus inſidijs, captus interfectusque. verte te nunc ad alteram. intuere belli fulmen Alexandrum incredibili celeritate, Græcia perdomita, Orientem ſubiugare. perge modo lector, perge, Romanorum, aliarumque Rerumpublicarum exordia his in tabulis diligenter expreſſa contemplare. nam me in altiorem, diuinioremque porticum, in qua res à Deo conditæ, ac perfectæ cernuntur, tertia demum claui intromittit hiſtoria. ſcilicet illud nobis acumen ingenij, & ſagacitas eſt, vt quò neque ſuis votis adſpirare licuit ingenioſiſſimis philoſophis, eò nos ſumma contenderemus

facilitate,

facilitate, pari felicitate perueniremus. Plato, Ariſtoteles, excellentesq; alij viri diuinorum operum ſeriem prorſus ignorarunt; nos enimuero pro noſtrorum ingeniorum præſtantia molitionem,& initium orbis, diſpoſitionem,& formam eiuſdem, ſalutem illi diuinitus allatam, cæteraque reparationis noſtræ arcana repente nouiſſemus? ò Ianitrix cæleſtis,ò narratrix rerum diuinarum neq; recludere, neque has fores adamantinas effringere ſuo ingenio quiſpiam potuiſſet, niſi tu clauem diuinam Moyſi conceſiſſes, quibus & illas ſibi, & vniuerſo hominum generi liberaliter aperiret.

Intelligo multiplicem, fœcundamque eſſe harum clauium ſignificationem. quamobrem Hiſtoria,cum priuati hominis vitam erudiat,non tàm preceptis, quàm exemplis,Clauis Etica;cum patrem familias ad rectam domus adminiſtrationẽ informet,Clauis Oeconomica; cũ Principem ad imperium, conſulem ad Reipublicæ clauum regendum inſtituat, Clauis Politica haud incongruè poteſt nominari.

Niſi forte tres animi virtutes, quæ Hiſtoriarum lectione aperiuntur, harum numero clauium adumbrari quiſpiam vehementius contendat. recluditur enim memoria, dum antiquarum rerum narratio legitur, & in omnem vetuſtatem vltrò extenditur. recluditur intelligendi vis, dum factorum, dictorumque aliorum notitia comparatur; recluditur voluntas,& in amorem boni excitatur, cum in omni æuo recte agendi viuas leges ſibi propoſitas intuetur.

Iam vero temporis triplex diſcrimen,etſi triplici vultu expreſſum diximus, quid tamen impedit, vt ſub triplici claue intelligamus? etenim quod tanquam incre-

dibile dici videtur, hoc in hiſtoria veriſſimum inuenitur, facultatem hanc, quæ vnicum tempus reſpiceret, aliorum etiam perfectiſſimam notitiã adferre. ipſa enim rerum geſtarum explicatio, quaſi æmula æternitatis, quæ cum vna ſit, minimeque diuiſa, omnibus ſimul temporibus præſens exiſtit; ita præteriti temporis res demonſtrat, vt res præſentis, quæ aguntur, ſtatum recludat, aperiatque rationem earum, quas impoſterum agi, & omitti debere vero eſt proximum.

Eant modo equites imperatorij, glorientur, vt ijſdem lubet, claui aurea ſe à Cæſare donâtos. nobiliores enim, ac longè ad omnem ingreſſum vtiliores ſunt, quas hiſtoria claues elargitur, quibus non aula vnius Imperatoris, ſed totus orbis recluditur.

Verum clauibus adijcitur metiẽdi regula, varijs ſpatijs interpuncta; primum vt qui hiſtorias ſcribunt, intelligant veritati omnia commenſuranda eſſe. ne veſtigijs inſiſtant Xenophontis, qui in ſua Cyropedia non tàm Cyri vitam abſoluit, quàm optimi Principis imaginem effinxit. res ita ſcribantur, quemadmodum re vera geſtæ ſunt. non enim hiſtoricus, aut probabilibus coniecturis duci, vt oratores conſueuere, aut veri debet ſimilitudinem ſequi, vt ſolent poetæ, verum ſimplicẽ, nudamq; in omnibus veritatem. conſentiat locus, modus congruat, non diſſentiat tempus, actio minimè repugnet, operi perſona reſpondeat, non excedat finis, cum rebus alijs ſeruent auxilia concordiam. quapropter maximè decet, vt qui res alienas literis proſequuntur, ab omni ſint odio, & ab amore vacui. ſiquidem hæ duæ peſtes ſunt, quæ regulam veritatis obliquant, vt narratio

quidem

quidem illuſtris, ac ornata, non tamen verè appellari poſſit hiſtoria. ita enim res minuunt, amplificantque pro arbitrio, vt fictæ ab ipſis, non ab alijs factæ videantur.

Adiungitur deinde clauibus illam ob cauſam regula, ne putarent, qui hiſtoriam legunt, in ſola lectione totius ſummam eruditionis ſitam eſſe; ſed illam tãquam actionum ſuarum menſuram ſemper adhiberent. cum enim è cauſarum ſimilitudine effectuum ſimilitudo naſcatur, idcircò res præteritus, & à noſtra memoria remotas legimus, vt ex illarum cognitione metiri noſtras, & quas nunc agimus, & quas impoſterum agendas præuidemus, alienis exemplis eruditi perdiſcamus. hoc enim practicum eſt vitæ magiſterium, quod hiſtoria profitetur.

Quæ mediocri ornatu veſtium contenta negligentiam quamdam diligentem, & diligentiam quamdam negligentem oſtendit, qua ſe à ſuis parentibus ornari cupit. paris enim videtur peniculi, ſi aut nimio verborum, & ſententiarum ornatu fuces; aut aſpera, inculta, horrida, ſalebroſa oratione à rebus cognoſcendis lectorem deterreas. qui enim res geſtas literis mandat, ita vt nulla ſuauitate ad legendum alliciat, & otio abutitur intemperanter, & literis: qui vero eaſdem ita exornat, vt hiſtoria procax fœmina, non grauis matrona videatur, hic præterquam laſciuientis ingenij quod ſibi notam acquirit, à legibus etiam honeſtiſſimis exornandæ veritatis diſcedit.

Quamobrem prima hiſtoriæ virtus, eſt veritas: altera, expoſitio: poſtrema, iudicium. veritas vt narretur res, quemadmodum geſta eſt, poſcit: expoſitio deſiderat, vt rerum naturæ genus orationis inſeruiat: iudicij

munus eſt, vt ex omnibus deligatur argumentum dignum memoria, dignum luce, dignum vita.

Illud autem huiuſmodi eſſe, nemo eſt qui dubitet,
quod cum in ſe ſit graue, cum legentium
vtilitate delectationem
admiſcet.

ERV-

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

.ANTIQVITATIS INGENIOSISSIMA SCRVTATRIX.

. RERVM SAGAX VENATRIX ABDITARVM .

. MARMORVM FAX VETVSTISSIMORVM .

. LEGENDI AMICA, CVPIDIOR SCRIBENDI .

. COS INGENII , ET LIMA .

. OBSTETRIX ARTIS .

. NVTRIX IMITATIONIS .

. EXERCITATIONIS CORROBORATRIX .

. EXACVTRIX STYLI .

. INTERPRES AVCTORVM .

. LVMEN VOLVMINVM .

ÆRARII LITERARII PRÆSES ERVDITIO .

. NI LIBERALIBVS DISCIPLINIS .

. SVA PRÆIRET LVCERNA .

. EXCÆCATO CYCLOPE CÆCIOR .

. IPSA FORET ENCYCLOPÆDIA .

ERVDITIO.

EXTREMVM hunc etiam mihi laborem ſcribendi concede; Muſarum, quæ in hac Bibliotheca Alexandrina reſidēt, Apollo Præſes, vt pauca eruditioni ſcribam, eruditioni, quæ ſua licet modeſtia extremam huius loci ſedem occuparit, nulli tamen ſcientiarum, & artium aut ſuauitate, aut vtilitate, aut etiam honeſtate ſecunda eſt. Quis enim eſt, qui niſi ſit ita rudis, vt marmoreus, atque è ſaxo ſemiſculptus, aut duro dolatus è robore, ac male complanatus videatur, ſuum eruditioni tributum laudis perſoluendum neget? cum hæc ipſa ſit, quæ legendi, ſcribendi, elucubrandi aſſiduo vſu ad notitiam linguarum literarumq; omnium non obſcuram, ſed illuſtrem; reconditam in Muſarum adytis, non è triuio petitam; non vulgarem, ſed potius excellentem homines erudiat. Quod ſi vim ipſam verbi ſpectemus, quid eſt aliud erudire, quam è rudibus, læues; politos, ex impolitis animos efficere? qua in re marmorariæ, & metallicæ arti ſimillima eruditio eſt. quemadmodum enim hæ duæ artes ingenioſiſſimæ ſunt ad venas lapidum, & metallorū indagandas; vbi detexerint, laborioſiſſimæ ad eaſdem fodiendas, & extrahendas; cum ad manus illæ peruenerint, ſolertiſſimæ ad illas purgandas, ac expoliendas: ita profectò dici non poteſt, quantum ingenij adhibeat

eruditio

eruditio in rerum pulcherrimarum inueſtigatione; in explicatione quantum laboris; quantum in earundem laude,& ornamento ſolertiæ.

Vtrum enim vultis in tanta librorum varietate, & copia, eruditionem ingenioſam eſſe,an ſtupidam? laborioſam, dum calamo armatam exerit manũ, an otioſam? ſolertem,lucernæ & elucubrationum amiciſſimam, an verò pigram & deſidem? Si ſtupidam, ſi otioſam, ſi pigram: ò eruditionis vmbratilis ſplendor, decus vanum, inutilis gloria, ò Iuſti lipſij eruditorum hominum facile Principis iniuſtè lapſos labores. O Angeli Politiani aliorumq; Criticorum inane ſtudium. nullum enim legendo,ſcribendo nullum, nullum peruigilando fructum retuliſtis alium, quam vt in albo ſtupidorum,deſidum,& otioſorum hominum ſcriberemini.

Sin vobis immenſa quidem librorum multitudo, & diſcrimen,ingenium; calamus vero laborem; diligentiam autem in eruditione lucerna ſignificet. O ſcientiarum ingenioſima eruditio,quæ non vt aliæ vnam,aut alteram auctorum claſſem peruolutas; ſed omnes voluminum claſſes,& ordines præ manibus ſemper habes. ò laborioſiſſima facultatum, quæ nunquam à ſcribendo manum remoues. ò liberalium artium ſolertiſſima,quam non minus iuuat nocturnis chartis impalleſcere, quàm pudeat antelucanis vigilijs à fabris aliquando ſuperari.

Et quidem qui ex omnibus inſtrumentorum ordinibus, quæ ad literarios labores neceſſaria ſunt, preſtantiſſima delegit, is planè naturam eruditionis introſpexit. intellexit enim vir eruditiſſimus, & alta quadam mente præditus ab eo ſolum ſperari, & haberi poſſe huius dignitatem nominis, cui multa,& accurata lectio

eſſet

eſſet amica; aſſidua ſcriptio familiaris; nocturna elucubratio domeſtica. Sunt enim ei homini, qui vere cupiat erudiri non multi libri, ſed pęnè omnes legendi, vt ex omnibus deligat, quod opportunius ſuis tẽporibus, & rebus exiſtimat. Vt autem hoc ſibi facilius omnes perſuadeant, hac potiſſimum ratione contendo. Sic enim ſtatuo eum locum inter nobiliſſimas artes eruditioni concedendum, quem inter ſenſus corporis philoſophi tribuũt illi ſenſui, quem appellant communem. Ergo paſcuntur oculi rerũ pulcherrimarum adſpectu; concentus, & harmonia incredibiliter aures delectant; palatum trahitur voluptate ciborum, ſuauitate odorum nares alliciuntur, tangendi vis, quàm aſperitatẽ refugit, tàm ſequitur corporum lenitatem. ex ijs tamen nullus eſt, qui alienum in regnum, ac dominationem irrumpat. ſenſus tantum communis, tanquam honorarius arbiter, & Iudex à natura conſtitutus, quæ ſinguli noſcunt ſenſus, ea vnus omnia perfectiſſimè. cognoſcit, ac inter ſe diſcernit. Quid? ſacrarum literarum oracula cælo demiſſa cupis intelligere? expoſitores illarum ſanctiſſimi, doctiſſimiq; interpretes legendi. Excellere in illa ſeueriori Theologia vnum, & ſimplex votum eſt? Vacandum lectioni grauiſſimorum Theologorũ. Legum perdiſcendarũ cupiditas inuaſit? Nunquam è manu Iuriſperitorum libri, nunquam codices deponendi. Amores in te ſuos philoſophia vehementiſſimos excitauit? Audiendus Plato, & Ariſtoteli prebendę aures, cum omni philoſophorum ſchola nocte pariter, ac die colloquendum. Deniq; ſingularũ artium profeſſores ſuos ſinguli habẽt auctores, & libros, quos volutent, ac ſequãtur. Eruditio, quæ ſecreta ignoratione omni rerum omnium cumulatam notitiam amplectitur, nullum auctorum, ac

librorum

librorum genus ad ſui perfectionem non deſiderat.

Verum lectio, niſi ſcriptio accedat, ſi non omnino inutilis, certè non ita, quemadmodum ſociata eruditionem amanti ſalutaris. An exemplis hominum eruditiſſimorũ præſertim vero Plinij Secundi, quem ego a natura fabricatum puto ad ſuas ipſius diuitias oſtentandas, non poſſumus demonſtrare? Hunc accepimus ſtudioſum adeò legendi fuiſſe, vt diceret nullum eſſe librum tam malum, vt non aliqua ex parte prodeſſet. Temporis vero ita parcum, ne dicam auarum, vt ferè ſemper, aut legeret, aut legentem audiret. cum ſemel Caium Plinium nepotem ambulantem inueniſſet, ſic eum allocutus fertur, poteras has horas non perdere? perire enim omne tẽpus arbitrabatur, quod ſtudijs non impertiretur. quod maius argumentum huius laudabilis auaritiæ? lectorem quidam ex amicis coegerat, vt iam lecta repeteret. Perſenſit vir ſagaciſſimus, non idcirco retardatum lectorem, quia non intellexiſſet, atq; hac illum obiurgatione increpuit, intellexeras, inquit, cur ergo reuocabas? Decem amplius verſus hac tua interpellatione perdidimus. Audi nihilominus, diligenterque perpende, quid nepos eius de illo ſcriptum reliquerit; liber legebatur, adnotabat, excerpebatq;. Nihil enim vnquam legit, quod non excerperet.

O exemplum imitatione digniſſimum. Sunt enim libri velut agri, in quibus vernant verborum pulcherrimi flores, ſententiarum optimæ fruges. Qui legunt, nihil autem excerpunt, ij Muſarum hortos luſtrant, nihil inde, aut parum exportant.

Quod ſi cum legendi exercitatione vſum ſcribẽdi cõferas, hunc multò vtiliorem illa, & ad conſequendam eruditionem longè ſecuriorem reperias. lectione res ipſas

tanquam

tanquam feras in voluminum latibulis deliteſcentes perſequimur, aſſequimur ſcriptione. lectio ſpectatores alienarum cogitationum: ſcriptio poſſeſſores, & dominos efficit. inquirit lectio, ſcriptio acquirit. parat illa, hæc tuetur. illa metit, hæc colligit. illa ærarium memoriæ complet, hæc ſuorum characterum vinculis illigatas res inuentas tenet. vagatur illa: hæc ſedet. exploratrix, & inuentrix lectio, ſcriptio victrix & conſeruatrix. Deniq; ſic opinor cum Pytagora Mundum hunc mercatum eſſe, in quo Dij ſuas artes ſinguli vendendas expoſuere. Oratoriam Mercurius, Apollo vim Poeticam, Mars artem militarem, Pallas liberales diſciplinas, Iuppiter regna. Ingreditur mercatum hunc Eruditio, & optimè conſcia non auro, ſed labore comparari hæc omnia, laborioſiſſimas ſecum ducit ancillas, lectionem, & ſcriptionem, quarum illa experitur, & probat merces, num bonæ ſint, hæc verò emptas ab omni temporis iniuria diutiſſimè ſeruat. Atq; vt latinè iam loquar, non oratoriè; idem ego ſic exiſtimo in omnibus eruditiſſimis hominibus probari verũ id, quod Caietanus illuſtriſſimi ordinis clariſſimũ lumen de ſe ipſo dictitabat, Calamus me fecit. calamus enim ingenium acuit, ſtylum fingit, iuditium perficit. calamo memoria fouetur, illuſtratur diſpoſitio, actio omnis decoratur. quod equiti præſidium affert equus, quod gladius militi, quod pictori penicillus, id erudito homini præſtat in arena literaria calamus.

Sed antelucanum tempus muſis gratiſſimum eſſe, & ſtudijs maximè opportunũ audio ab omnibus prædicari. Plato enim, vbi primum lucere ceperit, iuuentutem ad vigilias, & ad omnem vitæ, ac offitij rationem erudiri precepit. ſuffragatur naturæ Genius, Ariſtoteles, qui

matutinæ

INDEX
Liberalium Diſciplinarum, quarum Icones Symbolicæ, hoc in libello explicantur.

DOCTRINA SYMBOLICA.

Omnium ſcientiarum, & artium antiquiſſima. fol. 1.
Vtiliſſima ad omnium rerum explicationem.
Imitatrix diuinarum perfectionũ.
Speculum elegans virtutum, & ſcientiarum.
Vſitatiſſima, apud AEgyptios, & Græcos.
Amiciſſima ſenſibus.

NVMERVS ipſarum à fine perfecto Religioſę vitę deſumptus.

SACRA SCRIPTVRA.

Antiquiſſima. fol. 13.
Vtiliſſima.
Digniſſima omnium.
Virgini ſpartanæ ſimillima.
Venere caſtior, & pulcrior.
Pallade ſapientior.
Veritatis & Mater, & Filia Imperatrix omnium diſciplinarum.
Numinis Filia.
Per columbam adumbrata.
Beatitudinis reſeratrix.
Cynnoſura nauigationis litterariæ.
Documentorum ſalutarium ditiſſima officina.
Omnibus erudiẽdis accomodata.
Emblematis rerum pulcherrimarum expreſſa.
Cœli omnium ſupremi.
Saturni.
Iouis.
Martis.
Solis.
Heſperi.
Mercurij.
Lunæ.
Ignis.
Aeris.
Oceani.
Terræ.
Rhedæ.
Aulæ.

SACRA THEOLOGIA. fol. 23.

Scripturæ ſacræ filia.
Diſcipula.
Serua.
Neceſſaria, cum diuinarum, tum humanarum litterarum perfectioni.
Nauigationis ſacræ Cinnoſura.
Tabula.
Nauta.
Annona.
Magnes Cæleſtis.
Victoriæ Nauis, & illius Chriſtophori Columbi Victrix.
Rebellium ſcientiarum tanquam ancillu-

ancillularum domitrix.
Dux certior, tutior, facilior ad ſcientias comparandas.
Regina cui præſto adſunt omnes liberales diſciplinæ.
Cæleſtis Imperij conſiliaria.
Hæreſis, tamquam Hydræ debellatrix.

LEX CANONICA. fol.35.

Soror legis ciuilis.
Deſcriptio eiuſdem.
Ratio diuina fons omnium legũ.
Legis canonicæ tres fontes ius diuinum, conſuetudo, cõſtitutio.
Argumenta legis Canonicæ, claues, & enſes.
Pontifices Canonum auctores.
Clauis, & gladij comparatio.
Clauis, & gladius Dauidis legis canonicæ inſignia.
Clauium ſacrarum admiranda.
Gladiorum ſacrorũ finis, ac vſus.
Lex Canonicæ ad præmium facilis, ad pœnam difficilis.

LEX CIVILIS. fol.43.

Ciuitatum Architecta.
Lanci, & luci perſimilis.
Perſonarum, rerum, locorum temporum ſapientiſſima diſtributrix.
Legum latores varij.
Imperiorum, & omnium gubernationum adminiſtra.

PHILOSOPHIA NATVR. fo.51.

Comparatur ſpecui, puteo, Cerbero, Feræ, Dianæ, Aquilæ.
Naturæ fines omnes complectitur
Inuentio, & diſciplina geminæ quaſi alæ.
Orbis quaſi vnius vrbis cenſuram exercet.
Sigillo litterario, quod aperiri vix poteſt ab Ariſtotele obſignata.
Dicteriorum ſcopus.
Vtilitatis ipſius.

PHILOSOPHIA MORALIS. f.57

Diuinorum Beneficium prçcellẽs.
Eticæ, OEconomicæ, Politicæ mater.
Gubernatrix omnium dignitatũ.
Sapientum ſenatus. de laudibus philoſophiæ moralis.
Socrati viſa Numinis vitæ ſimillima.
Platoni Regnorum Adminiſtra.
Senecæ mater optimorum conſiliorum.
Epicteto frenatrix, & moderatrix humanarum mentium.
Plutarco Dea, Imperiorum elargitrix, morum norma, mentium Regina.
Multis, vitiorum expultrix.
Alijs reſeratrix fontium iuris.

MEDICINA. fol.65.

Origo illius. Inuentio. AEſtimatio, Vtilitas. Honos, Suauitas, Cauſæ, effecta, ſimilitudines exempla.
Romæ nunc ciuis, modo exul.
Adriano Cæſari, modo amica, modo inimica.
Corporis humani ſtructura admirabilis.
Compendium orbis.
Liberalitas naturæ in medicamẽtorum procreatione.
Aues medicorum magiſtræ.

CHI-

CHIRVRGIA. fol.71.

Inuentores.
Vtilitas.
Corpus hominis horologio comparatum.
In compendium mittit artes omnes, quæ manibus exercentur.

ELOQVENTIA. fol.77.

Suæmet laudationis parens ingenioſa.
Dianæ, Ariadnæ, Floræ, Memnoſinæ, Mineruæ comparatur.
Genealogia eiuſdem, Parens eloquentiæ Deus mater eiuſdem Natura, obſtetrix in alijs inuentio propria, in alijs alieni magiſterij diligentia.
Nutrix, Exercitatio: Duces, Ars, & Imitatio: ſoror, Dialectica.
Comites, Poeſis, & Hiſtoria.
Ancillæ, omnes artes reliquæ: Reginæ fœderatæ, Philoſophia naturalis, & moralis.
Iuris prudentia, Mathematica, & Theologia.
Miniſtri, Ariſtoteles, & Tullius: Sponſus, Immortalis hominis animus.
Dos, virilis ornamentorũ mũdus.
Partus, orationes variæ in triplici cauſarum genere.
Pulcrior Rachele.
Fœcundior Lia.
Regni ipſius amplitudo.
Vis immenſa.
Aceruus omnium pęne facultatũ.
Excitatrix affectuum.
Pulcritudo, Flores.
Caducæo Mercurij comparata.

POESIS. fol.91.

Deſcriptio eiuſdem.
Lauro comparata, & Soli.
Origo vtilitas, & effecta.
Amatrix decori.
Muſarum Comes, & Adminiſtra.
Picturæ AEmulatrix.
Poetarum Aula.
Eiuſdem Prodigia.
Authores præcipui.
Fines, Delectatio, & vtilitas.
Cycno, & Terræ collata.

ASTRONOMIA. fol.99.

Aſtronomi Icaro, & Prometheo ſimiles.
Duæ nationes inter ſe contrariæ Aſtronomorum, & Aſtrolog.
Aſtronomia, & Aſtrologia cõparantur.
Vtilitas elegantiæ, & ſuauitas eiuſdem.
Sphæra Archimedis, & Hiſpaniarum Regis.
Neſtorei Scyphi deſcriptio.

GEOGRAPHIA. fol.107.

Munera ipſius.
Philoſophi eiuſdem ſtudioſi.
Tabularum Geographicarum, & Globorum vtilitas.
Peregrinatio Geographiæ inuentrix.

MATHEMATICA. fo.111.

Principum exercitatio.
Duplicis Geometriæ, Arithmeticæ, Perſpectiuæ, Mechanicæ, Muſicæ, Aſtronomiæ parens.
Vtilitates, & Prodigia.

ARCHI-

INDEX.

ARCHITECTVRA. fol. 117.

artium eloquentiæ imitatrix.
Origo antiquiſſima à Deo.
Nobiliſſima,& amiciſſima Principibus.
Templi Alexandrini nōdum perfecti deſcriptio.

HISTORIA. fol. 127.

Lunæ,Dianæ, Proſerpinæ collata.
Veritas ipſius anima,& vita.
Tres claues Chronologia, Geographia,& Hiſtoria ſunt.
Eadem clauis Ethica OEconomica Politica.
Reſeratrix Memoriæ, voluntatis, & intelligentiæ.
Claui Cæſarea nobilior.

ERVDITIO. fol. 135.

Imperitarum mentium excultrix rudium dolatrix.
Senſui, quem appellant communē, comparata.
Lectionis,& Scriptionis filia.
Lucernæ Cleātis,& Ariſtophanis.
AEtas, ac Finis operis.

FINIS INDEX.

Digitized by Google

Digitized by Google